

SVs arbeidsprogram for perioden 2009-2013

Vedtatt på SVs landsmøte i Bergen 19.-22. mars 2009

SOSIALISTISK VENSTREPARTI

Innhold

kapittel 1	Mer forandring!	side 3
kapittel 2	Klima og miljø	side 4
kapittel 3	Rettferdighet	side 8
kapittel 4	Velferd	side 10
kapittel 5	Arbeid til alle	side 13
kapittel 6	Kunnskap, læring og mestring	side 15
kapittel 7	En framtidsrettet næringspolitikk	side 19
kapittel 8	Kultur og idrett	side 22
kapittel 9	Feminisme, kjønnsmakt og motmakt	side 24
kapittel 10	Likestilling og likeverd	side 26
kapittel 11	Fred og solidaritet	side 27
kapittel 12	Mye mer demokrati	side 32

Innledning: Mer forandring!

SV er et sosialistisk parti. Vi vil ha en radikal endring i fordelingen av eiendom og rikdom, i Norge og i verden. Vi vil styrke fellesskapet og folkestyret på bekostning av markedskreftene. SV er et miljøparti. Vi mener kampen mot klimaendringene er vår tids viktigste spørsmål. SV er et feministisk parti. Vi aksepterer ikke at lønn og makt skal fordeles etter kjønn. SV er et fredsparti. Vi arbeider for nedrustning og fredelig konfliktløsning. SV er et antirasistisk parti. SV kjemper for ikke-diskriminering, rettferdighet og mangfold.

SV vil skape et samfunn hvor mennesker og miljø er overordnet profitt. Et samfunn hvor den enkeltes frihet og trygghet garanteres av et sterkt fellesskap. Et samfunn med mye mer demokrati enn i dag, hvor den enkelte har mer makt over egen arbeidsplass og eget samfunn.

SV arbeider for en verden der alle mennesker har samme menneskeverd, rettigheter og frihet til å ta de viktigste valgene i sitt liv. Vi vil bekjempe alle former for diskriminering på bakgrunn av kjønn, hudfarge, etnisk tilhørighet, religion, nedsatt funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsuttrykk og status for øvrig.

I fire år har SV sittet i regjering. Vi har brukt dem til å forandre Norge. Titusener av barnehageplasser er bygget, Norge har satt seg nye og modigere mål i klimapolitikken, privatisering er stanset, svekkelsen av Arbeidsmiljøloven er reversert, norske soldater er trukket ut av USAs krigføring i Irak, tusenvis av nye ansatte er i sving i eldreomsorgen, minstepensjonistene har fått bedre kår og arbeidsløsheten har aldri vært lavere. Vi har fått til mye. Men vi vil ikke nøye oss med det. SV er et radikalt parti. Vi vil forandre mer. Så lenge klimatrusselen fortsatt henger over oss, så lenge det eksisterer ulikhet og fattigdom, så lenge skole og helsevesen fortsatt kan forbedres, og så lenge kapitaleiere kan la egne interesser gå foran fellesskapets interesser – så lenge trengs det et sterkt og utålmodig SV. I dette programmet viser vi hva vi ønsker å gjøre med Norge. Jo mer støtte vi får, jo mer forandring får vi til.

Vi skal skape mer forandring. Dette er våre veivalg:

Bærekraft, ikke klimaendringer

Store klimaendringer truer hele grunnlaget for menneskesamfunnet, og kan bringe med seg knapphet på mat og vann, store flyktningstrømmer og mer konflikt i verden. Det må gjennomføres en radikal, nasjonal og global omlegging for å få utslippene av klimagasser ned på et akseptabelt nivå. SV vil at Norge skal være en internasjonal pådriver for dette. Samtidig mener SV at vi i Norge skal redusere oljeutvinningen, rense sterkt forurensende gasskraftverk, og satse på jernbane og annen kollektivtransport, energieffektivisering samt miljøvennlig energi og teknologi.

Arbeid til alle

Den økonomiske krisen har ført til dramatisk stigende arbeidsløshet. SV vil i perioden ha arbeid til alle som et absolutt hovedmål i den økonomiske politikken. Det offentlige må gjennom et bredt sett av tiltak bidra til å skape nye og redde eksisterende arbeidsplasser, og sikre økonomien til dem som i kortere eller lengre tid faller utenfor arbeidslivet. Det må gjennomføres en etter- og videreutdanningsreform, der det offentlige går foran for å motarbeide arbeidsløshet og øke kvaliteten på det offentlige velferdstilbudet.

Velferd, ikke skatteletter

Velferdsstaten har gjort Norge til et av verdens beste land å bo i. Den bygger på at vi i fellesskap finansierer skole, helse og omsorg, i stedet for at hver enkelt må kjøpe private tjenester og forsikringer. Det store flertallet av befolkningen får mer igjen fra velferdsstaten i løpet av livet, enn det vi betaler inn i skatt. SV vil styrke velferdsstaten, i stedet for å svekke den ved å bruke pengene på skatteletter til de rike.

Fellesskap, ikke privatisering

Gode, offentlige tjenester er mer effektivt enn å overlate oppgavene til private. I stedet for profitt til private bedrifter, bør skattepengene gå til å skape bedre tilbud til innbyggerne. Ved å styre viktige deler av samfunnet i fellesskap sørger vi for at folks behov kan stå i sentrum, i stedet for at alt skal måles i penger. Slik skaper vi et tryggere samfunn for alle.

Rettferdighet, ikke ulikhet

Norge er fortsatt et klassesamfunn, hvor muligheter, penger og makt er skjevt fordelt. SV vil stå opp mot en overklasse som prøver å bli stadig rikere, samtidig som andre lever i fattigdom. Gjennom et bedre organisert arbeidsliv, mer styring av samfunnets ressurser, mer rettferdig skattepolitikk, bedre sosialpolitikk og ved hjelp av bedriftsdemokrati kan ulikheter reduseres og fattigdommen bekjempes.

Kunnskap, ikke konkurranse

Kunnskap må stå i sentrum i skolen. Mer kunnskap og en skole som flere mestrer og fullfører skapes gjennom å satse på lærerne og tilføre den offentlige skolen mer ressurser. Det skapes ikke gjennom økt rangering av skoler, konkurranse mellom elever eller privatskoler for de privilegerte. SVs skole vil gi mer læring og sosial utjevning.

Forebygging, ikke brannslukking

SV vil prioritere å hjelpe utsatte barn. Ikke alle barn har like gode muligheter og livsbetingelser. Når problemer ikke blir løst tidlig, vokser de og blir større. SV vil at barn som har vansker skal prioriteres like høyt som en 50-åring som får hjerteinfarkt – nødvendige tiltak må settes inn umiddelbart.

Folkemakt, ikke pengemakt

Demokratiet må bestemme mer, og markedet mindre. Et sterkt offentlig eierskap i ressurser, infrastruktur og næringsliv betyr mer makt til folk og folkevalgte, i stedet for at makten skal ligge hos dem som har flest penger. Men det er ikke nok. Folk må også få mer makt over politikken. SV arbeider for et mer deltakende demokrati.

Arbeid, ikke sosial dumping

Et arbeidsliv hvor alle har en jobb med gode lønns- og arbeidsforhold er grunnlaget for et godt og rikt samfunn. En sterk fagbevegelse, tydelige lover og regler og kompromissløs kamp mot utnyttning av arbeidsfolk er viktige byggesteiner i et slikt samfunn. SV vil at offentlige myndigheter skal slå hardere ned på sosial dumping, og styrke de ansattes rettigheter og fagforeningenes makt til å sikre disse på arbeidsplassene.

Frihet, ikke diskriminering

Det er fortsatt langt til likestilling i Norge. Likelønn for kvinnedominerte yrker og kamp mot menns vold mot kvinner handler om frihet. Ingen skal begrenses av trange og gammeldagse kjønnsroller. SV vil kjempe for at inkludering, ikke frykt, skal ligge til grunn for hvordan etniske og religiøse minoriteter behandles i Norge. I tillegg vil SV fortsatt gå i front for lesbiske og homofiles rettigheter. Fysisk utestenging og sosial isolasjon er diskriminering. SV vil sikre likestilling og full samfunnsmessig deltakelse for mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Mangfold, ikke sentralisering

Store verdier skapes i distriktene, og Norge er avhengig av at bosetting og sysselsetting opprettholdes i hele landet. Kvaliteten på grunnleggende velferd skal ikke avgjøres av hvor i landet du bor. Norge trenger flere tyngdepunkt enn hovedstadsområdet, og hele landet må ha rom for viktige nasjonale oppgaver og ressurser.

Solidaritet, ikke krig

Mange steder i verden kjemper mennesker mot nød og undertrykking. Norge må støtte alle folks rett til trygghet, velstand og innflytelse over egen framtid. Norges utenrikspolitikk kan ikke baseres på støtte til USAs og andre NATO-lands stormaktsinteresser. SV vil ha et forsvar som konsentrerer seg om forsvar av Norge, ikke krigføring i andre land. Og SV vil ha en human og solidarisk flyktning- og asylpolitikk som tar mer ansvar for de mange i verden som trenger beskyttelse.

Sosialisme, ikke markedsliberalisme

Vi lever i mulighetenes tid. Aldri har menneskene hatt slike økonomiske og teknologiske ressurser til sin disposisjon som i dag. Kapitalismen hindrer oss i å bruke disse mulighetene til å løse menneskehetens grunnleggende problemer. Derfor er vår tid også en tid med alvorlige kriser. Markedsliberalismen skaper stadig tilbakevendende økonomiske kriser, som truer arbeid og hjem for millioner av mennesker verden over. Klimakrisen har sine røtter i et økonomisk system som er avhengig av hensynsløs forbruksvekst, og kan ødelegge tilgangen på mat, vann og stabile livsvilkår over store deler av kloden. I tillegg opplever verden i dag en voldsom konsentrasjon av rikdom i samfunnets øverste lag. Denne fordelingskrisen ødelegger mulighetene for utvikling i fattige land og undergraver velferd og solidaritet i land som vårt eget.

Vi lever i mulighetenes land. Den norske velferdsstaten er frukten av mer enn et århundres kamp for rettferdighet. Grunnlaget for vår velstand har vært et offentlig velferdssystem basert på universelle rettigheter, styring av markedskreftene og nasjonalt eierskap til viktige ressurser og infrastruktur. Denne modellen må forsvares, men den må også videreutvikles. Forskjeller og fattigdom kan bekjempes med sterkere velferdsordninger og et mer inkluderende arbeidsliv. Markedets og kapitalens makt kan svekkes til fordel for mer demokratisk styring. SVs mål er et sosialistisk samfunn, hvor kapitalisme og tøylesløse markedskrefter erstattes av solidaritet, rettferdig fordeling, miljøhensyn og et utvidet økonomisk og politisk demokrati. Dette programmet beskriver steg på veien mot et slikt samfunn.

SV er et parti med sterke røtter i arbeiderbevegelsen, og med sterk inspirasjon fra kvinnebevegelsen, miljøbevegelsen, fredsbevegelsen og anti-rasistiske bevegelser. Denne arven vil vi videreføre i arbeidet vårt de neste fire årene. Vi vil forsøke å endre Norge i samarbeid med mennesker og bevegelser som vil trekke Norge i riktig retning. Dette programmet er vår invitasjon til å bli med oss i arbeidet. SVs styrke vil avgjøre hvor mange av målene i dette programmet vi når. Jo sterkere vi blir, jo mer vil vi få til i de sakene vi her lover å kjempe for. Sammen skal vi skape mer forandring.

Kapittel 2: Klima og miljø

Klimaendringene utgjør en trussel mot hele menneskeheten. Samtidig åpner klimatrusselen nye muligheter for å gjennomføre radikale endringer i retning av et mer miljøvennlig og menneskevennlig sosialistisk samfunn.

Bærekraftig utvikling er en grunnfestet del av SVs politikk, og dette begrepet rommer et absolutt krav om solidaritet med kommende generasjoner. En politikk for bærekraftig utvikling innebærer vern av miljøressurser og en forsvarlig forvaltning av naturressursene. I dag belaster det rike mindretallet av jordas befolkning miljøet og ressursene så sterkt at de andre ikke får rom til velstandsvekst uten at jordas tålegrenser sprenge. På flere områder er disse grensene allerede overskredet. I tillegg rammer miljødeleggeringer hardest dem som har minst mulighet til å tilpasse seg endringer. Det er også en utfordring at økonomiske strukturer i mange tilfeller fremmer ikke-bærekraftig bruk av naturressurser i fattige land.

Vår tids største og viktigste utfordring er å løse de globale klimaproblemene. Forskerne i FNs klimapanel har vist oss at temperaturøkningen på jorda ikke må overstige to grader dersom vi skal hindre store, uopprettelige skader på mennesker og miljø. Skal vi nå to-gradersmålet må utslippene globalt reduseres senest i 2015 og totalt reduseres med 50 – 85 prosent innen 2050. I dag øker utslippene både i rike og fattige land. Skal vi løse klimaproblemet må det tas i bruk langt kraftigere virkemidler og mye større ressurser enn det som gjøres i dag.

Norge med sin oljeformue har et spesielt ansvar for å bidra til å løse de globale klimautfordringene. Hvis de fattige landene skal kunne heve sin levestandard slik vi i Vesten har gjort, må den høyeste reduksjonen av klimautslipp skje i de industrialiserte landene. Samtidig må vi gjennom teknologioverføring og annen bistand bidra til at velferdsutviklingen i fattige land ikke baseres på samme fossile energibruk som ligger til grunn for vår økonomiske vekst.

SV mener det både er nødvendig og mulig å omstille Norge til et framtidssamfunn med lave utslipp. I kjølvannet av den økonomiske krisen vil en rekke bedrifter gjennomgå store omstillinger. Det er avgjørende at disse omstillingene bidrar til ny, miljøvennlig verdiskaping. SV vil bygge landet med nye arbeidsplasser, ny infrastruktur og nye ideer for et moderne og miljøvennlig Norge. Omstillinger kreves både i næringslivet og det offentlige. Også den enkelte må endre forbruksmønster i mer miljø- og klimavennlig retning.

2.1 Målsettinger og virkemidler i klimapolitikken

SV mener målsettingene i klimapolitikken må bygge på vitenskapelige beregninger av hvor store globale utslippskutt som må til for å nå togradersmålet. En rettferdig internasjonal byrdefordeling må ligge til grunn for disse kuttene.

SV arbeider for en internasjonal klimaavtale der alle mennesker i verden likebehandles, ved at det settes et strengt globalt utslippstak som sikrer en høy kostnad ved å forurense og en landvis byrdefordeling for å oppnå målet. Hvert enkelt lands utslippsrettigheter skal være basert på innbyggertall. I tillegg må en avtale forplikte de rike landene med det historiske ansvaret, og de finansielle musklene til å betale både for egne utslippsreduksjoner og utslippsreduksjoner i fattige land, og på den måten bidra til utjevning av globale ulikheter på inntekts- og velferdsnivå.

I tråd med dette mener SV at Norges utslipp av klimagasser må reduseres til maksimalt 30 millioner tonn CO₂-ekvivalenter innen 2020, noe som tilsvarer en 40 prosent reduksjon fra 1990-nivå. Innen 2050 må Norge ha tilnærmet nullutslipp av klimagasser. I tillegg til disse nasjonale forpliktelsene må Norge bidra internasjonalt med finansiering, teknologioverføring og mobiliserings- og informasjonsarbeid som reduserer klimagassutslippene i utviklingsland.

Dersom vi legger dette til grunn for Norges klimapolitikk, vil det være styrende for planlegging av all virksomhet i samfunnet. Vi må fra i dag ta en fast beslutning om at det ikke bygges nye, store utslippskilder, og det må legges konkrete planer for omstilling og rensing av utslippene innen alle sektorer. Utsetter vi en nødvendig omstilling vil det bli langt mer dramatisk og mye dyrere å gjennomføre de nødvendige utslippskuttene.

SV mener målsettingene og de viktigste virkemidlene i klimapolitikken må lovreguleres. SV vil styrke forurensingsloven og andre relevante lovverk for å sikre reduserte utslipp. Det må stilles krav om klimahandlingsplaner i alle kommuner og fylker, og det må sikres tilstrekkelig kompetanse til utarbeiding og gjennomføring av disse. SV vil arbeide for at det opprettes klimaseksjoner i alle aktuelle fagdepartement for å sikre innsikt i klimakonsekvenser av sakene de behandler.

Det skal lønne seg å leve miljøvennlig. SV arbeider derfor for en grønn omlegging av skatte- og avgiftssystemet. Reduksjon av utslipp kan oppnås gjennom satsing på miljøteknologi, lovregulering av utslipp og prinsippet om at forurenser betaler. Grønne skatter og avgifter reduserer etterspørselen etter miljøfiendtlige produkter, øker konkurransekraften til miljøvennlige alternativer, og skaffer inntekter som kan brukes på miljøtiltak og kompensasjon til lavinntektsgrupper. SV mener deler av inntektene fra grønne skatter og avgifter bør øremerkes direkte til miljøformål, slik at for eksempel inntekter fra rushtidsavgift brukes på kollektivtransport i samme område. Det er samtidig viktig å ivareta det fordelingspolitiske perspektivet i skattesystemet. Fordeling og miljø må gå hånd i hånd for å sikre bred folkelig støtte for miljøpolitikken, og det må tas hensyn til konsekvensene for lokal bosetting og sysselsetting. SV arbeider derfor for en grønn skatteveksling med fordelingsprofil, det vil si at miljøskatter kompenseres i form av lavere skatt på arbeid for de med lavest inntekt.

Klimautfordringene gjør det nødvendig med en svært rask og omfattende omstilling til et samfunn med lave klimautslipp. Stern-rapporten slår fast at omlag 1 prosent av global BNI må brukes til klimatiltak i årene framover, hvis man vil unngå langt større kostnader i fremtiden. En rettferdig byrdefordeling innebærer at de rike landene må bruke mellom 1,5 og 3 prosent av BNI. SV mener derfor det er nødvendig og ansvarlig å bruke deler av midlene i Statens Pensjonsfond til å gjøre større investeringer som vil redusere norske klimautslipp i fremtiden. Samtidig mener SV at pensjonsfondet må få en sterkere klimaprofil. Det må stilles sterkere miljøkrav til selskapene fondet investerer i, og det må kun kjøpes statsobligasjoner i land som vil påta seg klimareducerende forpliktelser. En betydelig andel av oljefondet bør investeres i selskaper som driver med fornybar energi og miljøteknologi.

Norge kan bli internasjonalt ledende når det gjelder finansiering av klimavennlig teknologi og forskning. SV mener Norge, i tråd med Stern-rapportens anbefalinger, må sette av 1,5 – 3 prosent av sin årlige BNI til klimatiltak, inntil en klimaavtale som setter tak på utslippene i alle land er på plass. De første 100 milliardene bør settes av til et internasjonalt forskningsfond som finansierer utvikling av klimavennlig teknologi på en måte som sikrer at tiltak kan gjennomføres raskt. Både stater, forskningsmiljøer og bedrifter over hele verden skal kunne søke om midler.

Hovedmålene for fondet må være å stimulere teknologisk utvikling og raskest mulig implementering av lavkarbonteknologier i utviklingsland og voksende økonomier. Norge bør også bidra sterkt til internasjonalt informasjonsarbeid og global mobilisering mot klimatrusselen.

→ Se også 6.3 «Forskning og høyere utdanning»

Norge må gjennom teknologioverføring til fattige land bidra til mer klimavennlig økonomisk vekst. Ikke minst

gjelder dette u-land med sterk vekst. Utvikling og miljø henger nært sammen. SV mener miljørelatert bistand bør utgjøre 15 prosent av norsk bistand. Norge må fortsette, og styrke, sin innsats for bevaring av regnskogen. Norge må også bidra med bistand til dem som allerede rammes av klimaendringene.

Det er etablert systemer for handel med klimakvoter. Det er viktig for Norge å ta del i utviklingen av slike systemer, men ensidig tro på kvotehandel som virkemiddel i klimapolitikken kan føre til at nødvendige tiltak og utvikling av ny teknologi utsettes. Kvotehandel vil først være et effektivt virkemiddel om det inngår som ett av flere tiltak i regionale og internasjonale avtaler mellom land. Forutsetningen er at landene setter klare utslippstak og har godt utviklede lov- og regelverk, som overholdes. Et alternativ til kvotehandel kan være en internasjonal CO₂-avgift. Kvotehandel mellom land med utslippsforpliktelser, som mellom Norge og EU-land, sikrer at utslippene reduseres på en effektiv måte. Kjøp av kvoter fra land uten utslippsforpliktelser bidrar til pengeoverføring og miljøfokus i utviklingsland, men det er klart at slike kvotekjøp ikke alltid bidrar til utslippsreduksjoner. SV mener at slike kvotekjøp ikke må brukes til å oppfylle Norges klimaforpliktelser, men bare til å fremme miljøfokus og overføre penger til utviklingsland. SV vil at Norge skal gå lenger enn å oppfylle sine avtalte klimaforpliktelser. Dette vil vi gjøre ved å investere og overføre teknologi til klimaprojekter i sør, og ved å «kjøpe og brenne» kvoter innenfor dagens mangelfulle kvotesystem.

2.2 En klimavennlig energipolitikk

SVs visjon for energipolitikken er å gjøre Norge til en miljøvennlig energistormakt. En storsatsing på energisparing og energieffektivisering må være en viktig del av denne omstillingen. Samtidig må oljeavhengigheten reduseres. En storstilt satsing på ny, fornybar energi vil danne grunnlag for en ny, miljøvennlig industriutvikling i Norge. I fremtiden vil Norge også ha et stort potensiale for eksport av ren energi og energikrevende produkter produsert med ren energi. Dette potensialet må bygges ut samtidig som eksporten av fossil energi trappes ned.

En kWh (kilowatttime) spart eller gjenvunnet er bedre og mer effektivt enn en ny kWh produsert. Norge er en stor energisløser, og har i dag et energieffektiviseringspotensiale på 20 – 30 TWh, det vil si energi tilsvarende om lag ti gasskraftverk. Bygninger representerer mer enn halvparten av dette sparepotensialet. Passivhus må bli standard for nye bygg i fremtiden. Energi- og nettselskaper må gis insentiver til å investere i energisparing på lik linje med ny produksjon og utbygging av nettet. Støtte til energieffektivisering og energiomlegging må styrkes. I tillegg finnes det et stort sparepotensiale i industrien, og i det å bedre kraftnettet og ruste opp eksisterende vannkraftverk. Det er også et potensiale på 5 – 10 TWh i energigjenvinning, hovedsaklig i industrien. Det må legges til rette for at energigjenvinning gjøres lønnsomt.

Framtidens energikilder er ny fornybar energi som sol-, vind-, bølge-, tidevanns- og bioenergi og jordvarme. Norge har muligheter til å bli en storprodusent av miljøvennlig energi. På samme måte som da Norge bygde opp vannkraftproduksjonen, og senere den norske olje- og gassindustrien, må staten spille en sentral rolle i utbyggingen av framtidens energikilder. SV mener staten bør bruke Statkraft aktivt i utbygging av ny fornybar energi i Norge. SV vil arbeide for en kraftig satsing på framtidsrettet forskning og utvikling av fornybar energiteknologi. Staten må etablere rammebetingelser som gjør det lønnsomt å produsere ny fornybar energi i Norge.

Norge har enorme potensialer for utbygging av vindmøller til havs, og vil i fremtiden kunne etablere utslippsfri industriproduksjon og forsyne store deler av Europa med miljøvennlig energi. Utvikling av en norsk industri knyttet til havkraft avhenger av at vi også tar i bruk den vindkraftteknologien som er tilgjengelig i dag. SV vil

derfor også satse på landsbasert vindkraft. Utbygging av vindmøller på land må ta utgangspunkt i planer som også tar andre miljøhensyn, basert på grundige konsekvensanalyser. Det bør også utredes muligheter for å bygge bølge- og tidevannskraftverk i større skala.

SV er for et felles grønt sertifikatmarked med Sverige. Fram til en slik ordning er på plass, må Norge ha støtteordninger som gjør det lønnsomt å bygge ut ny fornybar energi.

Strøm bør først og fremst brukes til lys, elektriske apparater og næringsvirksomhet – ikke til oppvarming. For å redusere energibehovet, og for å gjøre folk flest mindre avhengig av strøm til oppvarming, vil SV at det gis mer til støtte til energieffektivisering og omlegging til vannbåren varme og nye fornybare oppvarmingskilder. SV vil støtte tilrettelegging for økt bruk av bioenergi i lokal- og fjernvarmeanlegg og utforme finansieringsordninger som bidrar til innføring av vannbåren varme i eksisterende bygninger.

Med så mange gode alternativer, er det ingen grunn til å fase inn fossil gass i oppvarmingssektoren. SV mener offentlig støtte til bruk av naturgass uten bruk av CO₂-deponering skal opphøre. All fossil oppvarming skal utfases og forbyes innen 2013. Parallelt med dette må støtteordningene for omstilling fra fossilt brensel til fornybar varme bli bedre.

SV vil arbeide for et rettferdig og klimavennlig prissystem på strøm som gjør det lønnsomt å spare på strømmen. Strømprisen skal være gradert etter forbruk. Dette vil gjøre at det høye luksusforbruket på strøm blir vesentlig dyrere enn vanlig forbruk. Nettleien skal være rettferdig. SV vil fjerne fastleddet på nettleien slik at det er selve strømforbruket folk betaler for. SV vil ha sterkere utjevning av nettleien. Dette bør skje gjennom kompensasjoner som gir prisreduksjon i distriktene. SV ønsker en bedring av nettkapasiteten fra Nord-Norge, og en styrking av nettet de stedene det er nødvendig for å overføre ren vindenergi. Samtidig vil SV ivareta samenes beiterettigheter for rein.

SV mener det er viktig med et sterkt offentlig eierskap i energisektoren. Produksjon og distribusjon av energi skal i størst mulig grad være politisk styrt og offentlig eid. SV vil opprettholde og sikre hjemfallsinstituttet for vannkraftressurser, og utvide hjemfallsinstituttet til også å gjelde nye energisektorer. Når en ny konsesjonspolitikkk for havvindmøller legges må offentlig styring stå sentralt. Energiloven må endres med mål om økt prisstabilitet, dessuten bør oppdeckingsplikten gjeninnføres i energilovgivningen. Det må vurderes å innføre en lokal naturressursskatt slik at kommunen får en kompensasjon for å bruke arealer på produksjon av ren energi.

→ For mer om hjemfall og vindkraft, se 7.7 «Energilandet»

Økt bruk av kull, olje og gass er den viktigste årsaken til menneskeskapte klimaendringer. Forbruket av disse energikildene må derfor fases ut. Norge må gjøre seg mindre avhengig av olje og gass, og bidra til at nye, fornybare energikilder erstatter kull og olje internasjonalt. SV mener Norge må redusere oljeutvinningstempoet og oljeinvesteringsnivået, og vil ha utarbeidet en plan for en slik styrt omstilling. SV vil utsette tildelingen av nye letesjesjoner til en slik plan er på plass. En redusert satsing på petroleum vil bidra til å flytte kompetanse og investeringer over til næringer basert på ny fornybar energi.

SV mener enkelte sårbare havområder må sikres varig vern gjennom at de gjøres til petroleumsfrie områder. Petroleumsfrie områder er havområder vernet fra olje- og gassvirksomhet, der det heller ikke skal utføres geologiske og petrofysiske undersøkelser, leteboring

eller andre forberedelser til utvinning. Dette er nødvendig for å sikre en god forvaltning av fiskeriressursene, verne verdifulle deler av norsk natur og bekjempe klimaproblemene. SV mener hensynet til en bærekraftig forvaltning av fiskeriressursene må gå foran ønsket om økt oljeutvinning i nord. SV mener blant annet områdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja, samt Mørekynten, skal gjøres til varig vernede petroleumsfrie områder. Norge skal arbeide aktivt for å sikre naturmiljøet i Arktis, og sørge for at Arktis får en like god miljøbeskyttelse som områdene i Antarktis. Dette kan skje gjennom en internasjonal traktat som Antarktistraktaten og/eller ved at man bygger på prinsippene i Svalbardmiljøloven.

SV arbeider for større åpenhet, innsyn og politisk styring i oljepolitikken. Vi mener staten må bruke sitt eierskap i StatoilHydro til å gjøre selskapet til et energiselskap for framtiden, som satser på ny, fornybar energi.

Utslippene i petroleumssektoren må reduseres kraftig gjennom en plan for elektrifisering av norsk sokkel. Petroleumssektoren må få rammebetingelser som gjør det mer attraktivt å gjennomføre klimatiltak på installasjonene. Inntekter fra økt CO₂-avgift på norsk sokkel bør øremerkes et fond som skal finansiere store elektrifiseringsprosjekter på installasjonene. Alle nye utbygginger av olje- og gassfelt må baseres på landbasert kraft eller klimanøytral kraftproduksjon, og det må være krav om nullutslipp til luft og sjø for alle igangsatte prosjekter. Elektrifisering av sokkelen må dimensjoneres og tilrettelegges for framtidig bruk med tanke på vindmøller til havs.

SV vil styrke oljevernberedskapen for å forebygge ulykker og for å redusere helse- og miljøkonsekvensene av en eventuell ulykke. SV støtter desentraliserte modeller som den såkalte Finnmarksmodellen, hvor fiskerne er en aktiv del av beredskapen. Videre vil SV styrke den statlige slepebåtkapasiteten i hele landet, og styrke og oppdatere oljeverndepotene.

SV mener ingen nye gasskraftverk må bygges uten CO₂-håndtering fra dag én. Samtidig må vi intensivere forskningen for å avklare usikkerhetsmomenter knyttet til CO₂-deponering. Infrastrukturen for slik CO₂-håndtering må drives av staten, mens kostnadene må dekkes av brukerne gjennom en egen tariff. Både pilot- og fullskalarensing ved Mongstad må fullføres i samsvar med tidsplanen. Gasskraftverket på Kårstø må renses eller nedlegges. SV mener industrien må ta sin andel av reduksjoner i klimagassutslippene, og mener staten bør inngå en avtale med industrien for å oppnå dette. Det skal også lages en egen handlingsplan for CO₂-rensing av andre store punktutslipp i forbindelse med de eksisterende gasskraftverkene i tillegg til industrien i Grenland.

De store vassdragsutbyggingenes tid er forbi. Den norske vassdragsnaturen er unik i verdensmålestokk og bør vernes. Vernede vassdrag må ikke gjenåpnes for kraftutbygging. Vannforskriften, implementeringen av EUs vanddirektiv i Norge, legger opp til en helhetlig, økosystembasert forvaltning av vannressursene. Nye konsesjoner og revidering av gamle konsesjonsvilkår må samordnes med denne prosessen. Eldre vannkraftverk må moderniseres for å gi større effekt, og overføringslinjene må styrkes. SV er positive til mikro-, mini- og småkraftverk, der de ikke kommer i konflikt med viktige natur- og friluftsinnteresser.

Atomkraft slipper ikke ut klimagasser, men genererer høyradioaktivt avfall som må lagres i over 100.000 år. Atomkraft innebærer en risiko for ulykker med svært alvorlige konsekvenser for mennesker og miljø, og for spredning av radioaktivt materiale som kan brukes til atomvåpenproduksjon. SV mener Norge må arbeide aktivt for å få stengt atomkraftverkene i våre nærområder, og være en pådriver i arbeidet med å rydde opp i atomavfall. SV vil arbeide for en styrt avvikling av reaktoraneleggene på Kjeller og i Halden. Det må gis

statlig økonomisk støtte til forskning og omstilling av driften til ny kunnskapsbasert industriell virksomhet.

2.3 En klimavennlig transportpolitikk

SV vil øke satsingen på samferdsel de neste ti årene. All økning bør gå til klimavennlig transport. Investeringer i jernbane og veier må fordeles rettferdig og tilpasses regionale forskjeller i et langstrakt land. Hovedmålet for SV er å gjennomføre en grønn modernisering og klimaomstilling av norsk samferdsel.

Den mest effektive måten å redusere klimagassutslipp fra transportsektoren på, er å redusere samfunnets transportbehov. SV vil arbeide for at all areal- og samfunnsplanlegging bidrar til å redusere transportbehovet. Den kommunale planleggingen må legge til rette for at det blir enklest mulig for innbyggerne å nå jobb, skole og barnehage med minst mulig bilbruk, for eksempel gjennom sammenhengende og sikkert nett for gående og syklende. SV vil ha en restriktiv politikk ovenfor nye kjøpesentre. Sentrene skal etableres slik at det fører til redusert bilbruk. Det er også klimapolitisk nødvendig å forsterke satsingen på kortreist mat og økt regional selvforsyning av varer som er egnet for dette. IKT og bredbånd er grønne verktøy som bør utvikles for å redusere reisebehov, effektivisere varetransporten og gjøre kollektivtransporten mer brukervennlig.

En tredel av norske klimagassutslipp kommer fra veitrafikk, sjøtransport og luftfart. Transportsektoren har økt sine utslipp med nær 30 prosent fra 1990 til 2007 og har passert både industrien og olje- og gassnæringen som utslippskilde. Prognosene viser en ytterligere vekst på mer enn 30 prosent om vi fortsetter som nå. Også lokale miljøproblemer gjør det nødvendig med nye transportløsninger. Veitrafikken er en hovedkilde til svevestøv og står for 80 prosent av våre registrerte støypager. Vekst i biltrafikk vil legge beslag på mye mer matjord på landet og arealer i byene enn vekst i kollektivtrafikk vil gjøre.

SV arbeider for en helhetlig og langsiktig finansiering av samferdselsprosjekter, som gir forutsigbare rammer for utbygging. Dette er ikke minst viktig i arbeidet med å planlegge og finansiere en helt nødvendig omlegging til et mer klimavennlig transportsystem.

SV vil gjøre jernbanen til et attraktivt og lønnsomt alternativ til bil- og flytrafikk. SV vil modernisere og utvide det norske jernbanenettet slik at toget blir et naturlig førstevalg for de fleste lange og mellomlange reiser i Sør-Norge. For å lykkes med dette vil SV etablere et høyhastighetsnett mellom de store byene i Sør-Norge, kombinert med en stor nærtrafikksatsing på jernbane. I kommende periode vil SV trappe opp investeringene i jernbanen til 10 milliarder kroner per år. SV ønsker også en utredning av jernbane i Nord-Norge.

I kommende planperiode vil SV prioritere å modernisere og utbedre jernbanenettet. Kapasitet og punktlighet både for persontrafikk og gods må forbedres gjennom fullføring av fjernstyring, tilstrekkelig med kryssingsspor og fjerning av saktekjøringsstrekninger. I tillegg må togsettene oppgraderes for å gjøre jernbanen konkurransedyktig. Det betyr blant annet at alle togreisende bør tilbys nettilgang.

De større investeringene må i første omgang konsentreres om nærtrafikk ved byene og fullføring av dobbeltspor i intercity-trianglet. SV vil arbeide for å få gjennomført de prosjektene partiet har prioritert i arbeidet med Nasjonal Transportplan for perioden. Utbedringer og utbygginger av jernbanenettet må dimensjoneres og tilpasses kravene til et framtidig høyhastighetsnett.

Antall reisende med fly mellom de store byene i Norge er så høyt at flere strekninger ligger i europatoppen. Dette gir et grunnlag for å etablere et høyhastighetsnett mellom de store byene i Sør-Norge og Skandinavia.

SV vil starte utbyggingen av høyhastighetsnettet innen 2015. Planlegging og vedtak om finansiering må gjøres i stortingsperioden 2009 – 2013, slik at det kan foretas prioritering av første strekning.

Planleggingen må se høyhastighetstog som del av en integrert og helhetlig kollektivløsning. Den må ta høyde for særnorske forhold, og må se på løsninger som gjør at høyhastighetstog også kan fungere som intercitytog i tettbygde områder. SV vil styrke det internasjonale samarbeidet for å gjøre det enklere å reise med tog mellom land. SV vil følge opp Nordisk Råds vedtak om et tett samarbeid for å bygge ut jernbane og andre klimavennlige transportløsninger mellom de nordiske landene.

Med de klimautfordringer vi står overfor, må utslippene fra luftfarten i Norge reduseres. SV vil innføre en avgift på flyavganger som øremerkes byggingen av høyhastighetsnett. Noe av inntektene må også brukes til å redusere prisene for flytilbudet på deler av Vestlandet og Nord-Norge. SV sier nei til en tredje rullebane på Gardermoen og til flere rullebaner ved de øvrige store flyplassene. I store deler av distrikts-Norge der jernbane ikke er et alternativ, vil SV arbeide for et godt flytilbud parallelt med at eksisterende busstilbud styrkes.

Det fraktes i dag altfor mye gods på vei i Norge. Dette er lite miljøvennlig og skaper farlige situasjoner i trafikken. Målet må være at en større andel av godstransporten skjer med skip og jernbane, noe som krever opprustning både av jernbanenettet og havner, og at det legges til rette for løsninger som gjør et skifte mellom transportformer enklere.

Kollektivtransporten skal være ryggraden i transportsystemet i byene og deres nærområder. SV vil styrke tilskuddene til kollektivtransport slik at den kan tilbys til konkurransedyktige billettpriser med gode overgangsbetingelser. Rimelig pris sammen med god frekvens og fleksibilitet er grunnleggende for et godt kollektivtilbud. SV vil ha forsøk med gratis kollektivtrafikk. SV vil også arbeide for at studenter, elever, lærlinger og all ungdom under 20 år får tilbud om et kort som gir rimelige kollektivreiser. SV vil gi statlig støtte til systemer for parkering med skyss i kommunene.

Organiseringen av lokal kollektivtrafikk er viktig for å lykkes med de politiske målene. Anbudssystemet bidrar ikke til en bedret kollektivtrafikk, men fører til press på de ansattes lønns- og arbeidsvilkår. SV er derfor mot anbudssystemet. Andre organisasjonsformer for kollektivtrafikk bør vurderes.

SV vil prioritere kollektivnettet på bekostning av videre veiutbygging i byområder. Lokale veipakker bør erstattes med regionale transportpakker som kombinerer offentlige bevilgninger og eventuelt trafikantinntekter. Slike transportpakker skal prioritere kollektivtrafikk og gang- og sykkelveier og inneholde tiltak som bidrar til redusert biltrafikk. SV vil arbeide for minimum en dobling av den statlige belønningsordningen for kollektivtransporten i de store byene. I forbindelse med tildeling av statlige tilskudd vil SV stille som betingelse at byområdene innfører rushtidsavgifter, restriktiv parkeringspolitikk eller andre tiltak som reduserer biltrafikken tilsvarende. En offensiv sykkelpolitikk skal også belønnes. SV vil innføre miljøsoner i de største byene der kjøretøy med høye utslipp har innkjøringsforbud eller må betale høye avgifter.

SV vil innføre fordelsbeskatning av gratis parkeringsplasser i områder med avgiftsbelagt parkering, samt skattefritak for kollektivkort gitt av arbeidsgiver. SV vil innføre fullt skattefradrag etter dokumentasjon for klippekort og månedskort for kollektivtransport.

Kollektivtransporten i de større byene må gis klare fordeler i trafikken, slik at den får et konkurransefortrinn med hensyn til tid. Når det planlegges nye bydeler eller

boligstrøk må det legges til rette for kollektive transporttilbud. En mer miljøvennlig samferdselspolitikk i byer og tettbygde strøk innebærer at kollektivtransporten og transportårene i større grad skal være et statlig økonomisk ansvar. Kollektivfelt skal ha større beskyttelse under plan- og bygningsloven.

Også i distriktene er det viktig med et godt kollektivtilbud. Mange steder er det likevel ikke noe alternativ til privatbil, og satsingen på klimanøytrale drivstoff må styrkes samtidig som framkommeligheten og sikkerheten på mange veier må bedres. SV vil prioritere veibevilgninger i distriktene.

Hurtigruta er viktig for samferdselen langs kysten, både for gods, lokale reisende og for turistnæringen. SV vil gå inn for fortsatt daglig hurtigrute.

Ingen form for transport er så sunn og miljøvennlig som å gå eller sykle. Likevel reiser færre med sykkel i Norge i dag enn i 2001. SV mener det bør legges langt bedre til rette for gående og syklende, slik at flere enn i dag kan gå eller sykle til og fra jobb. Det må være klare planmål om gang- og sykkelveier i arealplanlegging, og alle tettsteder med mer enn 5000 innbyggere bør ha en plan for et sammenhengende sykkelveinett innen 2010. SV vil arbeide for bedre veianlegg for sykkeltrafikk, og vil frita sykkel gitt av arbeidsgiver fra inntektsbeskatning. Vi vil også sørge for at kollektivknutepunkter har egne parkeringsområder for sykler med beskyttelse for vær og vind og tiltak for å hindre sykkeltyveri.

Mindre bilkjøring gir lavere klimautslipp og mindre lokal luftforurensing. I tillegg til å lage bedre kollektivløsninger vil SV gjennomføre tiltak som bidrar til å begrense unødvendig bilbruk. SV vil innføre rushtidsavgift i de store byene, og øremerke inntektene til bedre kollektivtransport for reisende i samme område. SV vil arbeide for færre parkeringsplasser i bysentrene og gjøre forsøk med bilfrie dager i sentrum av de store byene.

SV vil gjennom belønningsordninger, lover og avgifter bidra til omstilling fra fossile drivstoff til mer miljøvennlige alternativer for bilkjøring. SV vil arbeide for et forbud mot salg av nye biler som utelukkende kan gå på fossilt drivstoff senest fra 2015. I tillegg vil SV at Norge skal ta initiativ til et samarbeid med flere land om å gjøre det samme. Det må utarbeides en opptrappingsplan for innfasing av nullutslippskjøretøyer, som involverer pålegg overfor bilimportører. Alle nye kjøretøy i offentlig virksomhet skal kunne kjøre på fornybare eller utslippsfrie energikilder fra 2010. Offentlige virksomheter må pålegges å utarbeide en konkret plan for hvordan de skal få ned, og gradvis fase ut, utslippene fra sin bil- og maskinpark. SV vil ha en forpliktende opptrappingsplan for etablering av ladestasjoner på parkeringsplasser og på bensinstasjoner. Transnova bør styrkes betydelig, for eksempel med øremerkede inntekter fra drivstoffavgiftene. SV vil etablere en belønningsordning der statlig virksomhet og kommuner gis støtte til å kjøpe inn elbiler og plugg-inn-hybridbiler. Bevilgningene til forskning på, og utvikling og demonstrasjon av, klimavennlige drivstoff må økes.

Det bør legges til rette for økt bruk av klimanøytrale drivstoff i marin sektor. For fergene som er ute på anbud bør det stilles krav om bruk av klimanøytrale drivstoff dersom dette er teknisk mulig, og klimaeffekt skal tillegges stor betydning i anbudsrunder. Norge må være en pådriver for å få på plass internasjonale avtaler for regulering av utslippene fra skipstrafikken.

Biometangass er den nære framtidens drivstoff for lokal tungtrafikk. Det må iverksettes tiltak som gjør at flere busser kan gå på biometangass, blant annet bygging av flere biometangassanlegg.

SV arbeider for et sertifiseringssystem for biodrivstoff som sikrer bærekraftig produksjon som ikke går ut over

matproduksjonen eller det biologiske mangfoldet. Når dette er på plass vil vi vurdere ulike tiltak for å øke omsetningspåbudet for biodrivstoff i markedet.

→ *For den øvrige samferdselspolitikken, se 7.5 «Bedre infrastruktur»*

2.4 En miljøvennlig hverdag

SV arbeider for at det skal være enkelt for vanlige folk å ta miljøvennlige valg i hverdagen. SV vil arbeide for bedre merking og forbrukerinformasjon, slik at forbrukeren enkelt kan se hva en vare inneholder og hvordan den er produsert. SV vil begrense omfanget av reklame og arbeide for å redusere kjøpepresset, spesielt det som er rettet mot barn og ungdom.

→ *Se også 12.5 «Forbrukermakt»*

SV vil belønne privatpersoner som bidrar til å redusere klimautslippene. Miljøvennlige tiltak som bytte av oljefyr, tilknytning til fjernvarmeanlegg, kjøp av bil med alternativt drivstoff og/eller partikkelfilter, bør kvalifisere til tilskudd, skattefradrag eller avgiftsreduksjoner.

Som forbrukere utsettes vi daglig for stoffer som kan være skadelige både for miljøet og for menneskers helse. I tråd med føre var-prinsippet vil SV arbeide for at ingen nye kjemikalier tillates før det er dokumentert at de ikke kan skade natur eller mennesker.

Et resultat av tidligere tiders kjemikaliebruk er deponier og fyllinger som inneholder store mengder miljøgifter, blant annet hormonhermende stoffer som PCB. Målet må være å sikre at alt miljøgiftavfall håndteres på en forsvarlig måte, og at det ryddes opp i gamle giftdeponier. Bevilgningene til opprydding og overvåking av forurensende havner skal økes.

Det offentlige må bruke sin innkjøpsmakt til å fremme miljøvennlig produksjon og forbruk. En systematisk miljøvennlig innkjøpspolitikk fra det offentliges side kan bidra til å gjøre miljøvennlige produkter og tjenester mer lønnsomme, og til å fremme utvikling av ny og mer miljøvennlig teknologi.

En miljøvennlig avfallshåndtering er et viktig tiltak for å redusere norske klimautslipp og ta vare på naturmiljøet. Den økende avfallsproduksjonen kan ikke løses ved rydding, rensing og gjenvinning alene. SV vil styrke innsatsen for tiltak som begrenser produksjonen av avfall og bidrar til ombruk. I tillegg må det legges til rette for materialgjenvinning, energigjenvinning og sikker sluttbehandling av avfallet. SV vil beholde dagens grunnavgiftsordning på engangsemballasje for drikkevarer.

SV vil gjøre byene mer miljøvennlige. Parkanlegg skaper både gode offentlige rom, redusert biltrafikk og grønne lunger. SV vil bygge nye og rehabilitere eksisterende parkanlegg.

→ *For økologisk landbruk, se 7.9 «Produksjon av mat»*

2.5 Naturmangfoldet

Det er avgjørende at naturens rikdom av planter, dyr og andre organismer, samt leveområder og landskaper, sikres for framtiden. Dette forutsetter en bærekraftig og langsiktig arealpolitikk for det landskapet som ikke er vernet. Det krever også at vi verner naturområder, både i Norge og internasjonalt, med utgangspunkt i faglige råd om vern og bærekraftig bruk.

SV arbeider for at Norge skal være et foregangsland når det gjelder å ta vare på sitt naturmangfold, og være i front når det gjelder oppfølging av internasjonale avtaler om naturmangfold. Norge har en rik natur og derfor et spesielt internasjonalt ansvar for vern av naturtyper og arter hvor vi forvalter store deler av verdens gjenværende forekomster.

Det er ingen nødvendig motsetning mellom naturvern og lokal verdiskaping. SV arbeider for en vernepolitikk som sikrer viktige naturverdier, samtidig som det legges til rette for å utnytte de mulighetene verdifull natur gir for lokal verdiskaping. SV mener naturmangfoldet og landskapet blir tatt bedre vare på hvis vernet i større grad utformes i samarbeid med de som berøres. Ved å sikre lokal medvirkning kan dessuten konfliktnivået i vernesaker reduseres. Lokalsamfunn må også sikres innflytelse etter at vernevedtaket er gjort. Forvaltningen av vernede områder må gjennomføres som del av en samlet nasjonal verneforvaltning med tydelige statlige retningslinjer. Forvaltningen skal skje i samarbeid med lokalsamfunnene, med et styrket virkemiddelapparat som sikrer både verneverdiene og bærekraftig naturbruk i og ved verneområdene.

Nasjonalparker, naturreservater og landskapsvernområder gir grunnlag for ny lokal verdiskaping i form av grønt reiseliv. Nasjonalparker kan bli en viktig merkevare, men dette krever økt bruk av ressurser på markedsføring, og at nasjonalparksentrene styrkes. Forvaltningen av vernet må ikke være til hinder for verdiskaping, såfremt denne ikke kommer i konflikt med verneformålet eller reduserer verneverdiene. SV vil bidra til å utvikle naturbruksstrategier som respekterer både vernekvalliteter og lokalsamfunnets behov for verdiskaping. SV vil arbeide for en fortsatt restriktiv politikk i forhold til motorisert ferdsel i utmark. Hyttebygging og utbygging av turistanlegg må foregå slik at det tas hensyn til naturen, og må ikke gå på bekostning av leveområder for truede arter og sårbare naturtyper. SV vil arbeide for rikspolitiske retningslinjer som bidrar til dette.

→ *For mer om miljø og næring, se kapittel 7 «En framtidsrettet næringspolitikk»*

Vesentlige nasjonale og regionale natur- og landskapsverdier er truet av omfattende planer for kraftoverføring via luftspenn. SV vil arbeide for et forvaltningsregime som sørger for at mer av kraftoverføringen skjer via kabel i jord og sjø. Det må åpnes opp for å i større grad kunne kreve anleggsbidrag for å dekke opp ekstrakostnadene fra de som utløser behovet for nye linjer.

Arbeidet for å stanse utryddelsen av plante- og dyrearter innen 2010 vil måtte fortsette på et høyt nivå. Aktiv bruk av den nye naturmangfoldloven vil være sentralt i dette arbeidet. SV mener at denne loven skal gjelde både i sjø og på land. I tillegg legger SV vekt på kunnskapsbasert forvaltning, og vil derfor satse langt mer enn i dag på bedre kartlegging og økt kunnskapsnivå om det norske naturmangfoldet.

For å verne om naturmangfoldet i Norge vil SV arbeide for å sikre levedyktige bestander av alle arter som naturlig hører hjemme i Norge, blant annet ved å sikre de utrydningstruede artene. Skal de truede plante- og dyreartene i Norges vernes om, må leveområdene sikres. Barskog og våtmarksområder er leveområder med spesielt rikt artsmangfold. I tråd med FN's mål arbeider SV for at minst 4,6 prosent av den produktive skogen vernes, forutsatt at de viktigste områdene for naturmangfold sikres. Det er også viktig å sikre den inngrepsfrie naturen (såkalte INON-områder).

40 prosent av de truede artene i Norge befinner seg i kulturlandskap. Mange av disse artene er truet av ikke-bruk. For å verne om disse artene må kulturlandskapet pleies og holdes i hevd. Det viktigste tiltaket for å få til dette er et levende distriktslandbruk med aktivt dyrehold, hvor tradisjonelle driftsformer som slåtteenng og beite i kystlynghei holdes i hevd. Støtteordninger til pleie av kulturlandskap og skjøtsel må styrkes kraftig i årene framover.

→ *Se også 8.5 «Kulturvern»*

SV arbeider for at Forsvaret ikke skal legge under seg nye naturområder. Det må i bruken av skyte- og øvingsfelt tas større miljøhensyn.

Introduserte arter regnes som en av de største truslene mot miljøet, og Norge er i samsvar med internasjonale avtaler forpliktet til å forvalte uønskede introduserte arter. Kongekrabben er ikke først og fremst en ressurs, men en potensielt svært skadelig art i vårt økosystem. SV vil forvalte kongekrabben som en uønsket introdusert art, og fritt fiske vil være et tiltak for å holde bestanden så langt nede som mulig. Det må også utarbeides strategier for å uskadeliggjøre andre fremmede arter som allerede er i Norge.

SV går inn for økosystembasert fiskeriforvaltning. Det innebærer at vi i større grad må ta hensyn til det marine miljø og hindre at fiskeriene ødelegger korallområder, svampskog og annen bunnfauna. SV vil arbeide for å etablere flere vernede kyst-/havområder langs kysten for sikre trygge oppvekstområder, naturmangfold og viktige referanseområder for forskning på våre forvaltningsregimer.

Norge har et internasjonalt ansvar for å sikre gode leveområder for villrein. Vi forvalter de siste flokkene av den europeiske villreinen som tidligere fantes over hele Europa. Villreinen krever økt aktsomhet i fjellregionene i Sør-Norge, og at det utøves spesiell varsomhet når det gjelder å iverksette tiltak som kan berøre leveområdene til villreinen.

Villaksbestanden i mange vassdrag er truet. Ulike laksesykdommer, oppdrettsnæringen, reguleringer av elver, sur nedbør og fremmede arter er blant de viktigste årsakene til at villaksen står i fare for å dø ut flere steder. Nivået på kalking av vassdrag må fremdeles være høyt. Oppdrettsnæringen må stilles til ansvar for rømt laks. Det bør innføres forbud mot all form for fiskeoppdrett i nasjonale laksefjorder.

SVs mål er å sikre levedyktige bestander av de fire store rovdyrartene i norsk natur. Samtidig er det viktig at miljøvennlig kjøtt- og melkeproduksjon basert på utmarksbeite opprettholdes. Myndighetene, i samarbeid med næringen, har ansvaret for å sikre at denne kombinasjonen kan være mulig.

Norge har også et særskilt ansvar for å redusere presset på områdene i Arktis og Antarktis i form av overfiske, naturinngrep, forurensende aktiviteter som oljeutvinning, og opphopning av miljøgifter. Norge må være særlig aktiv på forskningssiden for å kunne ivareta disse områdene. Derfor må forskningskapasiteten i nord økes. SV vil arbeide for et internasjonalt forbud mot prioriterte miljøgifter.

Fattige befolkningsgrupper er mest avhengige av naturens ressurser, og rammes først og hardest ved tap av biologisk mangfold. Norsk handels- og utviklingspolitikk må derfor bidra til å bevare det naturmangfoldet i fattige land.

Bærekraft og vern av artsmangfoldet må legges til grunn for all utnyttelse av genetiske og biologiske ressurser. SV går imot forslag om å utvide patentrettigheter til å gjelde patent på liv. SV ønsker et midlertidig forbud mot å dyrke genmodifiserte planter i Norge og å importere genmodifisert fôr til fiskeoppdrett og landbruk. SV vil gjennom en restriktiv håndheving av den norske genteknologiloven arbeide for å sikre bønders og forbrukeres rett til å velge ikke-genmodifiserte produkter i framtiden.

Avskoging i tropiske strøk står for 20 prosent av verdens CO₂-utslipp, samtidig er regnskogen blant jordas eldste og mest artsrike økosystemer, og vern av den er et internasjonalt ansvar. SV vil arbeide for at bevaring av naturmangfold, spesielt i utsatte regnskogsområder, gjøres til en prioritert oppgave

i norsk utviklingspolitikk. Norge skal bruke minst 3 milliarder kroner i året på å redde regnskog. I tillegg må all import av tropisk trevirke som ikke er tilfredsstillende miljøsertifisert, forbys.

→ *For friluftsliv og allemannsrett, se 8.6 «Idrett og friluftsliv»*

3. Rettferdighet

SV arbeider for et samfunn med små forskjeller i makt og ressurser. Arbeid til alle, et rettferdig skattesystem og en god offentlig velferdsstat er sammen med en sterk fagbevegelse og et utvidet demokrati den beste garantien for et mer rettferdig samfunn. SV vil bekjempe privatisering, velferdskutt og økt markedsrett for å forsvare de beste sidene ved den norske velferdsmodellen. En mer rettferdig fordeling av godene handler først og fremst om å gi enkeltmennesker økt frihet, men vi vet at samfunn med små økonomiske forskjeller og gode fellesskapsløsninger er de mest produktive. Vanlige folks frihet er avhengig av felles styrke vunnet gjennom organisering i for eksempel fagforeninger og andre interesseorganisasjoner.

→ *For mer om retten til arbeid, se 5.2 «Full sysselsetting»*

→ *For mer om velferdsstaten, se kapittel 4 «Velferd»*

3.1 Den økonomiske politikken

De overordnede målene for SVs økonomiske politikk er full sysselsetting, å styrke velferdsstaten, å bekjempe ulikhet og å sikre alle i Norge trygghet for arbeid og bolig gjennom ulike former for verdiskaping.

Oljeformuen gir Norge store muligheter til å investere i et bedre samfunn. Skatt er likevel et nødvendig virkemiddel for å finansiere offentlig velferd. SV arbeider for et rettferdig skattesystem, som bidrar til å utjevne sosiale forskjeller og ta vare på miljøet.

→ *For mer om skatt og miljø, se 2.1 «Målsettinger og virkemidler i klimapolitikken»*

Å dele godene innebærer at de som har mest og tjener mest må bidra mer til fellesskapet enn folk med lav formue og inntekt. Stor grad av sosial likhet er svært positivt for samfunnet, og styrker den tillit og solidaritet et godt samfunn bygger på. I løpet av den rødgrønne regjeringeperioden er skattesystemet blitt mer rettferdig, en rekke skattehull er tettet og inntektsforskjellene har blitt mindre. Likevel er det fortsatt behov for en radikal endring av skattesystemet for å sikre mer omfordeling, særlig gjennom høyere beskatning av de som tjener på andres arbeid gjennom høye kapitalinntekter og aksjeutbytte. SV arbeider derfor for mindre lønnsforskjeller og for skatteendringer som reduserer forskjellene. Endringene må ikke gjøre det ulønnsomt å gå fra trygd til arbeid.

SV vil ha en aktiv motkonjunkturpolitikk, hvor det offentlige øker sin økonomiske innsats i nedgangstider for å skape sysselsetting og bærekraftig vekst. I oppgangstider må staten føre en aktiv politikk for å sikre at det finnes kapasitet i økonomien til viktige investeringer i offentlig sektor. Skattepolitikken er et slikt redskap for å overføre kapasitet.

SV vil i den kommende stortingsperioden foreslå videre omlegginger i skattesystemet for å sikre mer rettferdig fordeling, oppfordre til mer miljøvennlig atferd og aktivt sikre finansiering av velferdsstaten. SV vil derfor i nedgangstider ikke øke skattenivået, men heller øke bruken av oljepenger over offentlige budsjetter. I perioder med velstandsvekst vil SV øke det samlede skattenivået for å sikre satsing på prioriterte velferdsoppgaver som utdanning, helse, eldreomsorg og satsing på offentlig infrastruktur.

SV vil senke inntektsskatten for lavtlønte gjennom høyere bunnfradrag og redusert marginalsatt, og finansiere dette ved å øke skattene for de mest formuende med de største arbeids- og kapitalinntektene. Folk som tjener under gjennomsnittlig heltids arbeidsinntekt skal skjermes mot inntektsskatteøkninger.

SV vil skattlegge verdipapirhandel, og vil derfor innføre en avgift på børstransaksjoner.

SV vil at rederiene skal betale overskuddsskatt på lik linje med andre næringer, og vil samtidig arbeide for et internasjonalt rederiskatteregime.

SV vil fortsette miljøomleggingen av skattesystemet for å støtte opp under miljøvennlig atferd og finansielle tiltak for et bedre miljø.

SV vil jobbe for et enkelt og forståelig skattesystem, uten kompliserende elementer og unntaksregler som gir hull i systemet og motiverer til skattetilpasning og skatteunndragelse.

Svart arbeid, hvitvasking av penger, korrupsjon og skatte- og avgiftsunndragelser er tyveri fra fellesskapet. SV vil styrke arbeidet mot økonomisk kriminalitet.

3.2 Den økonomiske krisen

Den globale økonomiske krisen er et resultat av et økonomisk system basert på overforbruk av ressurser, manglende demokratisk styring og for sterk tro på markedet. Krisen er skapt av markedsliberalistiske reformer drevet frem av høyresiden. Høyresidens politikk har gitt uansvarlige investorer, spekulanter og banker stort spillerom for sin grådighetskultur. Dette har destabilisert økonomien og til slutt utløst krise. Samtidig har nedbygging av offentlig sektor og svakere regulering av arbeidsmarkedene i flere land gjort verden mer sårbar for krisen.

Det er derfor tid for en helt annen kurs i den økonomiske politikken. Et sterkt offentlig eierskap og en omfattende velferdsstat fungerer stabiliserende og gir økt trygghet for folks arbeid, bolig og velferd. Det trengs derfor en varig styrking av det offentliges andel av vekst og verdiskaping i samfunnet vårt. Dessuten må krisen møtes av en aktiv motkonjunkturpolitikk, hvor det offentlige gjennomfører tiltak som kan øke sysselsettingen som et ledd i omstillingen til et miljøvennlig næringsliv.

Kampen mot arbeidsløshet er en hovedoppgave for SV. Stabilitet er et viktig mål i SVs økonomiske politikk. Det krever økt styring og regulering av finanssektoren. Finansielle verktøy som oppmuntrer til spekulasjon og fungerer destabiliserende må forbyes eller sterkt begrenses. Regnskapsregler må gjennomgås for å unngå at verdier blåses opp, og kontrollen med revisjon og kredittvurderingsbyråer må styrkes. SV vil arbeide for at banksektoren fungerer stabiliserende på økonomien. Det må stilles strengere krav til bankene knyttet til kredittvekst og kapitalbeholdning. Et sterkere statlig eierskap i forretningsbankene og opprettelsen av egne statlige banker kan også virke stabiliserende. Økonomisk støtte til bankene må betinges av økt statlig eierskap. Slikt eierskap må være varig.

SV mener det må være sterk politisk kontroll over pengepolitikken for å sikre hovedmålene om høy sysselsetting, stabil produksjon og om å unngå for høy inflasjon. Verdens sentralbankers pengepolitikk har bidratt til å utløse finanskrisen, blant annet med for lave renter over for lang tid, noe som har ført til alt for stort utlån. For å sikre at pengepolitikken fungerer stabiliserende, og for å unngå at pengepolitikken bidrar til nye finanskriser, må både pengepolitikken mandat og ansvarsforholdene mellom Norges Bank og regjeringen vurderes.

→ *For mer om internasjonal økonomi, se 11.4 «En regulert verdensøkonomi»*

→ *For mer om marked og demokrati, se 12.7 «Mindre marked, mer frihet»*

3.3 Kamp mot fattigdom

I et rikt land som Norge handler det å være fattig i stor grad om påført skam, ufrihet og utestenging fra samfunnet, noe som rammer barn særlig hardt. Fattigdom, sykdom, sosiale problemer eller manglende norskkunnskaper gir noen barn dårligere utgangspunkt enn andre. Disse barna har rett til hjelp fra samfunnet, men mange av dem får det ikke i dag. De må bli sett og få hjelp så tidlig som mulig, og de må prioriteres høyt. Dette må bli et tydelig ansvar for alle som jobber med barn, og barnevernet må få større ressurser og myndighet for å kunne følge opp dette. Kontantstøtten må fjernes for å sikre at foreldre med dårlig råd ikke taper økonomisk på å ta imot barnehageplass. Ved å bruke ressurser på barn som har en vanskelig start på livet, tar vi tak i det grunnleggende problemet – i stedet for å forsøke å reparere problemene i etterkant. Dette er nødvendig for å løse fattigdomsproblemet på sikt.

SVs mål er å avskaffe fattigdommen. En politikk for lav arbeidsløshet, små økonomiske forskjeller og en sterk velferdsstat er den mest effektive måten å bekjempe fattigdom på. I tillegg må det føres en politikk for inntektssikring for de som ikke har muligheten til å få arbeid.

→ *For internasjonal fattigdomsbekjempelse, se kapittel 11 «Fred og solidaritet»*

Reduserte økonomiske forskjeller gir færre fattige, og skattesystemet må bidra til dette. God kvalitet på offentlige velferdsgoder gjør at konsekvensen av å ha lite penger blir mindre alvorlig, fordi velferdstjenestene dekker viktige behov og forebygger utestenging. Det er avgjørende å sikre lave egenandeler på disse tjenestene. SV mener at egenandeler er skatt på sykdom og mener at det må regnes med når det samlede skatte- og avgiftsnivået vurderes. SV vil arbeide for lavere egenandeler.

SV vil arbeide for bedre kvalitet i attføringsarbeidet og varighet på tiltakene som gjør at flere vil lykkes i både å få og beholde arbeid. SV vil holde nivået på arbeidsmarkedstiltak høyt selv når arbeidsløsheten er lav, sikre individuelt tilpassede opplegg og gi sikkerhet for økonomiske rettigheter i omstillingsperioder.

Enslige forsørgere er en gruppe som ofte sliter tungt økonomisk. Av Norges 2,1 millioner husstander er 40 prosent bestående av én person, og i en fjerdedel av familier med hjemmeboende barn er det bare én forsørger. SV vil fortsette arbeidet med disse utfordringene, og ta initiativ til forbedringstiltak for aleneboere og aleneforsørgeres økonomiske situasjon ved hjelp av økt bostøtte, skattetilskudd og/eller differensierte avgifter.

De som av ulike årsaker i kortere eller lengre tid ikke kan forsørge seg gjennom ordinær arbeidsinntekt, må sikres offentlige ytelser som er så høye at de ikke fører til fattigdom. Den vedtatte opptrappingen av minsteytelsene i folketrygden til 2 G (to ganger grunnbeløpet i folketrygden) må gjennomføres, og nivået på minsteytelsene må etter dette som et minimum følge den generelle velstandsutviklingen som et bidrag til større grad av utjevning. Ulike tiltak mot fattige barnefamilier må prioriteres, og SV vil arbeide for en ordning med garantert minsteinntekt med utgangspunkt i både folketrygdens minsteytelser og den økonomiske sosialhjelpen.

SV vil innføre nasjonale minstesatser for sosialhjelp basert på reelle beregninger av levekostnader, og klagerretten i sosialtjenesteloven på området stønad til livsopphold må styrkes. Det er et mål at alle sikres inntekt, trygdeytelser og/eller stønad til livsopphold ut over den til enhver tid relativt fastsatte fattigdomsgrensen. De nasjonale satsene for sosialhjelp må justeres i takt med lønnsutviklingen for å unngå at de som har minst å rutte med sakker ytterligere akterut i forhold til andre. Sosialtjenestelovens kvalifiseringsstønad og tilbud om kvalifiseringsprogram er et egnet virkemiddel til avklaring mellom arbeidslivstilknytning og eventuelle folketrygdrettigheter

for den enkelte. SV mener det må bli enklere å kombinere arbeid og trygd.

Nivået på minsteytelsene i folketrygden er i dag så lavt at en del mennesker som lever på trygd må ha sosialhjelp i tillegg. Alle trygdeordninger og barnetillegg må være tilstrekkelige for å leve et verdig liv. Barnetrygd og barnebidrag skal ikke trekkes fra sosialhjelpsatsene. SV mener det bør være en tydelig lavinntektsprofil på trygdeoppgjørene, der minstepensjonen og ytelsene til unge uføre prioriteres.

NAV-reformen er nå i en gjennomføringsfase. SV vil sikre at denne viktige velferdsreformen når de målsettingene som ble satt ved innføringen. Reformen må sikres en sterk statlig oppfølging i forhold til organisering og ressursbruk. Etaten må tilføres tilstrekkelige ressurser til å videreutvikle organisasjonen gjennom kompetansebygging og faglig utvikling blant de ansatte. Målet er raskere saksbehandling og tettere oppfølging av hver enkelt bruker.

SV vil etablere en ordning med Velferdsombud som kan dekke hele helsetjenesten, sosialtjenesten og NAV.

Høy gjeld er en viktig årsak til fattigdom. SV vil innføre et gjeldsregister og forsterke bankenes frarådingsplikt ved utlån av store pengesummer. Skriftlighetskravet i lovverket må utredes med tanke på en mulig skjerping, slik at man får en tenkepause i forbindelse med opptak av forbruksgjeld. Det må legges flere begrensninger på muligheten for aggressiv markedsføring av forbrukslån, og begrensninger på adgangen til videresalg av gjeld. En ordning der skyldneren gis forkjøpsrett ved overdragelse av fordringer må utredes, og inkassogebyrene må reduseres. Ulike offentlige tvangsinnkreivingsordninger opererer med ulike satser for livsopphold, det vil si beløpet gjeldsofferet har å leve for etter at kreditor har fått sitt. Det bør være en offentlig instans som har ansvaret for ulike tvangsinnkreivingsordninger, og satsene for livsopphold må bli mer like.

Mennesker uten arbeid og inntekt befinner seg ofte i en avmaktssituasjon og har få muligheter til å delta i samfunnsdebatten og ivareta sine interesser. SV vil bidra til å styrke de fattiges organisasjoner, og arbeide for bedre systemer for brukermedvirkning både på individ- og systemnivå.

De som har størst behov for sosiale ytelser er de som minst kjenner sine rettigheter. Det udekkede rettshjelpsbehovet knytter seg i stor grad til lovgivning som skal sikre utjevning i samfunnet. Rettshjelpstilbudet bør være en del av velferdssystemet og et viktig redskap for å sikre rettigheter og rettssikkerhet for alle.

→ *For sosial ulikhet og helse, ruspolitikk og forebygging, se kapittel 4 «Velferd»*

3.4 En pensjon å leve av

Folketrygden er grunnlaget for en trygg og meningsfull alderdom og en bærebjelke i den norske velferdsstaten. SV arbeider for et pensjonssystem som sikrer alle innbyggere en pensjon å leve av, og bidrar til å utjevne økonomiske forskjeller. SV mener folketrygden skal drives og styres av det offentlige, og vil gå imot alle forslag til privatisering.

SV mener det norske pensjonssystemet etter pensjonsreformen i for liten grad tar vare på folk med lave inntekter, og i for stor grad stimulerer til privat sparing. SV er fortsatt mot kutt i framtidige pensjoner, fordi slike kutt vil forsterke disse problemene. Det vil i framtiden bli nødvendig å gjøre endringer i pensjonssystemet, som retter opp fordelingsproblemen pensjonsreformen skaper. SV ønsker et ytelsesbasert pensjonssystem, og vil gjeninnføre besteårsregelen. Pensjonsutbetalingene må reguleres i samsvar med den generelle lønnsutviklingen. SV vil øke pensjonsopptjeningen under omsorgs- og foreldrepermisjon.

AFP er sliternes mulighet til en best mulig avgang fra yrkeslivet. SV vil gå mot alle forslag til svekkelser av AFP-ordningen, og forsvare muligheten til å gå av ved 62 år. De offentlige tjenstepensjonene må videreføres på like høyt nivå som i dag. SV vil arbeide for en samordning av pensjonskassene for tjenstepensjon i privat sektor, og sikre arbeidstakerne større innflytelse over hva slags tjenstepensjonssparing bedriften velger.

SV vil innføre pensjonsopptjening for studenter. Pensjonsrettighetene til innvandrere med kort botid i Norge må sikres.

3.5 En sosial boligpolitikk

Retten til bolig er en menneskerett. SV vil foreslå å grunnlovsfeste retten til bolig. SV mener det er på tide å gjenreise den sosiale boligpolitikken. Sentrale virkemidler må være en sterk husbank med politisk styrt rente, lånerammer til å drive motkonjunkturpolitikk og høy grad av fastrente for å stabilisere boligprisene. Et stort ikke-kommersielt lavinnskudds- og utleieboligmarked der boligbyggelagene, kommunene og studentsamskipnadene har en viktig rolle, sammen med en langt sterkere politisk regulering av utleiemarkedet, er andre viktige virkemidler.

SV vil sette i gang en storstilt sosial boligbygging, med vekt på ikke-kommersielle utleieboliger og studentboliger. Et sentralt virkemiddel må være at boligtilskuddene økes.

SV mener det må lages en lov om ikke-kommersielle leieboliger. Det må satses sterkt på å bygge utleieboliger og studentboliger på ikke-kommersiell basis. I tillegg må det legges til rette for bygging av prisregulerte lavinnskuddsboliger.

For å sikre at flere med lav eller usikker inntekt skal kunne kjøpe bolig, må flere få boligtilskudd der tilskuddet tilbakebetales ved salg, og flere må få startlån. SV vil videreutvikle startlånordningen med fleksibel avdragstid, slik at flere får muligheten til startlån, og vi vil endre vilkårene for låneordningen slik at også studenter får adgang til den.

For å sikre flere innpass på boligmarkedet, vil SV skape en ny sektor for prisregulerte boliger. Kommuner, stat og boligsamvirkene må ta ansvar for bygging av langt flere boliger med lave innskudd og pristak ved videresalg. Folk kan også gjøres mindre utsatt for markedssvingninger hvis det gjøres mer lønnsomt å ha fastrentelån som norm ved boligkjøp.

Et sterkere husleievern må innføres, med husleietvistutvalg alle steder hvor det finnes behov for det. Boligprisene må stabiliseres gjennom en stabil boligbygging ved Husbankens hjelp, og ved å gjøre det mer lønnsomt for folk å velge fastrentelån ved boligkjøp. Husbankens tiltak for utvikling av gode bomiljøer og opprustning av eksisterende boligmasse må styrkes. Særlig viktig er opprustning av standarden for ikke-kommersielle utleieboliger og boliger i områder hvor det er fare for forslumming.

Å ha et eget hjem er helt sentralt for å mestre ulike deler av livet. Svært mange bostedsløse har rusproblemer, psykiske lidelser eller andre, sammensatte problemer. Den rødgrønne regjeringen har styrket bostøtteordningen betydelig. Den skal fortsatt utvikles som et fordelingsverktøy for å styrke økonomien til folk som har lave inntekter og høye boutgifter.

I flere av de store byene lar eiendomsspekulanter boliger stå tomme og forfalle gjennom flere år, slik at de senere kan rives. SV vil foreslå at det skal bli lovlig å bebo hus som er regulert til boligformål, men som ikke har vært i bruk de siste årene. SV vil utvide den kommunale ekspropriasjonsretten til boliger eid for næringsformål slik at denne bebyggelsen kan benyttes til samfunnsnyttige formål. SV mener kommunene må få mulighet til å pålegge vedlikehold.

Kommunen har ansvar for gjennomføringen av boligpolitikken. SV mener kommunen må sikres gunstige lån til strategiske tomtekjøp, og tilskudd til å kunne delta som en aktiv part i områdeutvikling, byfornyelse, universell utforming og miljøprosjekter.

SV mener at framtidig boligfeste må forbyes, og at boliger på festet grunn skal kunne innløses til en rettferdig pris. Vi vil ikke avvikle tomtefesteinstituttet for fritidsboliger, under forutsetning av at avgiftsnivået holdes på et akseptabelt nivå.

Kapittel 4: Velferd

Velferdsstaten er en forutsetning for å skape et mer rettferdig og solidarisk samfunn. Gode fellesskapsløsninger gir enkeltmennesker frihet og trygghet. SV går derfor mot privatisering og konkurranseutsetting. Bare slik kan vi sikre et velferdssystem som tar hensyn til hele befolkningen, og bare slik kan folks innflytelse over utviklingen av velferden styrkes. SV vil ikke at kommersielle bedrifter, der formålet er overskudd, skal utføre viktige velferdsoppgaver. De skal utføres enten av det offentlige eller i et samarbeid med ideelle organisasjoner. SV går mot å sette velferdstjenester ut på anbud.

God offentlig velferd er avhengig av en god kommuneøkonomi. Mange av de viktigste velferdsgodene, som barnehage, skole og omsorgstjenester, er det kommuner og fylkeskommuner som har ansvar for. Det er enklere å skape gode tilbud lokalt, fordi innbyggerne har større innflytelse over beslutningene. SV vil kjempe for en god kommuneøkonomi, da det er avgjørende for å skape et samfunn med små forskjeller og et godt velferdstilbud. Manglende samsvar mellom oppgaver og ressurser i kommunene truer kommunal handlefrihet og lokaldemokrati. SVs mål er å sikre mer langsiktig og forutsigbare rammer og sørge for at det er godt samsvar mellom kommunens velferdsoppgaver og de statlige overføringene.

De ansatte og deres kompetanse er den viktigste faktoren for gode velferdstjenester. SV vil bidra til at stat, fylkeskommuner og kommuner ivaretar sine ansatte på en god og inkluderende måte. Ansatte skal ha gode lønns- og arbeidsforhold, inkludert rett til etter- og videreutdanning, og rett til full stilling i stedet for en rekke deltidstillinger innenfor samme sektor. Det er stadig behov for endringer og omstillinger for å skape bedre velferdstjenester. Slike endringsprosesser må utføres i samarbeid med de ansatte og deres organisasjoner. SV vil derfor støtte omstillingsprosesser som er gjort på initiativ fra de ansatte, som for eksempel modellkommunene og pilotsykehusene.

4.1. Gode velferdstjenester

4.1.1 Forebyggende og helsefremmende arbeid
Livsstilsfaktorer, ikke mangel på helsetilbud eller dårlig organisering av helseforvaltningen, fører til dødsfall og redusert livskvalitet for mange mennesker i den vestlige verden. SV mener derfor det forebyggende helsearbeidet må prioriteres langt høyere enn i dag, ikke minst for å bidra til reduserte helseforskjeller mellom ulike grupper. Spesielt viktig er det å sørge for at helsestasjonen, skolen og barnehagen blir naturlig arenaer for å fremme god folkehelse.

4.1.2 Universelle helsetjenester

SV mener helsetjenestetilbudet skal være likeverdig for hele befolkningen uavhengig av den enkeltes bosted, alder eller økonomi. Utviklingen av tjenestene skal være underlagt folkevalgt kontroll, slik at befolkningen selv kan være med å bestemme hvordan tjenestene skal være. I dag er egenandelene på helsebehandling og medisiner for høye for svært mange pasienter. For at alle skal ha lik tilgang på behandling og medisiner vil SV arbeide for lavere egenandeler.

SV vil foreslå at ungdom til og med 20 år skal få gratis konsultasjoner hos fastlegen, tilsvarende det barn opp til 12 år får i dag.

SV vil arbeide for et helhetlig tjenestetilbud bygget på samhandling mellom kommuner og spesialisthelsetjenesten. Slik kan vi oppnå at den syke får hjelp på det behandlingsnivået som er best for pasienten. Dette forutsetter en vridning av ressurser fra spesialisthelsetjenesten til primærhelsetjenesten. SV vil foreslå en forpliktende opptrappingsplan for primærhelsetjenesten. Kommunehelsetjenesten skal sikre befolkningen rask og god hjelp, og også bidra til å forebygge sykdommer før de oppstår.

Barn og unge under 18 år skal få nødvendig helsehjelp innen tre uker.

Personer «uten papir» skal ha rett til medisinsk hjelp. Dette er viktig både for å sikre helsen for den enkelte, og for å beskytte andre mot smitte, for eksempel ved tuberkulose.

SV vil styrke helsetjenesten i skolen og opprette flere helsestasjoner for ungdom. Ungdomsservicekontorene må styrkes.

Helsestasjonene må utvides til barne- og familiekontor som gir barn og familier en inngang til et tverrfaglig kompetansemiljø for å styrke det forebyggende arbeidet. SV vil arbeide for at det opprettes egne krisesentre for barn, som barna selv kan oppsøke, der de kan få hjelp og utredning.

Barn som er utsatt for vold og overgrep blir ofte oversett. Det er for liten kompetanse på å se og høre barn som har det vanskelig. SV ønsker at alle som arbeider med barn i sin utdanning skal få økt kompetanse på barns reaksjoner når de blir utsatt for vold, overgrep og omsorgssvikt. SV vil legge til rette for psykologisk lavterskeltilbud i kommunene for både barn, unge og voksne med psykiske plager.

Organdonasjon er i økende grad viktig for å redde livet til mange pasienter. Altfor mange må vente lenge på en transplantasjon, eller dør mens de venter på et organ. SV vil innføre et system med stille samtykke til organdonasjon, med mulighet for å registrere seg i et nei-register for de som ikke vil donere organer.

4.1.3 Spesialisthelsetjenesten (sykehus)

Norske sykehus holder høy kvalitet. Dagens organisering av helseforetakene fører imidlertid til fravær av folkevalgt styring, og til for tilfeldig prioritering. Økonomistyringen er i for stor grad basert på markedsprinsipper. Den innsatsstyrte finansieringa dreier virksomheten i retning av å vektlegge de oppgavene som «lønner» seg best, i stedet for det som medisinsk sett er viktigst. Sykehusenes regnskapsform er for lite tilpasset offentlig sektor.

Store lønnsforskjeller mellom offentlige og private helsetilbud, som alle er offentlig finansiert, fører til økte kostnader. I tillegg bidrar forskjellig avlønning mellom offentlige og private helsetjenester til å undergrave det offentlige tjenestetilbudet og vanskeliggjøre rekrutteringen til det offentlige helsevesenet. På mange sykehus brukes det dessuten store beløp til innleie av helsepersonell fra private firma. SV vil arbeide for at det offentliges bruk av private tjenester reduseres kraftig.

SV vil at sykehusene skal underlegges demokratisk politisk styring. Foretaksmodellen må avvikles, og styringen av sykehusene må overtas av folkevalgte på nasjonalt og regionalt nivå. Stortinget må vedta en nasjonal helseplan som tar stilling til overordnede prioriteringer og ansvarsfordeling. Ansvaret for driften i tråd med helseplanen skal overføres til folkevalgte på regionalt nivå. Dette vil gi innbyggerne bedre muligheter til å påvirke både sykehusstruktur og behandlingstilbud.

Norske sykehus holder høy faglig kvalitet. Organiseringen av sykehusene må både ivareta behovet for spesialisering, og behovet for nærhet til befolkningen. SV vil styrke og utvikle landets lokalsykehus. Lokalsykehusene må videreutvikles til å bli best på lidelser som mange mennesker har, og på samhandling med kommunehelsetjenesten, blant annet gjennom ambulerende tjenester. Spesielt vil utfordringene i årene som kommer være knyttet til en økende andel eldre med sammensatte lidelser og livsstilssykdommer. Et kvalitetssikret fødetilbud må være tilgjengelig for alle.

Dagens helseforetakslov må erstattes av en forvaltningslov. Formålet i loven skal være at helseforvaltningen skal oppfylle målsettingene i den nasjonale helseplanen. Loven skal også slå fast at helseforvaltningen er et offentlig ansvar som ikke kan delegeres til kommersielle aktører.

Helseforvaltningen skal være en del av den offentlige forvaltningen.

Økonomistyringen må endres. SV vil foreslå at dagens innsatsstyrte finansiering fjernes og erstattes med avtalefestet rammefinansiering. I tillegg må regnskapsføringen endres slik at den blir den samme som for annen offentlig forvaltning. I arbeidet med nytt finansieringssystem bør det legges vekt på grep som kan styrke førstelinjetjenestens rolle i helsevesenet og styre mer av ressursbruken ut i kommunene. Det må innføres et offentlig, nasjonalt samordnet innkjøp av medisiner for å utnytte markedsmakten og få ned prisene på medisiner.

4.1.4 Psykisk helsevern

Gjennom opptrappingsplanen for psykisk helse har flere fått behandling. Samtidig har antall personer som trenger hjelp blitt flere, slik at antall ventende har økt. SV vil styrke det psykiske helsevernet også etter at opptrappingsperioden er avsluttet, med spesiell vekt på tilbudet til barn og unge og til mennesker med rusmiddelavhengighet. Behandlingstilbudet til pasienter med spiseforstyrrelser er for dårlig. Tilbudet til disse pasientene må styrkes og tiltakene må videreutvikles og forskes på.

For mange oppstår psykisk sykdom allerede i barndommen. Gjennom skolehelsetjenesten og helsestasjoner for ungdom kan dette fanges opp på et tidlig tidspunkt. Skolehelsetjenesten og helsestasjonene bør derfor bygges ut. Også voksne må få et tilrettelagt lavterskeltilbud for å forebygge alvorlige psykiske lidelser.

Kvaliteten på behandlingstilbudet må styrkes. Pasientene må få bedre oppfølging etter utskrivning fra behandling. Samhandlingen mellom sykehus, distriktspsykiatriske sentre og kommuner må prioriteres. For å sikre en mer sammenhengende oppfølging vil SV vurdere om de distriktspsykiatriske sentrene skal organiseres under kommunalt psykisk helsearbeid.

Det psykiske helsevernet må tilpasses den enkeltes livssituasjon. Det er behov for flere helsearbeidere med kompetanse på psykisk helse i kommunene.

SV vil bidra til at psykisk syke med lav inntekt og ustabile boforhold gis tilbud om tilrettelagt bolig og arbeidsplass.

Det må etableres flere bofellesskap for mennesker med utfordringer innenfor rus og/eller psykiatri. SV ønsker også å opprette egne bofellesskap forbeholdt kvinner i forbindelse med behandling og rehabilitering.

Brukerne må ha større innflytelse, ved hjelp av brukerstyrte aktivitets- og rehabiliteringstiltak. Brukermedvirkning skal være det bærende prinsippet i organisering av tjenestene, og individuell plan må bli mer utbredt.

SV vil foreslå at tilbudet om såkalt psykeambulansetableres i alle helseregioner for å unngå bruk av politi til transport av psykisk syke når dette ikke er nødvendig.

Bruk av tvang i psykisk helsevern preges av sosiale skjevheter. For å sikre at alle behandles likeverdig, vil SV foreslå en vurdering av tvangsbruken i psykisk helsevern. SV vil prioritere forskning på effekten av bruk av tvangsmidler og tvangsbehandling. I tillegg bør ansatte få undervisning i menneskerettigheter. Opplæring i menneskerettigheter må bli en del av utdanningen av personell som arbeider med psykisk helsevern.

I mange familier holdes psykisk sykdom hemmelig fordi det er forbundet med skam, og barna strever for å holde på familiehemmeligheten. Hjelpeapparatet må derfor følge bedre opp barn og unge som har foreldre med psykisk sykdom. Psykiatritjenesten må melde fra til kommunenes hjelpeapparat når barn har psykisk syke foreldre slik at barna får den oppfølgingen de trenger.

Det må bygges ut flere døgnplasser for psykiatrisk akuttbehandling. I tillegg må det bygges ut flere døgnplasser innen sikkerhetspsykiatri slik at innsatte i fengsler kan få nødvendig behandling.

4.1.5. Helhetlig helsevern for rusmisbrukere

Alt for mange med rusproblemer får ikke hjelp. Helsevernet for rusmisbrukere har i for stor grad vært overlatt til private, ideelle organisasjoner, og må styrkes. SV mener helsevern for rusmisbrukere er et offentlig ansvar. Dette er også den beste måten å sikre kvalitet og kontroll med denne viktige tjenesten. SV vil foreslå en tiårig forpliktende opptrappingsplan, slik det nå er gjennomført for psykisk helsevern. Planen må innebære øremerkede midler til rusfeltet både i kommunene og i de regionale helseforetakene. I tillegg skal behandlingsskøene være fjernet i løpet av stortingsperioden ved at eksisterende tilbud utnyttes og nye behandlingsskøer opprettes med øremerkede midler.

Alle med rusproblemer må få et raskt tilbud om avrusning, behandling uten opphold, samt oppfølging og rehabilitering.

Samarbeidet med de ulike aktørene må styrkes slik at behandlingstilbudet blir bedre for personer som er psykisk syke og har rusproblemer.

Mange pasienter får brudd i behandlingsforløpet. Opphold mellom de ulike stadiene i oppfølgingen fører til at mange faller ut av behandlingen. Rusavhengige som har vært til behandling, må få tett, individuelt tilpasset oppfølging. En slik oppfølging kan innebære skolegang, arbeidsmarkedstiltak, hjelp til å skaffe seg nytt nettverk, botilbud, fritids- og aktivitetstilbud og bistand med økonomi. De som ikke har et sted å bo skal slippe å måtte bo i hospits eller hybelhus.

Rusavhengige i fengsler må sikres god oppfølging både under og etter soning. Det bør etableres flere rusmestringsenheter. I tillegg må tilbakeføringsgarantien gjøres forpliktende.

Rusavhengige må sikres et variert behandlingstilbud, herunder en økt satsing på medikamentfrie behandlingstilbud.

Ventetida må reduseres for de som skal få behandling med metadon og buprenorfin, såkalt legemiddelassistert rehabilitering (LAR). SV mener det skal ligge faglige kriterier til grunn for LAR-behandlingen. LAR-pasienter må sikres sosialfaglig oppfølging, og fastlegen må få adgang til å skrive ut medisin mot heroinabstinenser.

SV vil vurdere spørsmålet om et begrenset forsøk med utdeling av heroin når et bedre beslutningsgrunnlag foreligger, etter at det regjeringsoppnevnte utvalget har kommet med sin anbefaling.

Også mennesker i aktiv rus må sikres verdighet og hjelp, for eksempel gjennom lavterskelhelsetilbud, væresteder, arbeid, aktivitetstilbud, gratis rettshjelp og andre skadebegrensende tiltak. SV mener sprøyterom er et viktig tilbud for å redusere overdosedødsfall og som ledd i rehabiliteringen av rusavhengige.

Brukermedvirkning er viktig for at kvaliteten på behandlingen skal bli så god som mulig. Individuell plan må brukes i større utstrekning. Pasienten må også ha mulighet til å klage på ansvarsgruppa. Pårørende må sikres hjelp og veiledning. I dag vet vi for lite om hva slags behandling som virker. SV vil derfor prioritere effektstudier og sammenlignende studier både innenfor tverrfaglig spesialisert rusbehandling og i de kommunale tjenestetilbudene.

4.1.6 Rimelig tannlege

SV vil foreslå en tannhelsereform som innebærer at tannlegebehandling som er medisinsk nødvendig i størst mulig grad er underlagt de samme betingelsene som sykehus- og legebehandling.

SV vil begrense egenandelen til 2.500 kroner per år for nødvendig tannlegebehandling. Det tilsvarer egenandelstak 2, som noe av tannlegebehandlingen går under allerede i dag.

De som går jevnlig til tannlegen og har normalt god tannhelse vil med en reform betale omtrent det samme som i dag, mens de som i dag ikke kontakter tannlege vil få begrenset sine kostnader til 2500 kroner for nødvendig tannbehandling med en slik ordning.

For en del grupper er det nødvendig at tannhelsetjenesten er helt gratis. SV vil foreslå at ungdom opp til 23 år får gratis tannhelsetjeneste.

For å hindre for høye kostnader ved ordningen vil SV innføre prisregulering på tannhelsetjenester gjennom nasjonale takster, i kombinasjon med refusjonsavtaler for tannleger som inngår i ordningen.

Det er store geografiske forskjeller i det offentlige tannhelsetilbudet. SV vil foreslå at den offentlige tannhelsetjenesten bygges ut, og at det innføres drifts-avtaler med privatpraktiserende tannleger etter modell av privatpraktiserende leger med driftstilskudd. I tillegg vil SV innføre turnustjeneste for alle nyutdannende tannleger på samme måte som for leger.

4.1.7. En trygg oppvekst

Barn må gis trygge og gode oppvekstvilkår og gode muligheter for lek og læring. SV vil øke innsatsen for barn og unge. Gjennom oppfølging av FN's barnekonvensjon vil SV styrke barn og unges rettigheter i alt lovverk.

Forebyggende virksomhet på oppvekstområdet må styrkes. Dette gjelder både de positive tiltakene, som tilrettelegging av fritidstilbud, og tiltakene som skal forhindre omsorgssvikt eller overgrep.

Som ledd i å forebygge vold i nære relasjoner og overgrep mot barn, vil SV styrke tilbudet av Åpen helsestasjon, tverrfaglig foreldreveiledning og barselgrupper.

Ungdomsalderen er for mange en særlig utsatt tid og det er derfor viktig å bygge ut gode fritidstilbud. Dette kan for eksempel være kommunale ungdomsklubber der ungdom med uorganisert fritid kan bli stimulert til egenutvikling og inngå i et sosialt miljø uten kommersielt og annet press.

SV arbeider for et barnevern som er åpent og som har tillit. Barnevernet må tilføres større ressurser enn i dag, og gjøres mer tilgjengelig og kompetent til å sikre barn og unge en god oppvekst. I Norge skal ikke ressursmangel føre til at barn kan oppleve alvorlig omsorgssvikt eller overgrep uten at noen raskt griper inn. Det må legges til rette for et godt samarbeid mellom barnevernet og andre etater og tjenester.

Dette innebærer at det må på plass rutiner og systemer som sikrer at fagfolk melder fra til barnevernet når de mistenker at barn utsettes for vold, overgrep eller omsorgssvikt. Å ikke melde fra er tjenesteforsømmelse.

Barnevernet skal legge større vekt på forebyggende arbeid, og samtidig være et sikkerhetsnett for barn som trenger omsorg ut over det familien kan stille opp med.

SV ønsker et langt sterkere offentlig grep rundt barnevernsinstitusjonene. Barn som trenger opphold i barnevernsinstitusjoner må slippe å bli kasteballer i et system bygd på anbudsprinsipp og tilfeldigheter. Barn og unges behov er for store til dette. Derfor må barnevernsinstitusjonene organiseres gjennom forutsigbare avtaler mellom barnevernet og offentlige eide institusjoner

eller institusjoner eid av ideelle organisasjoner. Tilsynsfunksjonen av offentlige og private barnevernsinstitusjoner må styrkes.

SV ønsker å sikre at barn og unge som lider under overgrep eller omsorgssvikt får den hjelpen de trenger. Dette gjelder barn og unge som er utsatt for seksuelle overgrep, kjønnslemlestelse eller press til ekteskap, og barn og unge som lider under omsorgspersoners bruk av rusmidler, psykisk sykdom, fattigdom eller annet. SV ønsker derfor å styrke skolehelsetjenesten og den sosialpedagogiske kompetansen i skolen og i det øvrige hjelpeapparatet for barn og unge.

4.1.8 Den trygge alderdommen

Folk i Norge lever stadig lenger. Det må derfor legges til rette for at eldre som er friske og arbeidsføre kan bidra til samfunnet, ikke minst ved å delta i arbeidslivet så lenge som mulig. Samtidig må alle ha trygghet for at det finnes et godt tilbud om omsorg og pleie den dagen man har behov for det. Pleie- og omsorgstilbudet må også i framtiden være et offentlig ansvar.

Mange eldre, syke og personer med funksjonshemming opplever store mangler i de kommunale pleie- og omsorgstjenestene. Dette skaper utrygghet, engstelse og unødig lidelse både for den enkelte og for de pårørende. Økt levealder og økningen i antall eldre med til dels omfattende pleie- og omsorgsbehov vil føre til behov for bedre kvalitet i disse tjenestene i årene som kommer. Det er ikke minst behov for økt grunnbemanning innen omsorgstjenestene. SV vil styrke kommuneøkonomien slik at de ansatte får tid til å gi god pleie, omsorg og trygghet.

En fleksibel omsorg med hjemmehjelp og hjemmesykepleie, omsorgsboliger og sykehjem, vil gi omsorg og pleie ut fra behov i flere faser i alderdommen. Gjennom reduksjon av deltidsarbeid og utvikling av vakt- og turnuslister, må det vektlegges at de omsorgs- og pleietrengende må forholde seg til færrest mulig personer.

Mange beboere i kommunale institusjoner får mangelfull medisinsk behandling, tilsyn og oppfølging. SV vil derfor innføre en minstenorm for legedekning ved norske sykehjem.

Kravet til omsorgstjenestene øker stadig, ikke minst fordi målet er at brukerne skal kunne leve et så normalt liv som mulig. SV vil derfor foreslå at det utarbeides konkrete etter- og videreutdanningsprogrammer for ansatte i omsorgsykker i alle kommuner og i staten. Dette er ikke minst viktig for å få en flerkulturell omsorgstjeneste. I dag har en tredel av de ansatte ikke helsefaglig bakgrunn. Disse bør få tilbud om å bli kvalifisert omsorgspersonell.

I dag er det for få menn som arbeider i omsorgstjenestene. Flere menn i omsorgstjenestene vil bidra til en omsorgstjeneste som er bedre tilpasset brukernes behov.

4.2. Universell utforming og tilgjengelighet

SV ser på arbeidet for universell utforming som en kamp for rettferdighet og frigjøring. Målet må være at ingen samfunnsskapt hindringer fører til diskriminering og ufrihet for mennesker med nedsatt funksjonsevne i deres hverdag. Universell utforming må være et grunnprinsipp i all samfunnsplanlegging, slik at mennesker med nedsatt funksjonsevne sikres lik rett til bolig, ferdsel, utdanning og deltakelse i arbeidslivet og samfunnslivet for øvrig.

Kollektivtransport, utearealer, skoler, arbeidsplasser, tekniske løsninger, tjenester og informasjon må kunne brukes av alle innbyggere, og være til hjelp, ikke til hinder.

SV ser den nye diskriminerings- og tilgjengelighetsloven som et viktig framskritt i arbeidet for full likestilling for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Loven må følges opp med midler og forpliktende tidsfrister i forhold til universell utforming av eksisterende bygg, utearealer og transportmidler. Likestillings- og diskrimineringsombudet

og -nemnda må tilføres tilstrekkelig ressurser og myndighet for å føre tilsyn med loven.

Prinsippet om universell utforming må legges til grunn for alle velferdsordninger, slik at tilbudet tilpasses etter brukerens behov. Egenandeler på velferdsordninger skal ikke føre til ekstrakostnader for mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Det må stilles krav om at minst 30 prosent av nye boliger bygges universelt utformet, og Husbankens ordninger for flere tilgjengelige boliger må styrkes. Den øvre inntektsgrensen for bostøtte bør heves for personer med funksjonsnedsettelse.

SV mener det bør være dyrt å diskriminere og billig å inkludere. Vi vil bedre muligheten til å kombinere arbeid og trygd, og gi tilskudd til arbeidsgivere som legger til rette for å ansette personer med nedsatt funksjonsevne. SV mener positiv særbehandling av de med nedsatt funksjonsevne er et nødvendig virkemiddel for å motvirke diskriminering på arbeidsmarkedet. Det offentlige bør gå foran i dette arbeidet.

Yrkesrettet attføring må tilpasses den enkeltes behov og muligheter. Ordningen med brukerstyrt personlig assistent bidrar til vesentlig heving av livskvaliteten, og må styrkes. Transportordningen for mennesker med nedsatt funksjonsevne må få nasjonale retningslinjer og finansiering. SV mener aldersgrensen på 26 år for hjelpemidler til trening, aktivisering og stimulering må fjernes.

Retten til utdanning må gjelde for alle. Alle skoler, høyskoler og universiteter skal ha universelt utformede bygg og anlegg, og elever og studenter skal ha rett til tilpasset undervisning og tilrettelagt eksamen.

SV mener Norge bør gå foran som et internasjonalt foregangsland når det gjelder oppfølging av FN-konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne. Mennesker med funksjonsnedsettelse må bli en integrert målgruppe for norsk bistand.

→ Se også 5.2. «Full sysselsetting», 6.2.6 «Fellesskolen – lik rett til utdanning», og kapittel 8 «Kultur og idrett»

4.3. Kriminalpolitikk

En god politikk for forebygging er det viktigste virkemiddelet mot kriminalitet. Når det begås lovbrudd, skal det reageres raskt. Det skal settes klare grenser og stilles krav om at man må gjøre opp for seg. Ingen skal oppleve at de ikke blir ivaretatt etter at de har vært utsatt for kriminalitet. Straffereaksjonen må også i større grad bidra til at lovbrøtteren ikke begår nye straffbare handlinger etter endt soning.

SV vil bygge ut en helhetlig offer- og pårørendeomsorg.

4.3.1. Forebygging

Gode velferdstilbud som sikrer arbeid, trygge oppvekstvilkår og et skikkelig botilbud, bidrar til å forebygge kriminalitet.

SV arbeider for bedre samordning av lokale kriminalitetsforebyggende tiltak (SLT). En SLT-koordinator skal være ansvarlig for å koordinere samarbeidet mellom skole, barnevern, helse- og sosialetat og politi. Politiet med kjennskap til nærmiljøet er viktig for å forebygge kriminalitet. SV vil jobbe for at det utvikles et tettere lokalt samarbeid mellom kommunene og politiet i de lokale politirådene.

Det er en klar sammenheng mellom alkoholforbruk og voldsbruk. SV vil arbeide for en restriktiv alkoholpolitikk og nasjonale retningslinjer for tidsbegrensninger av åpnings- og skjenketider.

4.3.2. Kriminalomsorg

Kriminalomsorgen må innrettes slik at tilbakefallsprosenten reduseres. Innsatte i norske fengsler må derfor gis reell mulighet til å komme seg ut av kriminaliteten. Arbeidet med å gjøre soningsforholdene bedre må fortsette og de som løslates må få bedre hjelp.

Soning må være innrettet mot rehabilitering og tilbakeføring til samfunnet. SV vil arbeide for at innsatte får et helhetlig tilbud ved løslatelse gjennom en tilbakeføringsgaranti. Garantien skal sørge for arbeid eller utdanning. Den som løslates skal også få et sted å bo. I dag hjelper frivillige organisasjoner løslatte fanger og gir dem et fellesskap og en oppfølging etter soning. SV vil støtte dette arbeidet. I tillegg er det viktig å gi kvinner et bedre soningstilbud.

Mange innsatte har store rusproblemer. Dette er en viktig årsak til at de begår nye kriminelle handlinger etter soning. Det er derfor nødvendig å styrke behandlings- og rehabiliteringstilbudet for innsatte og domfelte rusavhengige. SV vil også arbeide for økt bruk av straffegjennomføring i behandlingstilbud, såkalt § 12-soning.

Vanlig fengselsstraff fører ofte til gjentakelse. Det er derfor behov for alternativer til vanlig fengselsstraff. Aktuelle alternativer er samfunnsstraff, konfliktråd, ungdomskontrakter, promilleprogram, hjemmesoning med elektronisk kontroll og soning i institusjoner tilpasset den enkeltes hjelpebehov. SV vil arbeide for at det opprettes flere åpne soningsplasser. SV har som mål at ingen barn skal settes i fengsel. Det må opprettes tverrfaglige soningsalternativer for barn.

Et godt helsetilbud og gode utdanningsmuligheter er viktig for en bedre kriminalomsorg. Innsatte skal ha like godt helsetilbud og rett til utdanning som befolkningen for øvrig. SV vil foreslå at det utarbeides en ny veileder for fengselshelsetjenesten. I tillegg bør det gjennomføres et landsomfattende tilsyn med fengselshelsetjenesten, med særlig fokus på innsatte med rusproblemer og psykisk syke innsatte.

En fengsling får store konsekvenser for den innsattes pårørende. SV vil arbeide for at kriminalomsorgen legger bedre til rette for at innsatte og pårørende kan opprettholde familierelasjonen ved fengsling, blant annet ved å øke kvotene for besøk og telefonbruk. Det bør etableres flere besøksleiligheter, og besøksrommene må være barnevennlige.

4.3.3. Politi- og rettsvesen

SV vil styrke det lokale politiarbeidet for å få et nært og synlig politi. Politiet bør fortsatt være ubevæpnet. Politi- og fengselsvesen må forbli en offentlig oppgave og ikke privatiseres. Opptaket på Politihøgskolen bør økes, og arbeidet med å rekruttere søkere med minoritetsbakgrunn må forsterkes.

Politiet har generelt høy tillit i befolkningen, men enkeltsaker har ført til at flere har satt spørsmålsteget ved politiets arbeid. SV vil derfor foreslå ordninger som sikrer at klager på dette blir fulgt opp på en skikkelig måte. I dette arbeidet vil vi vurdere forslagene fra utvalget som er satt ned for å gjennomgå klageordningene i politiet og Spesialenheten for politisaker. SV vil opprette en uavhengig granskingskommisjon for politisaker. Arbeidet for å bedre forholdet mellom politi og minoritetsungdom må intensiveres.

Økonomisk kriminalitet, hvitvasking og korrupsjon er et alvorlig problem. SV vil styrke arbeidet mot slik kriminalitet, blant annet ved å styrke rettsapparatet.

4.3.4. Juryordningen

Det pågår nå en drøfting om endring av dagens juryordning. SVs utgangspunkt er at lekdommere er viktige for å sikre demokratisk kontroll med rettsapparatet.

Dagens juryordning ivaretar best prinsippet om å bli dømt av sine likemenn og -kvinner. I tillegg innebærer juryordningen at jurister ikke får for stor makt over domstolene. SV vil derfor foreslå at dagens juryordning beholdes, men at juryen skal begrunne sine avgjørelser.

For å sikre at prinsippet om dømming av likemenn er reelt, bør lekdommere trekkes fra folkeregisteret. Etniske minoriteter må sikres deltakelse i rettsapparatet, og bør derfor kvoterer inn. Oppmøteplikt bør innføres, parallelt med refusjon for tapt arbeidstid som gjør det mulig for alle å stille.

En god juryordning er helt avhengig av at juryene blir bredt sammensatt. SV vil derfor arbeide for endringer både når det gjelder utvelgelse og godtgjøring som sikrer at jurymedlemmer skal komme fra alle lag av folket.

4.3.5. Likhet for loven

Det offentlige har et særlig ansvar for å sikre ressursvake grupper effektiv tilgang på juridisk bistand. SV vil arbeide for at den offentlige rettshjelpsordningen skal bli bedre, blant annet ved å utvide det saklige dekningsområdet. Dagens egenandeler og inntekts- og formuesgrenser må fjernes, og erstattes med et progressivt egenandelssystem der man ser på faktisk betalingsevne. For å nå ut til dem som har størst behov for rettshjelp, er det viktig med juridiske lavterskeltilbud.

For å sikre likeverdig behandling og at alle får den hjelp de har krav på, vil SV foreslå en gjennomgang av klageordningene i helse- og omsorgssektoren og i NAV.

4.3.6. Vold og overgrep

Alle som utsettes for vold, skal få den hjelpen de trenger. Den som utøver vold skal straffes, men også få hjelp til endring. SV vil styrke hjelpetilbudet til voldsutøvere, blant annet ved at behandlingstilbud som Alternativ til vold og sinnemestringskurs videreutvikles og blir gjort landsdekkende.

For å bekjempe vold i nære relasjoner vil SV følge opp den vedtatte handlingsplanen. I tillegg vil SV arbeide for et helhetlig tilbud til barn som har vært utsatt for overgrep, blant annet ved å foreslå at det opprettes Barnehus flere steder. Oppfølgingen av og rettighetene til barn som er utsatt for vold eller vitne til vold må styrkes. For å øke engasjementet og kartlegge og koordinere kunnskapen om vold i nære relasjoner i kommunene, vil SV arbeide for at det etableres lokale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner.

Voldtektsutsatte skal ikke oppleve møtet med politi- og rettsvesen som et nytt overgrep. Politi- og påtalemyndighet må derfor ha ressurser og kompetanse til å etterforske voldtektsaker og føre dem for retten. SV vil foreslå at politi og rettsvesen får styrket kompetanse når det gjelder avhør av barn i overgrepssaker. SV vil følge opp voldtektsutvalgets forslag om egne kompetansehevingstiltak for politijurister, statsadvokater og dommere.

SV mener ofre for kriminalitet som blir tilkjent erstatning, skal få forskuddsbetalt erstatningen fra staten. Det innebærer at ofrene ikke blir dobbelt skadelidende av forhold hos den kriminelle.

→ Se også 9.3 «Menns vold mot kvinner»

Kapittel 5: Arbeid til alle

Arbeid er en grunnleggende menneskerett. Full sysselsetting er en forutsetning for et godt og rettferdig samfunn. Arbeidstakere må få større innflytelse over sin egen arbeidssituasjon. I tillegg må inntekten fra alt heltidsarbeid være så høy at den gir alle mulighet til en god levestandard.

Finanskrisen viser at markedsliberalismen truer folks trygghet for arbeid og bolig. Offentlige reguleringer og eierskap har bidratt sterkt til at Norge ikke rammes like hardt av krisen som land med en sterkere markedsøkonomi. SVs hovedmål i perioden er å sikre arbeid til alle, trygge de ansattes rettigheter og hindre utstøting fra arbeidslivet. De som i kortere eller lengre tid står uten arbeid, må sikres gode offentlige velferdsordninger og tilbud om tiltak eller utdanning.

5.1 Arbeid til alle

Full sysselsetting innebærer at alle som ønsker det kan få arbeid, og at heltid skal være en rettighet for mennesker som i dag jobber deltid.

Kampen mot arbeidsløshet må ha høyeste prioritet i perioden. En aktiv statlig næringspolitikk må bidra til økt verdiskaping og til å trygge arbeidsplasser som er truet av den økonomiske krisen. De som faller utenfor arbeidslivet, må få tilbud om tiltak eller utdanning slik at de raskest mulig kommer seg i arbeid eller annen aktivitet.

Behovet for arbeidskraft kommer til å øke i framtiden, ikke minst i offentlig sektor. Et mer menneskelig arbeidsliv er et av de viktigste tiltakene for å få flere i arbeid. Også innvandring vil være nødvendig for å dekke behovet for arbeidskraft i framtiden. Omfanget av arbeidsinnvandring fra land utenfor EØS må avgjøres i samarbeid mellom myndighetene og partene i arbeidslivet. Norge bør ikke bidra til «brain drain» ved aktiv verving av kvalifiserte fagfolk fra fattige land.

SV vil styrke den lovfestede fortrinnsretten for deltidsansatte ved nye ansettelser i en bedrift. Ved ledig arbeid skal kvalifiserte ansatte tilbys utvidelse av sitt arbeidsforhold til hel stilling. SV vil også foreslå å gi fagforeningene forhandlingsrett og lokal konfliktrett i saker som gjelder utvidelse av deltidsstillinger.

Personer med funksjonsnedsettelse og personer med etnisk minoritetsbakgrunn diskrimineres på arbeidsmarkedet. Kvalifiserte arbeidssøkere blir ikke kalt inn til intervju og mange er i praksis utestengt fra arbeidsmarkedet. I tillegg har mange problemer med å få et arbeid som samsvarer med kvalifikasjonene de har. SV vil arbeide for at denne diskrimineringen opphører, blant annet gjennom kvotering. Det må settes klare måltall for rekruttering av arbeidssøkende med funksjonsnedsettelse og arbeidssøkende med minoritetsbakgrunn.

Arbeidsløse må få et individuelt tilpasset opplegg for å komme seg i arbeid eller annen aktivitet. Arbeidsløse må også få muligheten til etter- og videreutdanning. Likevel vil den økonomiske krisen føre til at mange vil komme til å gå arbeidsløse over en lengre periode. Det er avgjørende at arbeidsløshetsperioden benyttes til å gi folk styrket kompetanse. SV mener alle må få tilbud om arbeid eller kompetanseheving innen ett år. Arbeidsløse med forsørgeransvar vil i mange tilfeller ikke ha råd til å velge å leve av studiestøtte i stedet for arbeidsløshetsstrygd. SV mener derfor det må utvikles ordninger for livsopphold mellom NAV og Statens Lånekasse som gjør det mulig for arbeidsløse å ta utdanning.

Det offentlige må gå i spissen for en stor grunn-, etter- og videreutdanningsreform som styrker kompetansen og lønnen til den enkelte arbeidstaker, og forbedrer kvaliteten på det offentlige tilbudet. Varige ordninger for å finansiere livsopphold under utdanningen må komme på plass mellom staten og partene i arbeidslivet. Å gjennomføre en slik reform i økonomiske nedgangstider vil gi mulighet for både deling

av arbeid og for omstilling i retning av den kompetansen samfunnet trenger for å komme ut av nedgangstidene.

Attføring og oppfølging av mennesker uten arbeid er en sentral velferdsoppgave. SV er derfor imot bruk av anbud i attføringsarbeidet. Samarbeid med frivillige og ikke-kommersielle sikres gjennom en ordning som setter strenge krav til kvaliteten på tjenestene, helhetlig oppfølging og kompetanse. Tiltaket Varig tilrettelagt arbeid (VTA) opprettholdes og styrkes.

Personer som er tidligere straffet eller under rehabilitering fra rusmisbruk eller psykiske lidelser, er ofte arbeidsløse. Uten oppfølging vil sannsynligheten for tilbakefall være stor. På liknende måte som tilbakeføringsgarantien i kriminalomsorgen, må en tilbakeføringsgaranti gjelde overfor personer som har vært i et rehabiliteringsopplegg innen rus og/eller psykisk helse.

5.2 En sterk fagbevegelse

Det er et mål å gi fagbevegelsen mer makt, både på den enkelte arbeidsplass og over samfunnsutviklingen i Norge. I dag er for få arbeidstakere fagorganiserte. SV vil sammen med fagbevegelsen arbeide for at så mange ansatte som mulig melder seg inn i en fagforening. SV vil foreslå at hele fagforeningskontingenten blir fradragsberettiget.

Medvirkning og lønnsdannelse må fortsatt være basert på kollektive, sentrale avtaler mellom partene i arbeidslivet.

Endringer i arbeidslivet kan føre til at arbeidstakernes rettsvern svekkes. SV vil derfor foreslå en gjennomgang av arbeidsmiljøloven og annet relevant lovverk med sikte på at arbeidstakere får styrket sitt rettsvern, og at tillitsvalgte får styrket sin rett til innflytelse.

Gode lokale tillitsvalgte er helt sentrale for å skape trygge arbeidsplasser. De må derfor ha gode arbeidsvilkår på den enkelte arbeidsplass. I tillegg må de ansatte være representert på alle nivåer i større virksomheter. SV vil arbeide for at fagbevegelsen får økt innflytelse på organisering av arbeidet, arbeidstidsordninger, innføring av ny teknologi og på arbeidsmiljøet.

→ Se også kapittel 12 «Mye mer demokrati»

Streikeretten er en grunnleggende menneskerett. I Norge har den frie streikeretten blitt begrenset på grunn av omfattende bruk av tvungen lønnsnemnd. SV er derfor imot bruk av tvungen lønnsnemnd.

5.3 Kortere arbeidstid

Kortere daglig arbeidstid vil gi mer tid til fritidsaktivitet, familie og samfunnsdeltakelse, samt føre til bedre folkehelse. I tillegg vil arbeidstakere i større grad kunne stå i jobb fram til oppnådd pensjonsalder. Kortere daglig arbeidstid er derfor en viktig velferds- og likestillingsreform. SV ønsker at en del av veksten i økonomien skal tas ut i form av redusert arbeidstid. Innføringen må skje gradvis. Målet med arbeidstidsreformen er sekstimersdagen.

En arbeidstidsreform må ikke uthule normalarbeidsdagen. Den daglige arbeidstidsreduksjonen må også være fleksibel for å kunne ta hensyn til den enkeltes arbeids- og livssituasjon.

Sekstimersdagen kan ikke gjennomføres uten at fagbevegelsen krever og får gjennomslag for arbeidstidsforkortelser i tariffoppgjørene. Staten må legge til rette for å gjennomføre reformen, blant annet ved egne forsøk og ved en egen lov om sekstimersdagen.

5.4 Et menneskelig arbeidsliv

Økt press i arbeidslivet fører til at mange ansatte utsettes for belastninger de over tid ikke klarer. Resultatet er økt sykefravær og flere uføretrygdede.

SV vil styrke Arbeidstilsynet, både som kontrollorgan og

veiledningsorgan. For å fylle sin veiledningsrolle må Arbeidstilsynet gis et bredere mandat som gir rett til å gjennomføre en full organisasjonsgjennomgang når det finner det påkrevd.

SV vil bidra til tryggere arbeidsplasser, blant annet ved skjerpede bestemmelser når det gjelder nedbemanning, nedleggelse og virksomhetsoverdragelser. I tillegg må arbeidstakernes rettigheter styrkes ved outsourcing, bruk av kontraktører og oppsplitting av selskaper. Arbeidstakerne må ha reell forhandlingsrett og lokal konfliktrett. For å styrke arbeidstakernes rettigheter og sikre seriøsitet i bedriftene vil SV ha en kritisk gjennomgang av regelverket for inn- og utleie av arbeidskraft.

Mange yrker gir fortsatt yrkesskader uten rett til yrkesskadeerstatning, og kvinnerike yrker er spesielt utsatt for dette. Belastningslidelser, psykiske lidelser og andre yrkesrelaterte lidelser må derfor regnes som yrkesskader uansett hvilket yrke de oppstår i.

Full lønn under sykdom er et viktig velferdsgode. SV vil ikke endre sykelønnsordningen. Staten og arbeidslivets parter må følge opp avtalen om inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen). SV vil foreslå at avtalen videreføres ut over avtaleperioden. Det må stilles krav om konkret måloppnåelse både for inkludering av de som ikke er i arbeid og for seniorer.

VTA-bedriftene skal få bedre statlige rammevilkår. Det er nødvendig med flere veiledere per ansatt for å sikre at blant annet mennesker med psykisk utviklingshemming får tilbud om tilrettelagt arbeid.

→ Se også 4.2. «Universell utforming og tilgjengelighet»

Franchiseordninger bidrar ofte til å undergrave arbeidstakeres rettigheter. SV vil foreslå at franchisegiver skal ha solidaransvar, og dermed stå ansvarlig for å innfri tariffavtaler og etterlevelse av lover som har betydning for arbeidstakernes rettigheter. I tillegg vil SV foreslå at det etableres en franchiselov for å få større innsyn og åpenhet omkring virksomheten. SV vil også arbeide for en klargjøring og utvidelse av arbeidstakerbegrepet for å hindre at enmannsforetak og franchise brukes som et middel til å uthule ansattes rettigheter.

For SV er det viktig at de som jobber innenfor varehandelen får arbeidstider som gir rom for fritid og sosialt liv. Folks rett til søndagsfri må forsvares, og helligdagsfredloven må håndheves overfor butikker som forsøker å sette lovens bestemmelser til side. SV vil motarbeide en utvikling hvor stadig flere må arbeide på ubekvemme tidspunkt. For å hindre en slik utglidning, ønsker SV et samarbeid mellom myndighetene og partene i arbeidslivet om begrensninger i anledningen til å holde ansatte i varehandelen på jobb på sen kvelds- og nattetid til dårlige betingelser.

Ansatte som har avdekket korrupsjon, miljøkriminalitet og andre kritikkverdige forhold må beskyttes. SV vil sikre reelt varslervern. Et effektivt varslervern er avhengig av åpenhet. SV vil derfor forby hemmelige sluttpakker.

5.5 Likelønn

Kvinner diskrimineres i arbeidslivet. SV vil arbeide for at arbeid av lik verdi lønnes likt. SV vil derfor foreslå en forpliktende likelønnsplan for å nå målet om likelønn. En sentral del av en slik plan vil være å utvide rammene for lønnsoppgjørene i offentlig sektor – en statlig likelønns-pott. De utvidede rammene skal brukes til å sikre større tillegg for kvinnedominerte yrkesgrupper som tjener mindre enn sammenlignbare mannsdominerte grupper. Innretningen må avgjøres gjennom forhandlinger mellom partene i arbeidslivet, men samtidig med forutsetning at midlene anvendes slik at det gir et best mulig bidrag til å nå målet om likelønn.

Også i privat sektor kreves et systematisk arbeid for likelønn. I kvinnedominerte bransjer som hotell og restaurant, renhold og handels- og servicenæringen jobber svært mange deltid, på midlertidige kontrakter, til ubekvemme arbeidstider og med lav lønn. Likelønn handler derfor også om systematisk arbeid for å prioritere de gruppene som har de aller laveste lønningene.

Forskjeller i lønn mellom kjønn skyldes en rekke ulike forhold, og må derfor møtes med et bredt utvalg av tiltak. Særlig viktig er det å bekjempe ufrivillig deltid, som i hovedsak rammer kvinner. SV vil vurdere en endring der det gis rett til overtidsbetaling for overtid utover stillingsbrøken. En likere fordeling av foreldrepermisjon og en satsing på etter- og videreutdanning er andre tiltak som vil virke. Arbeidstiden i turnusarbeid, som er vanlig i kvinneyrker, er vesentlig lenger enn skiftarbeidstiden, som er vanlig i mannsyrker. SV vil derfor likestille sammenlignbar turnus og skift, gjennom å endre loven.

SV vil vurdere innstramminger i unntaksbestemmelsene for ledende og uavhengige stillinger i arbeidsmiljøloven, da ubegrenset arbeidstid er en viktig hindring for kvinner som ønsker å stige i gradene i arbeidslivet.

→ Se også 9.1 «Et likestilt arbeidsliv»

5.6 Sosial dumping

SV ser positivt på arbeidsinnvandring.

Forutsetningen

for dette er at utenlandske arbeidstakere har de samme lønns- og arbeidsvilkårene som norske arbeidstakere.

Sosial dumping er en trussel mot lønns- og arbeidsvilkår i Norge. Sosial dumping fører til at arbeidstakeren utnyttes og at seriøse bedrifter utkonkurreres. I forlengelsen følger også ofte svart arbeid og annen form for økonomisk kriminalitet.

Lov om allmenngjøring av tariffavtaler er et viktig virkemiddel mot sosial dumping. SV mener allmenngjøring må brukes aktivt og at det skal gjelde både bestemmelser om lønn, sosiale goder og arbeidsmiljø. Dagens lov er for tungvint og saksbehandlingen tar for lang tid. SV vil foreslå at loven endres slik at det blir enklere å få allmenngjort avtaler. I tillegg må saksbehandlingstiden reduseres.

SV vil støtte fagbevegelsens arbeid mot sosial dumping, ikke minst i bransjer der fagbevegelsen står svakt. Det innebærer blant annet at SV vil styrke adgang til bruk av boikott mot arbeidsgivere som driver sosial dumping eller som nekter å oppgi lønns- og arbeidsvilkår.

SV vil ha økt fokus på tjenestesektoren i arbeidet mot sosial dumping. I bransjer der sosial dumping er særlig utbredt, vil SV foreslå en sertifiseringsordning av bedrifter. Det innebærer at bedrifter må kunne dokumentere at de ikke bedriver sosial dumping for å bli sertifisert. I tillegg vil SV foreslå at det offentlige bare skal foreta innkjøp fra sertifiserte bedrifter innenfor disse bransjene. SV vil også gå inn for regionale verneombud i bransjer der det i dag er få organiserte.

Solidaransvar er et viktig virkemiddel mot sosial dumping, og må tas aktivt i bruk i alle relevante bransjer.

Solidaransvaret må være et kjedeansvar, slik at en arbeidstaker har rett til å forfølge sine krav oppover i kontraktkjeden og kan være sikret å få innfridd for eksempel lønnskrav som er misligholdt av arbeidsgiver.

Offentlig virksomhet må gå foran i kampen mot sosial dumping. Bedrifter som legger inn anbud må kunne dokumentere at de ikke skylder skatt og avgifter, men har ordnede lønns- og arbeidsvilkår og et skikkelig system for helse, miljø og sikkerhet. Ved kontraktsinngåelse mellom offentlig sektor og privat virksomhet skal det ikke være anledning til å konkurrere på lønns-, pensjons- og arbeidsforhold. I tillegg skal alt arbeid som utføres av det offentlige og offentlig eide selskaper, utføres til norske lønns-, pensjons- og arbeidsvilkår. Selskapene skal også primært være opplæringsbedrifter med lærlingordning.

SV vil styrke Arbeidstilsynets, Skattedirektoratets og andre relevante instansers arbeid mot kriminalitet og sosial dumping. Strafferammen overfor bedrifter som begår ulovligheter må skjerpes, og politiet må prioritere etterforskning av slik kriminalitet. Selskap som blir stoppet på grunn av uforsvarlige arbeidsforhold, må svartelistes for en periode.

Sosial dumping kan gi stor inntjening. Derfor må det bli mulig å ilegge bøter og inndra all fortjeneste fra ulovlig virksomhet. Arbeidstilsynet må også kunne ilegge bøter når et firma blir stoppet av tilsynet. I tillegg vil SV foreslå at selskaper som ikke ivaretar ansattes rett til et godt arbeidsmiljø, kan forbyes å utføre oppdrag i kortere eller lengre perioder.

SV vil foreslå minstekrav til ansattes lønns- og arbeidsvilkår i selskaper som ønsker å bruke norske havner og flyplasser.

→ For mer om EØS og sosial dumping, se 11.9 «Samarbeidet i Europa»

Kapittel 6: Kunnskap, læring og mestring

SV vil gjøre Norge til en solidarisk kunnskapsnasjon der økt kunnskap bidrar til å utjevne sosiale forskjeller og skjeve maktforhold i samfunnet.

Vår tids største samfunnsutfordringer krever at vi satser på kunnskap. Men først og fremst handler en solidarisk kunnskapspolitikk om at hvert eneste menneske skal få utvikle sine evner slik at han eller hun kan mestre sin hverdag i arbeid og fritid, og leve et godt liv.

Læring henger nært sammen med mestring. Målet må være at alle mennesker får mulighet til å mestre praktiske, estetiske eller teoretiske fagområder og tilegne seg de grunnleggende ferdighetene som kreves for å delta aktivt i samfunnet.

6.1. Et godt barnehagetilbud til alle barn

SV ser barnehagen som en integrert del av opplæringen, og vil på lang sikt gjøre barnehagen til et gratis tilbud. SV vil gjennomføre barnehageforlikets maksprislofte gjennom å fryse prisen på 2008-nivå i stortingsperioden. SV vil innføre en ordning med 12 timer obligatorisk gratis kjernetid i barnehagen for femåringer. Ordningen skal være bygget på førskolepedagogikk. Det bør være minst to hovedopptak i året i alle kommuner.

Barnehager er en god arena for barnas sosiale utvikling. Barnehager er viktig for utviklingen av språkkunnskapene til barn og gir en god ramme rundt tidlig læring og utforskning av verden i samspill med andre.

Alle som ønsker det skal være garantert barnehageplass for sine barn. Neste skritt i barnehagereformen må være å høyne kvaliteten på tilbudet. SV vil i fireårsperioden prioritere å styrke det pedagogiske tilbudet og de ansattes kompetanse slik at barna får best mulig oppfølging.

Barnehagene i Norge er i dag drevet dels av det offentlige, dels av ideelle og dels av kommersielle aktører. SV ønsker å stanse muligheten for å ta ut overskudd av barnehagedrift – på samme måte som i skolesektoren. Private barnehager må ha like strenge standarder og like gode lønns-, pensjons- og ansatterettigheter som offentlige barnehager. SV vil arbeide for at en langt større andel av barnehagene blir offentlig eid og drevet.

I områder med minoritetsspråklige barn, må tilbudet av flerspråklige barnehager sikres.

→ *For kontantstøtten, se kapittel 9.1 «Et likestilt arbeidsliv»*

6.1.1 Økt kvalitet og kompetanse

SV ser på førskolelæreren som nøkkelen til økt kvalitet i barnehagen. SV vil styrke førskolelærerutdanningen og sikre bedre grunn- og videreutdanning for ansatte i barnehagene, og herunder følge opp rekrutteringsstrategien og kompetansestrategien for barnehagesektoren.

SVs mål er at alle som arbeider i barnehagen har høy kompetanse, og at flere er førskolelærere. Det må legges bedre til rette for at assistenter i barnehagen kan oppnå formalkompetanse. Det må ansettes flere tospråklige assistenter.

En viktig oppgave for barnehagene er å fange opp og støtte barn som opplever omsorgssvikt. Dette skjer i for liten grad i dag. SV mener førskolelærerutdanningen må gi bedre kompetanse for å avdekke omsorgssvikt og seksuelle overgrep, og være tydelig på hvordan dette skal følges opp. Det må legges økt vekt på tverrfaglig samarbeid med etater som skole og barnevern for å fange opp og hjelpe utsatte barn så tidlig som mulig.

SV mener et viktig mål med barnehagene må være å bidra til å bekjempe tradisjonelle kjønnsrollemønstre. Økt bevissthet og kompetanse om kjønnsroller må bli en viktigere del av førskolelærerutdanningen.

6.2. Kunnskap, læring og mestring i fellesskolen

Skolen er den viktigste fellesarenaen i samfunnet i dag. SV vil styrke den offentlige fellesskolen og utvikle den til en enda bedre arena for kunnskap og mestring. Gjennom tidlig innsats for læring, flere og bedre lærere og mer praksis i undervisningen, vil skolen bedre kunne gi læring og mestring til alle elever.

SV mener at den enkelte elev i sin læringshverdag skal oppleve å tilhøre en fast og klart definert gruppe/klasse. For å sikre en god fellesskole for alle ønsker SV å innføre enkelte nasjonale minstenormer, slik som et maksimalt antall elever i hver gruppe, og et minimum av delingstimer i basisfagene norsk, engelsk og matematikk.

Gode fysiske forhold er også viktig for en god skole. SV vil at staten fortsatt skal bidra med midler slik at kommuner og fylker kan pusse opp nedslitte skolebygg og/eller bygge nytt.

6.2.1. Tidlig innsats gir bedre læring

Den norske skolen bidrar til å reproducere sosial ulikhet. I dag vet vi at tidlig innsats for elevenes grunnleggende ferdigheter bidrar sterkt til at flere elever lykkes i resten av utdanningsløpet. SV vil derfor sette inn større ressurser i de første skoleårene, for å sikre at alle elever lærer seg å lese, skrive og regne så tidlig som mulig.

Vi skal gjennom tidlig, målrettet innsats redusere muligheten for demotivasjon, frafall og bortvalg i skoleløpet, og legge grunnlaget for livslang læring. Høyere lærertetthet, spesielt på 1. til 4. trinn, skal sørge for at alle elever får god hjelp når de trenger det. Mer ressurser skal rettes inn mot å lære hver enkelt elev å lese, skrive og regne i de første skoleårene, blant annet gjennom økt bruk av tilpasset opplæring. Lesing skal prioriteres i alle fag, også etter 4. trinn. Det skal gis leksehjelp innenfor rammen av skoledagen, som sikrer at alle elever får hjelp uavhengig av foreldrenes innsats og kompetanse. Skolen skal følge opp alle elever tett, og sette inn raske tiltak overfor de som sliter på skolen. Den må også sikre at alle opplever mestring gjennom utfordringer tilpasset deres nivå.

SV mener at godt samarbeid mellom skole og foreldre bidrar til at elever lærer mer, opplever økt mestring og trives på skolen. Et godt samarbeid mellom hjem og skole bidrar til å gi elevene de beste forutsetninger for et godt lærermiljø. Alle foreldre må motiveres til å støtte, motivere og oppmuntre sine barn i skolen; det vil føre til en større grad av sosial utjevning.

6.2.2 På vei mot en ny skoledag med et helhetlig kunnskapssyn

SV vil innføre en ny og variert skoledag som tar hensyn til at elever lærer forskjellig. I en slik skoledag er leksehjelp, skolemat, fysisk aktivitet, kunst og kultur og andre læringsfremmende aktiviteter en naturlig del. Alt skolearbeid er lagt til skoledagen, og lekser er ikke en del av elevenes fritid. I den nye skoledagen er det rom for et mer helhetlig kunnskapssyn. Større mangfold og mer tid til hver elev gir bedre læring. Mer tilrettelagt undervisning, leksehjelp på skolen og større vekt på ikke-teoretiske ferdigheter gjør at den nye skoledagen bidrar til å bekjempe sosial ulikhet i utdanningen. Skolen må legge til rette for fysisk aktivitet hver dag.

SV vil i stortingsperioden ta skritt i retning av en slik skoledag. En ny skoledag lar seg imidlertid ikke realisere på fire år. Det er et hovedmål for SV å øke lærertettheten, og en gradvis utvidelse av timetallet i skolen må tilpasses tilgangen på lærere. SV mener høy voksentetthet i skolen er helt avgjørende for å nå våre kunnskapspolitiske mål.

I den nye skoledagen er tilbudet i skolefritidsordningen (SFO) en integrert del av skoledagen. Som et første skritt mot dette vil SV innføre gratis kjernetid i SFO, og legge denne kjernetiden inn i skoledagen. SV vil innføre en makspris for den øvrige skolefritidsordningen.

SV vil ha klarere retningslinjer for innholdet i SFO, og krav til utdanning for de ansatte. SV vil innføre et gratis skolemåltid i grunnskolen.

SV har et helhetlig kunnskapssyn. Vi mener praktisk, sosial og estetisk kompetanse må vektlegges sterkere gjennom hele opplæringen. Dette vil øke læringsutbyttet for elevene, både fordi det gir økt bredde i læringen, og fordi ulike elever lærer forskjellig. Mer praksis i skolen vil også bidra til å bekjempe frafall og bortvalg. SV vil styrke de estetiske fagene i skolen, Den kulturelle skolesekken og samarbeidet mellom skolen og kulturskolen.

→ *Se også 8.2 «Kunst og kultur for alle»*

SV mener et mangfold i fagtilbudet på ungdomskolen og i videregående opplæring er viktig for at alle elever skal trives og lære. Ikke minst gjelder dette et godt språk-opplæringstilbud der elevene kan velge mellom ulike fremmedspråk. Ordningen med valgfag i ungdomsskolen må gjenopprettes.

Norge sliter med rekrutteringen til realfagene. Realfagene er viktig for norsk næringsliv, men også for å løse store utfordringer innen klima og miljø. SV vil videreføre og forsterke realfagsatsingen i skolen.

Skolen må gi elevene en digital dømmekraft. Evnen til å finne informasjon, vurdere den kritisk og bruke den i egen læringsprosess må øves opp. Læreren må gis riktig kompetanse påfyll til å kunne utnytte informasjonsteknologi som et godt verktøy i undervisningen.

Skolebibliotekene er en viktig kunnskapsarena og en kulturell arena. SV mener at skolebibliotekene må utvikles som sentre for læring. Kvalitativt gode skolebibliotek er et viktig verktøy for å skape leselyst, kreativitet, forståelse av tekst og kritisk tenkning blant barn og unge. SV vil styrke skolebiblioteksatsingen som den rødgrønne regjeringen har igangsatt.

6.2.3 Et løft for yrkesfagene

Norge har en av verdens beste ordninger for yrkesutdanning, men mye må styrkes for å sikre den nødvendige kompetansen og erfaringa i norsk arbeidsliv. Frafallet i den videregående opplæringen er spesielt bekymringsfullt innen yrkesfag. SV mener integreringen mellom teori og yrkespraksis må bli bedre.

Alle fellesfagene må gjøres mer relevante for elevenes yrkesopplæring, og ikke bare ta sikte på muligheten for generell studiekompetanse. Dette er spesielt viktig innen språkfagene, der yrkesfagelevne må gis muligheten til å spesialisere seg innen relevant fagspråk. Læreplanene for de aktuelle fellesfagene må justeres i forhold til dette.

Opplæringen både i fellesfagene og programfagene skal yrkesrettes i de yrkesfaglige utdanningsprogrammene. Det må utvikles fag- og yrkesdidaktiske kurs i yrkesretting for lærere som underviser i fellesfag og programfag. Læreplanene i fellesfagene må gjennomgås med sikte på at læreplanmålene skal egne seg for yrkesretting. Eksamensordninger må støtte opp om muligheten for lokal og yrkesrettet innretning på opplæring.

SV ønsker å styrke elevenes mulighet for å omsette yrkesteorien til praksis allerede første skoleår. 2+2-modellen bør løses opp og gjøres langt mer fleksibel, slik at elevene i opplæringstida får bedre forutsetninger for å omsette yrkesteorien til god praksis. Dette forutsetter at fylkeskommunen tar et tydeligere ansvar for lærlingepolitikken.

SV vil reformere lærlingeordningen, slik at arbeidslivets parter i et samarbeid med det offentlige fastslår behovet for lærlingeplasser. Bedriftene i bransjen finansierer kostnaden ved lærlingeordningen slik at det blir gratis for en enkeltbedrift å ha lærlinger. Statens bidrag til lærlingetilskudd skal opprettholdes og styrkes. På sikt vil

SV at en slik reform skal kunne ut i en lovfesting av retten til lærlingeplass.

Offentlig sektor bør ta et større ansvar for å skaffe lærlingeplasser, og se dette arbeidet i sammenheng med ulike behov i det offentlige. Fylkeskommunen bør gis større kontroll over koordineringa av lærlingeplasser, slik at kvaliteten på tilbudet ikke avhenger av bransje. Samhandlinga mellom skolene og opplæringskontorene må styrkes, og fylkeskommunen eller skolene bør ha ansvar for oppfølging av lærlinger.

Alle elever i den videregående skolen må gis muligheter for mestring gjennom en tilpasset opplæring. En tett kontakt mellom skole, samfunns- og arbeidsliv, gjennom for eksempel utplassering og elevbedrifter, vil kunne gi mestring og motivasjon for flere elever. Andre yrkesgrupper enn lærere skal trekkes inn i undervisningen. Samarbeid mellom skole og lokalt næringsliv må skje på skolens og fellesskapets premisser.

Entreprenørskap er i stor grad knyttet til studie-spesialiseringfagene i dag. Mer av denne virksomheten bør inn i alle fag.

Retten til videregående opplæring må utvides slik at de som har fullført et yrkesfaglig utdanningsprogram, gis rett til påbygningskurs i fellesfagene.

Skolens og opplæringskontorenes samarbeid med partene i arbeidslivet er svært viktig for arbeidslivet, og må styrkes. Det må være et mål å øke andelen fagorganiserte lærlinger, og styrke rettighetsopplæringen.

SV mener alle fylker skal ha et lærling- og elevombud.

SV er bekymret over den sterke kjønnsdelingen innen yrkesvalg. Rådgivningstjenesten i ungdomsskolen må styrkes med spesielt fokus på dette området, og ses i sammenheng med frafallsproblematikken.

Yrkesfaglærerutdanningen må styrkes. Yrkesfaglærere bør sikres tilbud om opphold i bedrifter med visse mellomrom.

Det er viktig at fagarbeidere stimuleres til å ta yrkesfaglærerutdanning. Det er spesielt viktig at fagarbeidere av begge kjønn gis like muligheter til dette. Det må innføres en stipendordning som gjør det mulig å ta yrkesfaglærerutdanning, og som gir fagarbeiderne en viss trygghet ved sluttført utdanning.

SV vil etablere hospiteringsordninger for yrkesfaglærere og instruktører i bedrift og skole.

Faglig spesialisering som ikke finner sin plass innen fag- og yrkesopplæringen, skal som hovedregel gis som tilbud i fagskolen. Disse tilbudene skal gis offentlig finansiering, og fagskolens rolle som tilbyder av yrkesrettet videreutdanning for fagarbeidere må styrkes.

6.2.4 Kartlegging, tilbakemelding og motivasjon

SV mener prøver og kartlegging i skolen må gjennomføres på måter som fremmer læring. SV vil beholde et system med nasjonale prøver samt kartleggingsprøver, som sammen med god oppfølging kan bidra til å bedre opplæringen. Prøvene skal brukes til forbedring, ikke rangering. SV vil gå imot rangering og offentliggjøring av den enkelte skoles resultater i nasjonale prøver.

Dagens vurderingsformer i ungdomsskolen og i videregående opplæring gir ikke en tilstrekkelig god tilbakemelding på elevens arbeidsinnsats og prestasjoner, og er for vilkårlig. SV ønsker derfor å utrede endringer i systemet for vurdering i ungdomsskolen og videregående opplæring med sikte på å forbedre dagens vurderingssystem. Målet med en slik utredning må være å finne vurderingsformer som gir en mer presis og helhetlig tilbakemelding til eleven, og som sier fra om eleven er klar for å gå videre i utdanningsløpet eller ikke. Et godt system

for vurdering må inneholde krav til en mer løpende evaluering av hvor godt eleven ligger an i forhold til kompetansemålene på gjeldende trinn, ha større fokus på hva elevene må arbeide med for å forbedre seg og bidra til motivasjon framfor sortering. Utredningen må også vurdere endringer i opptakssystemet til høyere utdanning.

SV mener det må satses mer på å kvalifisere lærere for å gi vurdering og tilbakemelding som fremmer læring.

En god rådgivningstjeneste er avgjørende for at elevene skal kunne orientere seg i et stadig mer komplisert utdanningssystem, og vil bidra til å redusere frafall og bortvalg. SV vil styrke og profesjonalisere rådgivningstjenesten gjennom økte ressurser og ved klarere kriterier for kompetanse. SV vil innføre obligatorisk yrkesveiledning fra 8. klasse for alle elever.

6.2.5 Læreren – skolens viktigste ressurs

Læreren er skolens viktigste ressurs. Elevene lærer gjennom arbeid med fag under ledelse av motiverende, pedagogisk dyktige og faglig sterke lærere, i et læringsmiljø som fremmer lærelyst. Kompetente lærere er en nødvendig forutsetning for å nå våre mål om tidlig innsats og tilpasset opplæring for alle elever. SV vil spille på lag med lærerne og deres organisasjoner for å øke læreryrkets status gjennom bedre lønn og arbeidsforhold. Skolene må ha flere lærere for at vi skal nå målet om høyere lærertetthet. Derfor må det legges til rette for at lærere kan stå lenger i jobb.

SV vil styrke rektors rolle som pedagogisk leder, og mener derfor det skal være et krav at alle skoleledere skal gjennomføre en egen skolelederutdanning. Vi vil heve kompetansekravene for skoleledere og lærere.

SV vil ha lærere som både fører videre lærerens rolle som allmenndanner, og har faglig spesialkompetanse. Vi vil ha en mer differensiert lærerutdanning, med faglig metodisk bredde og fordypning. Det må bli bedre sammenheng mellom praksis, fagstudium, fagdidaktisk og pedagogisk teori i utdanningen. All praksis må foregå i et forpliktende samarbeid mellom utdanningsinstitusjonene, praksisskolene og studentene. SV mener det bør stilles sterkere praksiskrav også til lærerne i lærerutdanningen. Lærerutdanningen må bli mer praksisorientert.

SV vil arbeide for en jevnlig og systematisk kompetanseutvikling for alle lærere. Det bør stilles krav til hver enkelt skole om å ha en helhetlig, forpliktende utviklingsplan for kompetanseheving, knyttet til skolens kompetansebehov. For å bedre nivået på kompetanseutviklingen, må samarbeidet mellom lærerutdanningene og skolene styrkes. SV mener lærerutdanningsinstitusjonene må få ansvar for at lærerne blir fulgt opp med veiledning også etter at de er ferdig utdannet. Nyutdannede lærere må få en særskilt oppfølging det første året i skolen.

I dag opplever mange lærere at de bruker for lite av sin tid til undervisning. SV vil forenkle styringssystemene i skolen, og styrke støtteapparatet rundt lærerne for at de i størst mulig grad skal få bruke tiden sin på aktiviteter som virker direkte inn på elevenes læringsutbytte.

SV mener det er en styrke for skolen hvis de ansatte representerer det brede mangfoldet i elevmassen bedre enn i dag. Det må være et mål å skaffe flere kvalifiserte lærere og andre skolearbeidere med ulik sosial, etnisk og språklig bakgrunn.

SV går inn for en systematisk opptrappingsplan for å få flere årsverk inn i barne- og ungdomsarbeidet i kommunen. Planen bør gjelde skole, barnehage og kommunalt barnevern i tillegg til andre institusjoner som jobber med barn og unge.

6.2.6 Fellesskolen – lik rett til utdanning

Lik rett til utdanning er et grunnprinsipp i en solidarisk kunnskapspolitik. SV arbeider for at forskjeller i sosial og kulturell bakgrunn, økonomiske eller geografiske forhold, kjønn, alder, seksuell orientering eller funksjonsgrad ikke skal være til hinder for muligheten til å ta utdanning.

Flere privatskoler vil øke de sosiale forskjellene i samfunnet, og svekke den offentlige skolens rolle som felles møtested for barn og ungdom med ulik bakgrunn. SV vil derfor forsvare dagens privatskolelov slik at kommersielle aktører ikke skal kunne drive private skoler. Pedagogiske og religiøse alternativer skal på sikt avvikles. Barn som har behov for alternativ pedagogikk skal få dette i den offentlige skolen.

SV er mot rent karakterbasert opptak, såkalt «fritt skolevalg», som inntaksform til videregående opplæring. SV vil arbeide for gode videregående opplæringstilbud i distriktene for å motvirke at ungdom må flytte for å ta videregående opplæring.

En viktig forutsetning for å sikre lik rett til utdanning, er at skoletilbudet er gratis. SV vil verne om gratisprinsippet i skolen, og sørge for at alle læremidler og skoleaktiviteter er gratis i hele skoleløpet. Vi vil fullfinansiere leirskoleordningen, og gjøre leirskole til en obligatorisk del av det ordinære skoleløpet. SV vil styrke stipendordningen for borteboende elever i videregående opplæring.

SV går inn for at Statens lånekasse skal gi stipend til elever i videregående skole som velger å ta et utvekslingsår på skole i utlandet, både når dette året erstatter, og når det kommer i tillegg til, et skoleår i Norge.

Alle barn skal lære, mestre og trives i fellesskolen. SV mener det må satses sterkere på konkrete tiltak for å bekjempe mobbing, rasisme og diskriminering på grunnlag av kjønn, seksuell orientering og religion. SV mener at gode, forskningsbaserte nasjonale program for læringsmiljø skal implementeres i alle skolene.

Barn med nedsatt funksjonsevne skal gis et like godt undervisningstilbud som andre barn. Retten til å gå på sin nærskole må sikres gjennom universell utforming av alle skolebygg og tilgang til kompetanse og riktige hjelpemidler uavhengig av bostedskommune. Retten til tilrettelagt undervisning må følges opp gjennom tilsyn og korrigerende tiltak. Transport til og fra SFO må lovfestes som en rettighet på lik linje med transport til og fra skolen.

→ Se også 4.2 «Universell utforming og tilgjengelighet»

Alt for mange elever opplever seksuell trakassering på skolen. Uønsket oppmerksomhet knyttet til kropp, kjønn og seksualitet er et problem som har vært for lite undersøkt i norsk skole. SV ønsker en forsøksordning med feministisk selvforsvar i den videregående skolen. SV mener seksualundervisningen i skolen må forbedres, og ta opp spørsmål knyttet til kjønn og makt i tillegg til å bidra til trygghet og åpenhet rundt kjønn, kropp og seksualitet. Lærerutdanningen må gi studentene bedre kunnskap om seksualitet, kjønn og kjønnsroller.

→ Se også kapittel 9 «Feminisme, kjønnsrett og motmakt»

Innholdet i skolen må avspeile en flerkulturell virkelighet. Gode kunnskaper i eget språk gjør det enklere å lære norsk, og er en styrke for den videre læringen. SV mener minoritetsspråklige barn og unge skal få tilpasset morsmålsopplæring i form av lese- og skriveopplæring og tospråklig fagopplæring på morsmålet sitt. Det skal være mulig å velge morsmål som andre fremmedspråk både i ungdomsskolen og på videregående skole. Foreldre må kunne få informasjon om skolen på sitt eget morsmål. SV ønsker at det innføres tolkebistand på foreldremøter i barne-, ungdoms- og videregående skole.

→ Se også kapittel 10 «Likestilling og likeverd»

Fellesskolen skal være trosnøytral. Endringene i skolens og barnehagens formålsparagraf og det nye RLE-faget er viktige skritt mot en inkluderende skole. SV vil fortsette arbeidet for at skolen og barnehagen ikke favoriserer et bestemt tros- eller livssyn, men bygger sitt arbeid på universelle verdier nedfelt i menneskerettighetene.

SV arbeider for en skole som oppmuntrer til selvstendig, kritisk tenkning og stimulerer til økt demokratiforståelse og deltakelse. SV vil styrke den strukturelle elevmedvirkningen, blant annet gjennom økt elevrepresentasjon i skoleutvalg og andre representative organer. Elevrådsbudsjettene må styrkes ved at en fast sum per elev går direkte til elevrådet.

Fellesskolen har et spesielt ansvar for å fange opp og hjelpe barn som er utsatt for omsorgssvikt eller overgrep. Dette krever systematisk samordning mellom barnehage, skole, PPT, barnevern, helsestasjon, utekontakt, fritidsklubber og andre instanser som arbeider med barn og unge. Det forebyggende barne- og ungdomsarbeidet krever også økt kompetanse. SV arbeider for at lærernes kompetanse om vold og overgrep skal økes, blant annet gjennom sterkere fokus på dette i lærerutdanningen. Skolens helsetjeneste må styrkes, og det skal være sosialfaglig kompetanse på alle ungdomsskoler. På hver videregående skole skal det være tilgang til sosialfaglig kompetanse.

→ For mer om forebygging, se 4.1.7 «En trygg oppvekst»

Skolen har en spesiell forpliktelse overfor alle barn og unge som for kortere eller lengre perioder får alternative skoletilbud i eller utenfor institusjoner. Dette krever god samordning og samhandling mellom ulike etater og profesjoner. SV vil arbeide for at disse barnas rettigheter etter opplæringsloven blir godt ivaretatt.

Folkehøgskolene representerer et verdifullt pedagogisk tilbud i tillegg til videregående opplæring. Folkehøgskolene må sikres gode og forutsigbare rammebetingelser.

For å bedre omstillingsevnen og hjelpe folk ut i arbeidslivet vil SV styrke voksenopplæringen. Særlig viktig er det å styrke undervisningen i grunnleggende ferdigheter og den sosiale og yrkesmessige rådgivningen. Det skal være enkelt å omskolere seg til et annet yrke.

SV ser på voksenopplæring gjennom frivillige organisasjoner som en viktig del av kompetanseutviklingen i Norge. SV vil styrke studieforbundenes virksomhet gjennom gode støtteordninger og et hensiktsmessig lov- og regelverk.

Fagskolene vil bli stadig viktigere for å sikre både mer spesialisert kompetanse og breddekompetanse på et høyere nivå. SV mener at fagskoleutdanning er et godt alternativ for de som ønsker og har behov for mer faglig kompetanse etter fullført videregående opplæring. Dette gjelder både unge som ønsker mer spesialisering og voksne med relevant erfaring som ønsker en mer praktisk rettet videreutdanning. Finansieringa av fagskoleutdanningene må gjennomgås slik at historisk betinga forskjeller mellom fagretningene blir utjevnet.

6.3. Høyere utdanning og forskning

Høyere utdanning og forskning skal øke vår erkjennelse og legge grunnlag for utvikling av demokrati og samfunn. Sektoren skal ivareta vår kulturarv og bidra til bærekraftig utvikling, verdiskaping og velferd. Vi står i dag overfor store samfunnsutfordringer som vil skape nye utdanningsbehov og kreve økt forskningsinnsats i tiden framover. Forskning og høyere utdanning er viktig for en kritisk samfunnsdebatt, og SV vil arbeide for fortsatt autonomi og demokrati ved utdanningsinstitusjonene. Lik rett til utdanning er et bærende element i SVs utdanningspolitikk. Norsk høyere utdanning skal være av høy internasjonal

kvalitet og basert på det fremste innen forskning og utvikling.

Kvalitetsreformen har medført økt fokus på oppfølging av studentene, men fortsatt har undervisning av studenter og formidling av forskningsresultater for lav status. Det er viktig å komme opp med ordninger slik at undervisning og formidling er meritterende for vitenskapelig ansatte. SV mener det er viktig å styrke kvaliteten i utdanningene ved å øke basisbevilgningene slik at institusjonene kan sikre forskningsbasert undervisning med god oppfølging og bruk av alternative lærings- og vurderingsformer. Det er en stor utfordring at bachelorutdanningene i for liten grad fungerer som selvstendige utdanninger i dag. SV mener at bedre undervisning og et større fokus på innholdet i utdanningene er nødvendig for å sikre gode utdanningstilbud som gir bred kompetanse. Det er viktig at de ulike gradene som tilbys, både kan lede frem til en avsluttende grad og et videre utdanningsløp.

6.3.1. Lik rett til høyere utdanning

Høyere utdanning i Norge har gått fra eliteutdanning til masseutdanning, men fortsatt er rekrutteringen til høyere utdanning svært skjev. SV arbeider for at muligheten til å ta høyere utdanning skal være lik for alle, uavhengig av sosial eller kulturell bakgrunn, kjønn, bosted, seksuell legning eller funksjonsevne.

Offentlig høyere utdanning må være gratis. Alle former for skolepenger øker skjevrekutteringen til høyere utdanning. En del utdanninger med betydning for samfunnet gis i dag utelukkende eller i overveiende grad ved institusjoner som krever studiebetaling. SV vil utrede offentlige kjøp av studieplasser eller opprettelse av offentlige studium for slike studier. SVs langsiktige mål er en studiefinansiering på et nivå av 2G (to ganger grunnbeløpet i folketrygden), som sikrer studentene mulighet til å studere på heltid. I denne stortingsperioden vil SV prioritere å utvide studiestøtten til å gjelde for 11 måneder. Reisestipendet må økes. SV vil arbeide for at lav politisk styrt rente blir gjeninnført i Statens lånekasse. Stipendandelen av støtten må gradvis økes. SV mener det må gjennomføres en helhetlig satsing for å bedre studiestøtten og studentvelferden. Det skal bygges minst 1000 nye studentboliger hvert år i stortingsperioden. I tillegg må tilskuddsatsene for studentboligbygging oppjusteres, i takt med reell kostnadsutvikling. Det må også innføres ordninger som gjør det lettere å kombinere det å ha barn med studier. Innen første år etter avsluttede studier må studenter sikres seks måneders permisjonsrettigheter. Mennesker med nedsatt funksjonsevne må gis reell mulighet til høyere utdanning gjennom tilpassede studiefinansieringsordninger.

→ For mer om bolig, se 3.4 «En sosial boligpolitikk»

Ungdom under videregående og høyere utdanning har svake sosiale rettigheter ved sykdom og livskriser. SV vil utrede en ordning der ungdom under utdanning sikres på linje med arbeidstakere. Andelen med psykiske lidelser er høyere blant studenter enn i befolkningen som helhet. SV vil gjennomføre en nasjonal kartlegging av studentenes tilgang på psykososiale tjenester. SV vil øke den økonomiske støtten til studentsamskipnadens psykiske helsetilbud.

SV vil arbeide for at rekrutteringen til høyere utdanning blir mindre avhengig av kjønn, klasse og etnisitet. Det må legges til rette for målrettede tiltak som kan rette opp skjevheter i rekrutteringen, for eksempel egne rekrutteringsdager for underrepresenterte grupper og styrking av rådgivingstjenesten i den videregående skolen. SV mener at flest mulig studieretninger skal være åpne, samtidig som nivået ved utdanningsinstitusjonene opprettholdes.

Antall studenter ved ulike fag vil variere, og de små fagene er nødvendige for å sikre samfunnet et bredt utdanningstilbud med ulike typer kompetanse. SV mener

finansieringsordningene må ta vare på mangfoldet i fagtilbudet, og sikre stabile rammer og høy faglig standard også ved mindre fag. Finansieringen av universitetene og høyskolene skal i større grad belønne institusjoner som prioriterer kjerneoppgaver fremfor reklame.

Basisfinansieringen må ta høyde for de merutgiftene institusjonene i distriktene har til for eksempel reiseutgifter, desentraliserte tilbud og praksis. Det må vurderes kvoteordninger på studier der etnisk mangfold er særlig viktig.

SV arbeider for at det skal finnes et godt høyere utdanningstilbud over hele landet. SV vil styrke desentralisert høyere utdanning, og styrke og videreutvikle profesjonsutdanningene.

SV mener det ikke er et mål at flest mulig utdanningsinstitusjoner får universitetsstatus. SV er positive til samarbeid og sammenslåinger i utdannings-Norge, men det må være basert på faglige vurderinger og skje frivillig.

IKT-baserte utdannings- og læringstilbud vil sikre at flere kan ta høyere utdanning uten å være avhengige av å flytte fra sine hjemsteder. SV ønsker økt bruk av IKT for å sikre flere slik adgang, og samtidig øke fleksibiliteten i hver enkelt students hverdag og studieprogresjon.

Den forventede økningen i arbeidsløsheten og behovet for etter- og videreutdanning innebærer at mange tusen nye studenter vil trenge utdanning ved høyskoler og universiteter i årene som kommer. Utdanningen på disse lærestedene må utvides og endres slik at de nye studentgruppene får et godt tilbud. Utdanningen må legges opp slik at den blir lettere å kombinere med arbeid.

Utdanningsinstitusjonene har plikt til å sikre studenter med nedsatt funksjonsevne tilrettelagt utdanning. Det må sikres universell utforming av fysisk miljø og IT-miljø, hjelpemidler, inntaksregler og tilretteleggelse av læremidler og eksamen. Også boforhold, transporttilbud og velferdstilbud må tilrettelegges på studiestedet. Studenter med funksjonsnedsettelse trenger en styrket studiefinansiering, og det må sikres at disse studentene ikke får en økt lånebelastning på grunn av funksjonsnedsettelsen.

→ Se også 4.2. «Universell utforming og tilgjengelighet»

Den stadig økende internasjonaliseringen gjør det viktigere å tilrettelegge for at alle studenter kan ta kvalitetsutdanning i utlandet, både hel- og delgradsstudier, uavhengig av økonomisk og sosial bakgrunn. SV vil gjøre det mer lønnsomt for institusjonene å gjøre delgradsstudier i utlandet til en integrert del av studieløpet. For å sikre bred internasjonal kompetanse, er det et mål at flere studenter tar gradsstudier i ikke-engelskspråklige land. Finansieringssystemet bør legges om slik at institusjonene ikke taper penger på at studentene deres reiser på utveksling.

6.3.2. Demokratisk styring og akademisk frihet

Universitetene skal ivareta den akademiske bredden. Høgskolene skal være spesialiserte og profesjonsorienterte, både i undervisning og forskning. All norsk høyere utdanning skal være forskningsbasert.

SV er kritisk til tendensene til kommersialisering og ensretting i høyere utdanning, blant annet ved at forskningen gjøres mer avhengig av ekstern finansiering. SV vil arbeide for å opprettholde kunnskapsinstitusjonene som frie, uavhengige institusjoner med stor autonomi, eid og finansiert av det offentlige. SV vil øke basisfinansieringens andel av de totale bevilgningene til feltet, slik at institusjonene får større frihet og langsiktighet i sin planlegging. SV vil fase ut de resultatbaserte komponentene og erstatte dem med finansieringsordninger som også tar kvalitative og strategiske hensyn. De totale bevilgningene til universiteter og høyskoler må økes.

Demokratiet styrkes av kritiske intellektuelle som har tid og ressurser til å kombinere vitenskapelig arbeid med å delta i samfunnsdebatten. SV vil derfor gi kunnskapsinstitusjonene økt frihet. Samtidig arbeider SV for et mer levende demokrati på alle nivåer i norske høyere utdanningsinstitusjoner. Kollegiale styringsorgan må styrkes, og studentinnflytelsen må vektas høyere. SV mener at Universitets- og høyskoleloven må endres slik at demokratiet ved institusjonene blir styrket, og slik at det blir obligatorisk med valg av rektor, fakultets- og instituttledelse.

SV vil arbeide for å redusere midlertidigheten i akademia, og mener at det må lages en plan for å redusere antall midlertidige stillinger i løpet av neste stortingsperiode.

6.3.3. Styrk forskningsevnen

SV arbeider for at det skal forskes mer og bedre i Norge. Skal vi nå dette målet må vi bruke en større andel av BNP på forskning, og vi må bedre rekrutteringen og styrke det nasjonale og internasjonale forskningssamarbeidet. SV vil styrke forskningsfriheten i akademia gjennom økte basismidler til universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter. Villkårene for individuelle forskningsprosjekter må bedres, og SV vil vurdere fordelingen av forskningsmidler mellom Norges Forskningsråd og sektoren.

SV ser på forskning som et viktig element i utviklingen av et bærekraftig næringsliv og en velfungerende offentlig sektor. Samtidig er det viktig å sikre fri og uavhengig forskning for å unngå at tunge næringsinteresser og kortsiktige forretningshensyn får en dominerende kontroll over deler av den. Universiteter og høyskoler må derfor sikres en offentlig finansiering som setter dem i stand til å utvikle samarbeidet med næringslivet på egne premisser, og med basis i et helhetlig samfunnsansvar. Den offentlig finansierte infrastrukturen for forskning må styrkes gjennom økte grunnbevilgninger til universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter. Det må likevel finnes politisk handlingsrom til konkrete, avgrensede satsinger.

Det må lages en forpliktende plan for opptrapping av forskningen, slik som samferdselssektoren har sin Nasjonal Transportplan. SV vil i stortingsperioden jobbe for en opptrapping av forskningsbevilgningene, i første omgang til at 1 % av BNP brukes på offentlig finansierte forskning. I tillegg er det et mål å styrke næringslivets forskningsbidrag vesentlig. SV vil foreslå et eget trepartsutvalg der fagbevegelsen, NHO og staten sammen arbeider for å øke forskningsinnsatsen i næringslivet.

Økt forskningsinnsats krever flere forskere. For å sikre bedre rekruttering må det opprettes flere stipendiatstillinger, flere faste forskerstillinger og flere vitenskapelige stillinger for dem som er ferdige med doktorgraden. Dagens finansieringsordning med omfattende prosjektbevilgninger for relativt korte tidsperioder bidrar til kortsiktighet og uforutsigbarhet. SV går derfor inn for å legge om finansieringen av norsk forskning med sikte på å øke langsiktighet i forskningssatsingene og redusere midlertidigheten blant forskerne. Dette innebærer økte basisbevilgninger til universitets- og høyskolesektoren og bedre finansiering av øremerkede forskningsprosjekter og rekrutteringsstillinger. I løpet av neste stortingsperiode skal det utvikles en plan som tar sikte på å redusere andelen midlertidig ansatte i akademia til nivå med snittet ellers i arbeidslivet. Ansettelsesprosesser i universitets- og høyskolesektoren må gjennomføres i åpenhet, og det må stilles krav til ekstern utlysning av både faste og midlertidige stillinger. SV vil foreslå tiltak for å øke andelen kvinnelige forskere. Først og fremst ved stimulerende tiltak for stipendiater og bedre kriterier for tilsetting i post-doc-stillinger, men om nødvendig også gjennom øremerking av forskerstillinger. SV vil arbeide for at lovgivningen innenfor EU-området (som Norge er bundet av) endres slik at blir mulig å øremerke faste stillinger for kvinner.

En styrket forskningsevne krever et mangfold av virkemidler. SV vil kombinere spissmiljøer som sentre for fremragende forskning, med god breddeforskning. Anvendt forskning på spesielle satsingsområder der Norge er i front, som velferdsforskning og energiforskning, må kombineres med annen, mer nysgjerrighetsdrevet forskning. Det må i større grad legges til rette for fri grunnforskning i tillegg til, og løsrevet fra, de større programsatsingene i Norges forskningsråd. SV vil understreke behovet av å sikre en bred humanistisk forskning og kritisk samfunnsforskning. SV er opptatt av at offentlig finansierte forskning er et offentlig gode, og derfor av at alle forskningsinstitusjoner har klare strategier for open-access publisering og populærvitenskapelig formidling av forskningsresultater. For å øke tilliten til tildeling av forskningsmidler i Norge skal hovedregelen være at alle søknader som får tildeling av samfunnets

forskningsmidler skal være offentlig tilgjengelige etter vedtak. Ønske om hemmelighold skal begrunnes særskilt.

SV er opptatt av at forskerne skal få mest mulig sammenhengende tid til forskning, og vil støtte tiltak som kan frigjøre mer forskningstid. Det må fortsatt stilles sterke krav til forskningskvalitet, knyttet til blant annet publikasjon, samarbeid og oppfølging av unge forskningstalenter. Arbeidet for bedre forskningsgrupper og bedre forskningsledelse må styrkes. Institusjonene må settes bedre i stand til forskning, blant annet gjennom oppdatert vitenskapelig utstyr. Grunnbevilgningene til akademiske institusjoner må økes og det må innføres et enkelt system for utdeling av midler til småskalaforskning.

SV vil satse på forskningssamarbeid mellom forskningsinstitutter, institusjoner og næringslivet, gjerne kanalisert gjennom større regionaliserte forskningsfond. Et slikt samarbeid kan skape flere kunnskapsbaserte bedrifter, og bidra til bedre undervisning og større relevans i forskninga. Samtidig må det offentlige øke de direkte bevilgningene og sette inn stimuleringsiltak overfor næringslivet for å sikre et høyt nivå på næringsrettet forskning. SV vil styrke mulighetene til kompetanseoverføring mellom næringslivet og forskningssektoren gjennom virkemidler som næringsphd (stipendiater delfinansiert av næringslivet), utveksling av personell, traineeordninger og andre former for samarbeidsavtaler.

SV vil gå inn for at det offentlige skal øke sin innsats i form av støtte og lån til anvendt forskning i bedriftene. Staten bør legge forskning og innovasjon inn som et kriterium for sin innkjøpspolitikk.

Hvis forskningen skal løse de internasjonale utfordringene, må det internasjonale forskningssamarbeidet intensiveres. SV mener Norge må være en pådriver for å styrke dette samarbeidet. Norge er et lite land, og vi kan ikke forvente å være i front på alle forskningsområder. SV mener forskningssamarbeidet mellom norske forskere og miljøer i utlandet må styrkes betraktelig. Det må legges bedre til rette for at norske forskere får delta i internasjonale forskningsnettverk, og flere ledende utenlandske forskere må inviteres til å dele sin kunnskap med norske forskningsmiljøer.

En rekke internasjonale prosesser bidrar i dag til en global skjevfordeling og kommersialisering av teknisk og vitenskapelig kunnskap. SV ønsker en åpen og inkluderende kunnskapsutvikling basert på samarbeid framfor konkurranse mellom institusjoner for å takle globale utfordringer som fattigdom og miljøkriser. Utvikling av samarbeid med partnerinstitusjoner i sør bør prioriteres. SV ønsker en kritisk gjennomgang av EUs dominerende rolle i norsk forskningspolitikk.

→ *For mer om forskning og utvikling, se kapittel 7 «En framtidsrettet næringspolitikk»*

→ *For mer om forskning og miljø, se også kapittel 2 «Klima og miljø»*

Kapittel 7: En framtidrettet næringspolitikk

SV arbeider for en aktiv, framtidrettet næringspolitikk, hvor det offentlige spiller en viktig rolle i utviklingen av nye næringer og i å legge til rette for sysselsetting og verdiskaping. SV vil ikke støtte en næringsnøytral politikk som overlater avgjørende veivalg for samfunnet vårt til markedskreftene.

Næringspolitikken må innrettes slik at den bidrar til å løse klimakrisen og den økonomiske krisen. Langsiktig offentlig eierskap og omstilling til miljøvennlige næringer må stå sentralt.

Norsk næringslivs viktigste fortrinn vil være kompetanse. Kostnadsnivået i Norge er høyt og det er derfor enda viktigere å produsere varer og tjenester med høye krav til kompetanse, som andre land ikke så lett kan kopiere. I tillegg til å satse på utdanning og forskning, vil SV at staten, i samarbeid med partene i arbeidslivet, skal bidra til å styrke kompetansen hos de som er i arbeid, for å møte arbeidslivets stadige utfordringer.

→ *For mer om forskning og kunnskapsutvikling, se kapittel 6.3 «Forskning og høyere utdanning»*

SVs næringspolitikk skal bidra til å skape trygge arbeidsplasser over hele landet. Det offentlige må bidra til å utvikle et variert arbeidsliv i distriktene. I tillegg må det legges til rette for en god infrastruktur.

Virkemiddelapparatet må styrkes. Innovasjon Norge må tillates å ta større risiko og gi bedre støtte til lange utviklingsløp før kommersialisering, spesielt i forhold til miljøteknologi.

7.1 Næring og miljø

Næringspolitikken må bidra til å løse klima- og miljøproblemene. Målet er å gå fra et næringsliv som i stor grad skaper klimaendringer, til et næringsliv som i større grad skaper verdier ved å løse klimaproblemet. Gjennom å satse på miljøteknologi kombinerer vi miljø og framtidrettet arbeidsplasser. Den offentlige støtten til forskning, utvikling og bruk av ny miljøvennlig teknologi må styrkes.

SV vil satse på kunnskapsbedrifter som bidrar til mer forskning og utvikling på miljøområdet, som for eksempel fornybar energi, framtidige energibærere og andre miljøvennlige teknologier. Ordningene med industrielle forskningskontrakter (IFU) og offentlige forskningskontrakter (OFU) bør styrkes. I tillegg vil SV innføre bedre avskrivningsregler for å gjøre det lettere for næringslivet å modernisere sin produksjon, ikke minst ved å gjøre den mer miljøvennlig.

→ *For mer om miljø og næringsutvikling, se kapittel 2 «Klima og miljø»*

7.2. Aktivt og langsiktig offentlig eierskap

Staten har opp gjennom historien hatt en aktiv rolle for å utvikle norsk næringsliv. Hel- eller deleide statlige selskaper har vært sentrale for å utvikle norsk næringsliv, både på land og på norsk sokkel.

Det statlige eierskapet har vært viktig for å sikre nasjonal kontroll over viktige ressurser. Økt liberalisering, ikke minst på grunn av EØS, forsterker behovet for styring gjennom offentlig eierskap.

For å sikre demokratisk og effektiv styring av samfunnsutviklingen, bør det offentlige eierskapet være omfattende innenfor infrastruktur og nøkkelnæringer. Det offentlige eierskapet bør være større og langt mer aktivt enn i dag. SV vil jobbe for å sikre nasjonal forankring av hovedkontorfunksjoner hos de selskapene der staten er eier. Dette vil sikre videre utvikling av teknologi, kompetanse, forskning, arbeidsplasser og verdiskaping i Norge.

SV ønsker et statlig medeierskap i Hurtigruta for å sikre

en drift som gavner kyst-Norge. For Kyst-Norge er Hurtigruta en livsnerve som må sikres for fremtiden, og som gir store ringvirkninger for reiseliv.

7.3. Økt produktivitet

Produktiviteten i norsk næringsliv er i dag høy. En viktig årsak til dette er den norske velferdsmodellen. Den sikrer kompetanse, høy yrkesdeltakelse og sosiale sikkerhetsnett som gjør omstilling mulig. Også det høye lønnsnivået i Norge bidrar til effektivisering og rasjonell bruk av arbeidskraft. En sterk offentlig sektor og sosial utjevning ter derfor god næringspolitikk.

→ *Se også 3.1 «Den økonomiske politikken»*

SV vil støtte langsiktig eierskap, blant annet ved å arbeide for at en større del av de verdiene som skapes i en bedrift bidrar til å videreutvikle bedriften. SV vil at aktivt og langsiktig eierskap skal være et kriterium i vurderingen av offentlige utviklingstilskudd. SV vil også jobbe for at staten med sin kapitalstyrke skal sikre at viktige nasjonale næringsmiljøer forblir i Norge.

Det må stilles krav til nye eiere som vil overta en virksomhet. Slike krav vil kunne være videreføring og utvikling av arbeidsplasser, en strategi for utvikling av bedriften, plan for forskningsaktiviteter og kompetanseutvikling, krav til miljøforbedringer og lignende.

SV vil tilrettelegge bedre støtteordninger og rådgivning for de som vil skape sin egen arbeidsplass. Statlige bevilgninger til kommunale næringsfond bør økes betydelig fra dagens nivå gjennom regionale utviklingsmidler. Innovasjon Norge bør finansiere en programsatsing for sosialt entreprenørskap der også ikke-kommersielle foretak kan få støtte når målet er positiv forandring for enkeltmennesker og samfunn.

For å gjøre det enklere å starte bedrift må det offentlige kunne tilby god rådgivning. SV mener bedrifter med bare én ansatt i en oppstartsfase bør tilbys å få regnskap og revisjon utført via en offentlig myndighet til selvkost.

7.4. Regional utvikling

SV vil ta hele landet i bruk. Vi vil opprettholde hovedtrekkene i bosetningsmønsteret og dermed utnytte ressursene i samfunnet bedre. Ved å skape flere arbeidsplasser i distriktene, kan folk få bedre muligheter til å bo og arbeide der de ønsker. En mer miljøvennlig framtid vil føre til at det kan skapes mange arbeidsplasser i distriktene, blant annet i tilknytning til miljøvennlig energi.

Mange områder i Norge er godt egnet til å produsere fornybar energi. Det gjelder ikke minst bioenergi. Biovarme vil være en god erstatning for oppvarming basert på strøm eller olje. SV vil arbeide for at skog- og landbruksavfall i mye større grad går med til å produsere biovarme. I tillegg vil SV arbeide for å ta i bruk ressurser i skogen til å produsere biodrivstoff.

Staten må engasjere seg mer for å skape arbeidsplasser i distriktene. Innovasjon Norge må bruke en større andel av sine midler til å skape vekst utenfor pressområder. I tillegg må det stimuleres til at bedrifter lokalisert i pressområder legger noe av sin virksomhet til steder der presset er mindre. I tillegg vil SV tilføre såkornfondene, de såkalte Ryanfondene, mer statlig kapital for å skape flere arbeidsplasser i distriktene.

For å skape utvikling i alle landsdeler, må staten lokalisere arbeidsplasser til ulike byer og tettsteder. En stor del av veksten i statlige arbeidsplasser kommer i dag i og rundt Oslo, ikke minst ved at etablerte etater vokser. Prinsippet bør derfor være at nye statlige arbeidsplasser fortrinnsvis legges utenfor Oslo. Dette kan gjøres når helt nye etater/enheter opprettes, eller gjennom at eksisterende regionkontor styrkes for eksempel ved å tillegge regionkontorene nasjonale oppgaver.

7.4.1 Utvikling i nord

SV går til valg for en offensiv, framtidrettet og klimavennlig satsing i Nordområdene. I Nord-Norge fins noen av landets rikeste naturressurser. SV vil ha en helhetlig strategi for bærekraftig utnyttning av disse ressursene. Fiskeri, reiseliv, forskning og utdanning og nye arbeidsplasser knyttet til utnyttning av fornybare energiressurser skal stå sentralt i denne strategien. Utbygging av overføringsnett, med planer for hvordan rein energi kan bidra til industri og næringsvirksomhet i landsdelen, vil bli sentralt.

SV vil øke de regionale forskningsfondene og bruke statlige midler til styrke FoU-miljøene i nord, med utgangspunkt i landsdelens egne fortrinn. Videre vil SV satse på utvikling av attraktive reiselivsprodukter og markedsføring av Nord-Norge som reiselivsmål. Natur- og kulturlandskap må sikres som forutsetninger for bosetning, næringsutvikling og reiselivssatsing i nord.

→ *Se også kapittel 4 «Velferd», 7.5 «Bedre infrastruktur» og 7.10 «Produksjon av mat».*

7.5. Bedre infrastruktur

God infrastruktur er viktig for å skape bedre vilkår for verdiskaping, sysselsetting og bosetting i Norge. I dag er store deler av veinettet i distriktene preget av dårlig veistandard, som smale veier, dårlig kurvatur, flaskehalser og aksellastbegrensninger. SV vil prioritere opprustning av veinettet i distriktene gjennom mer penger til standardheving, fjerning av flaskehalser, rassikring og god vinterregularitet, samt satsing på gang- og sykkelveier.

SV arbeider for en storsatsing på jernbaneutbygging. Samtidig er det viktig å opprettholde og heve standarden på banestrekninger som ikke inngår i den store moderniseringsplanen for de nærmeste årene. Også disse må sikres et godt vedlikehold, god framkommelighet ved tilstrekkelig med kryssingsspor, fjernstyringssystemer og et regionalt tilbud for kjøp av persontrafikkjenester. SV vil gjøre NSB mer attraktivt for pendlere og andre reisende ved å satse sterkere på punktlighet, gratis parkering i nærheten av stasjonene og enklere billettløsninger.

En rekke fergestrekninger har for dårlig tilbud og for lav kvalitet. SV vil gjøre tilbudet med ferger og hurtigbåter bedre gjennom flere avganger, lavere billettpris og satsing på ny teknologi, klimanøytrale drivstoff og gasddrevne ferger som reduserer miljøutslipp.

Kortbanenettet og stamrutenettet for flytransport er en viktig del av infrastrukturen i landet. For deler av Vestlandet og Nord-Norge er fly det viktigste alternativet til bil. SV vil arbeide for reduserte priser på flytilbudet på kortbanenettet der det ikke finnes andre fullgode transporttilbud.

Målet om at ingen skal omkomme eller få varige men, nullvisjonen, ligger til grunn for SVs trafiksikkerhetsarbeid. SV vil øke andelen av veibudsjetten som brukes til sikringstiltak for myke trafikanter. Trygge soner rundt skoler må prioriteres. SV vil prioritere økt utbygging av midtdele og andre fysiske tiltak for å trafiksikre veinettet samt gang- og sykkelveier. Også av hensyn til trygg trafikk er det viktig å få ned veksten i biltrafikk og overføre gods fra vei til bane. SV vil ha reduserte fartsgrenser der dette bidrar til tryggere trafikk, og vi vil øke både manuelle og automatiske trafikkontroller samt innføre tøffere sanksjoner mot uaktsom kjøring.

Anbud i kollektivtrafikken kan føre til sosial dumping. I tillegg kan det gå ut over kvaliteten. SV vil arbeide for at kollektivtrafikk ikke legges ut på anbud. I tillegg vil SV gå imot OPS (offentlig-privat finansiering) som finansieringsform i veisektoren.

→ *For mer om transportpolitikk, se 2.3 «En klimavennlig transportpolitikk»*

Posttjenester med god kvalitet og lik pris i hele landet, er viktig for å sikre muligheter for et mangfoldig næringsliv og bosetting i distriktene. Hvis EUs 3. postdirektiv blir norsk lov gjennom EØS, fører det til full liberalisering av det norske postmarkedet. SV vil at Norge reserverer seg mot EUs postdirektiv fordi direktivet vil føre til dårligere kvalitet og økt pris på posttjenestene i distrikts-Norge. Erfaringene fra andre europeiske land viser at liberalisering også fører til sosial dumping av lønns- og arbeidsvilkår i post- og transportbransjen.

7.6. Digital infrastruktur

SV ønsker en delingskultur i det offentlige Norge. SV mener at programvare som er utviklet i offentlig regi skal tilgjengeliggjøres som fri programvare, slik at programvaren kan videreutvikles i samarbeid og kan tas i bruk av hvem som helst. SV mener at offentlig sektor skal bruke åpne standarder i sin kommunikasjon med innbyggere og næringsliv og at det skal stilles krav om åpne standarder ved innkjøp av programvare.

Åpenhet er grunnlaget for at Internett har blitt slik det er i dag. En slik åpenhet bygger på at hvem som helst kan legge ut innhold på nettet og at ikke noe innhold har forrang foran annet innhold. SV mener at en situasjon hvor innhold prioriteres avhengig av betaling må unngås. Internett må være basert på nettnøytralitet. SV vil jobbe for flere offentlig eide åpne trådløse nett, og at sentrumsområder i byer og tettsteder skal ha full, åpen trådløsdekning.

SV mener forvaltningen i større grad må digitaliseres og utvikle elektronisk tjenester. Særlig innen helsevesenet er det store gevinster å hente. Arbeidet med eID bør forseres.

Nettilgang med stor kapasitet kan være en forutsetning for å trygge arbeidsplasser. SV arbeider for at nettilbudet skal være like godt over hele landet.

SV vil endre offentlighetsloven, slik at offentlig informasjon ikke skal være en inntektskilde. Kartdata skal produseres med offentlige bevilgninger og være gratis tilgjengelig for alle. Kulturarven skal i størst mulig grad digitaliseres og tilgjengeliggjøres i en digital allmenning. SV mener at forskningsresultater skal publiseres med åpen adgang slik at alle kan benytte seg av kunnskapen, og vil innføre et krav om at offentlig finansiert forskning så langt mulig skal være fritt tilgjengelig.

SV vil at det digitale nettet i større grad skal eies og drives av det offentlige.

→ *For digitalisering av åndsverk og ikke-kommersiell fildeling, se 8.3 «Mer og bedre kunst – bedre levekår for kunstnerne»*

7.7. Energilandet

Norge må utvikle sitt store potensiale når det gjelder miljøvennlig fornybar energi. SV ønsker en massiv satsing på flere former for alternativ, miljøvennlig energi. På samme måte som vannkraften, er vindkraft en evigvarende ressurs. Som vannkraften bør vindkraften først og fremst utnyttes av selskaper som er offentlig eid. SV vil derfor foreslå at tildelinger av vindkraftkonsesjoner skal gå til offentlig kontrollerte selskaper. Spydspissen for denne energiutbyggingen skal være et heleid statlig selskap.

For å sikre at evigvarende energiresurser er folkets eiendom, vil SV bevare hjemfallsretten. SV vil beholde vannkraften i offentlig eie. SV ønsker ikke å slippe til private utenlandske kraftgiganter ved å la dem leie norske kraftverk. Utleie av kraftverk bør bare skje til offentlig eide norske selskaper. De behov den foreslåtte leieordningen ivaretar for dagens offentlige eiere, kan like godt ivaretas ved langsiktige kraftsalgskontrakter.

→ *For mer om miljøvennlig energi, se 2.2 «En klimavennlig energipolitikk»*

7.8. En miljøvennlig industripolitikk

SV vil utvikle industrien i Norge slik at den kan levere miljøvennlige varer og tjenester over hele verden. Satsingen på fornybar energi skal bidra til å utvikle norsk industri på samme måte som da vi tok i bruk vannkraften og da vi utviklet vår egen oljeindustri.

Mange lokalsamfunn har lange industritradisjoner. SVs mål er at disse tradisjonene skal bidra til ny industriutvikling. Økt lokal ressursutnyttelse og økt industriell bearbeiding i Norge er et mål.

Ny industri må være miljøvennlig. Det innebærer at produksjonen må foregå på en måte som ikke bidrar til menneskeskapte klimaendringer. Det skal ikke lenger tillates bygging av nye industrianlegg som innebærer store punktutslipp av klimagasser.

7.8.1. Prosessindustrien

Prosessindustrien er hjørnesteinsbedrifter i mange samfunn. SV vil bidra til at slike hjørnesteinsbedrifter fortsatt kan eksistere i framtiden. Det krever at industrien legger om til mer miljøvennlige produksjonsmetoder. SV vil arbeide for offentlig aktiv støtte til forskning, utvikling og implementering av ny miljøteknologi, slik at Norge blir miljøteknologisk ledende, i blant annet å sette nye miljøstandarder (BAT). Dette vil gi norsk industri et konkurransefortrinn samt skape en teknologi som i seg selv er en eksportvare. I en slik samhandling vil SV arbeide for at industrien skal få langsiktige kraftkontrakter til konkurransedyktige priser.

Storsatsingen på ny fornybar energi skal brukes til å skape arbeidsplasser i Norge, blant annet arbeidsplasser i kraftkrevende industri. Ikke minst kan utbygging av prosessindustri gå sammen med utbygging av havvindmøller. SV vil arbeide for at deler av den nye elektrisitetsproduksjonen brukes til å skape trygge arbeidsplasser i distriktene.

Overskuddsvarme i industrien kan brukes til oppvarming eller i annen industriproduksjon. SV vil arbeide for at industrien bedre kan nyttiggjøre seg denne energien.

7.8.2. Verft og leverandørindustrien

SV vil bidra til at norske verfts- og leverandørbedrifter kan beholde sin sterke stilling. SV vil arbeide for at bedriftene i denne sektoren blir en viktig del av omstillingsprosessen til et bærekraftig samfunn. Bedrifter som i dag er avhengig av olje- og gassindustrien vil i framtiden kunne bidra til reduserte klimagassutslipp, blant annet ved å utvikle renseteknologi. I tillegg skal satsing på fornybare energikilder bidra til utvikling av norsk miljøvennlig industri.

7.8.3 Bygg-, anleggs- og eiendomsnæringen

Bygg-, anleggs- og eiendomsnæringen er dominert av små bedrifter oppdelt etter fag og profesjon. Næringen er helt sentral for å kunne redusere energiforbruk og utslipp av klimagasser. Disse utfordringene må møtes med mer samarbeid og innovasjon. SV vil arbeide for mer forskning og samarbeid mellom næringens ulike aktører for å utvikle gode løsninger for mer miljøvennlige nybygg og oppgraderinger av eksisterende bygg. SV vil arbeide for at myndighetene som lovgiver, forvalter og oppdragsgiver, støtter opp under de bedriftene som satses på kompetanseoppbygging og seriøsitet for å oppnå på høy produktivitet og kvalitet.

Bygg-, anleggs- og eiendomsnæringen er utsatt ved svingninger i økonomien. SV vil arbeide for at næringen får mer stabile rammevilkår, blant annet ved å satse på offentlige prosjekter i nedgangstider.

7.8.4. Olje- og gassutvinning

Olje- og gassproduksjon utgjør en betydelig del av norsk verdiskaping, og sysselsetter mange. SVs mål er at oljeinvesteringene dreies mot utnyttelse av ressursene i allerede åpne felt og områder. SV vil arbeide for en konsesjonspolitikk som bidrar til dette.

SV vil foreslå at staten bruker sin eiermakt i StatoilHydro til å hindre at selskapet går inn i miljømessig risikable olje- og gassprosjekter i utlandet.

→ *For mer om olje- og gass, se 2.2 «En klimavennlig energipolitikk»*

7.9 Privat tjenesteyting

Privat tjenesteyting utgjør en stadig større andel av næringslivet. Det er i dag langt flere ansatte i privat tjenesteyting enn i industrien.

7.9.1. Informasjons- og kommunikasjonsteknologi

Informasjons- og kommunikasjonsteknologi blir stadig viktigere for næringsutvikling i Norge, og IKT er også helt sentralt for utviklingen av offentlig sektor.

SV vil arbeide for at offentlig sektor utvikler systemer og programmer sammen med norsk næringsliv, og dermed legger grunnlaget for eksport av slike tjenester. SV vil arbeide for at offentlige myndigheter legger til rette for at alle enkelt kan få offentlig informasjon og lett skal kunne kommunisere med offentlige myndigheter.

Programvarepatenter er til hinder for innovasjon i programvaresektoren. SV vil arbeide aktivt nasjonalt og internasjonalt for å hindre at Norge blir omfattet av et lovverk som gir mulighet til å patentere programvare.

7.9.2. Varehandelen

Varehandelen preges av en altfor stor andel ufaglært arbeidskraft. Mange av dem som arbeider i varehandelen har lav lønn og dårlige arbeidsvilkår. For å styrke de ansattes lønns- og arbeidsvilkår vil SV satse på kompetanseheving. Økt kompetanse er ikke minst viktig for å gi mange kvinner høyere lønn.

Antallet bilbaserte kjøpesentre har økt, en utvikling som undergraver nær- og sentrumsbutikkene. I tillegg fører kjøpesentrene til mer trafikk og dermed økt forurensning. SV vil derfor arbeide for en arealplanlegging som reduserer behovet for bruk av bil når en skal gjøre innkjøp. SV vil videreføre støtteordningen for små distriktsbutikker. Kortreist mat og nisjeprodukter må sikres innpass i kjedebutikkene.

7.9.3. Reiseliv

SV vil styrke markedsføringen av Norge som reisemål. I tillegg vil SV styrke naturbasert turisme, blant annet ved å foreslå en sertifiseringsordning for bedrifter som driver med økoturisme.

Det unike med Norge er sammenhengen mellom natur- og kulturlandskap. Levende distrikter er derfor en forutsetning for å få et mer mangfoldig reiseliv i alle deler av landet. Derfor er det viktig at reiselivsbedrifter har tilgang til lokal kapital og kompetanse, slik at de kan utvikle nye tilbud.

SV vil styrke Innovasjon Norge for å sikre en mer helhetlig satsing på reiseliv i distriktene.

Kultur er også næringspolitikk, og SV vil inkludere kultursatsing i det regionale utviklingsarbeidet.

7.9.4. Transport og skipsfart

SV vil arbeide for at transportnæringen utvikler seg på en miljøvennlig måte, og tilbyr gode lønns- og arbeidsvilkår for sine ansatte.

SV vil arbeide for at norske lønns- og arbeidsvilkår skal gjelde på norskregistrerte skip, og at alle norskeide skip

har tariffavtaler. SV vil gjennom internasjonale organer jobbe for at den internasjonale skattekonkurransen mellom land opphører. SV vil arbeide for at skatteparadiser ikke regnes som lovlige registreringssteder for fly eller skip som ankommer Norge, og også arbeide for dette internasjonalt.

Mange fartøy som trafikkerer norskekysten er gamle og forurensere mye. SV vil bytte ut denne flåten med fartøyer som ikke forurensere, blant annet ved å etablere et moderniseringsprogram med stor vekt på utslippsreduksjon. SV vil dessuten jobbe for internasjonale avtaler som regulerer utslippene til skipsfarten.

SV vil arbeide for at Hurtigruta får langsiktige rammebetingelser som opprettholder et godt transporttilbud for personer og gods langs kysten, samtidig som den utvikles som en motor i norsk reiseliv.

→ Se også 2.3 «En klimavennlig transportpolitikk» og 3.1 «Den økonomiske politikken» (om rederskatt)

7.10 Produksjon av mat

Matproduksjonen skal baseres på prinsippet om matsuverenitet. Det innebærer at alle land skal ha rett til å velge hvordan de skal produsere mat til egen befolkning. For å bidra til at det produseres nok mat til en voksende verdensbefolkning, må Norge ivareta sin evne til å produsere mat. Dette innebærer at dyrka jord må ha et sterkere vern enn i dag. Den beste dyrka jorda, matkornjord, må verdisettes ut fra betydningen for framtidig matproduksjon og matvaresikkerhet.

7.10.1. Landbruk

Et sterkt landbruk er viktig for landets matvaresikkerhet, for bosetting i distriktene og for bevaring av kulturlandskapet. Matvaresikkerhet og distriktsbosetting krever utvikling av gårdsbruk med ulikt ressursgrunnlag og ulike produksjonsformer. Utøverne i jordbruket må sikres en inntekt og sosiale vilkår på linje med andre yrkesgrupper.

SV vil arbeide for at landbruket skal få rammebetingelser som gjør at det kan bli mer miljøvennlig, ikke minst ved å bidra til kortreist mat. For å imøtekomme nye krav til dyrehelse og dyrevelferd må støtteordningene til modernisering av driftsapparatet styrkes. SV vil arbeide for at 15 prosent av all landbruksproduksjon og av alt forbruk av landbruksvarer er økologisk i 2015.

Støtten til landbruket må i større grad gå til å opprettholde det norske kulturlandskapet. En slik omlegging vil bidra til å opprettholde distriktslandbruket. I tillegg vil SV satse på bygdenæringer, noe som vil bidra til økte inntektsmuligheter i landbruket.

SV vil arbeide for at beiteressursene i utmarka utnyttes bedre. Dette skal gjøres ved å styrke rammebetingelsene for husdyrhold over hele landet, spesielt utenfor de sentrale jordbruksområdene. Et godt pleiet kulturlandskap er avhengig av at landbruket har beitedyr. SV vil styrke jordvernet. Det må lages nasjonale regler for å hindre at matjord dumpes og ødelegges når landbruksland tas i bruk til andre formål. Det bør også vurderes en avgift knyttet til slik utbygging.

Norge har tre prosent av sin landjord til disposisjon for jordbruk, og bare for å holde tritt med vår egen befolkningsvekst trenger vi å øke arealet med dyrka jord om vi ikke skal øke importen ut over dagens nivå på omtrent halvparten av forbruket. I den globale situasjonen må Norge over tid bli mindre avhengig av å kjøpe mat på verdensmarkedet. I dag fungerer ikke jordvernet, og nesten alltid er det «andre samfunnsmessige viktige behov» som prioriteres. Styrket jordvern må derfor innebære betydelig klarere krav til at det legges fram alternative løsninger før nedbygging av dyrkbar jord kan aksepteres. Det må utvikles en ny type planprosess for de sakene der god matjord trues av nedbygging, der en tvinges til å legge fra bedre kunnskap om samfunnsmessige behov og perspektiv.

Alt husdyrhold, ikke minst i landbruket, skal foregå på måter som er dyreetisk forsvarlig. SV vil arbeide for en styrking av dyrevernet i Norge og internasjonalt, og vil føre det eksisterende systemet for fysisk oppsyn med tamdyrsbesetninger tilbake til et effektivt nivå for å sikre etisk og hygienisk forsvarlig dyrehold. Ved innføring av nye dyrevernsregler som medfører større investeringskostnader for landbruket, vil SV arbeide for at det gis investeringstilskudd til nødvendig ombygging og omlegging av produksjonen.

Erfaringene hittil tyder på at det er vanskelig å ha en pelsdyrproduksjon som sikrer god dyrevelferd. SV vil derfor arbeide for et forbud mot pelsdyrproduksjon i Norge.

7.10.2 Næringsmiddelindustrien

Næringsmiddelindustrien er en viktig distriktsnæring. SV arbeider for sikre denne industrien norske råvarer til konkurransedyktige priser, uten at det skal gå ut over matkvalitet og miljøhensyn.

Foredling av råvarer og utvikling av merkevarer lokalt kan bli en viktig distriktsnæring mange steder og gi bonden økte inntekter. Matvarekjedene må gi slike produkter større plass i sine hyller. I tillegg må det legges til rette for alternative salgskanaler som gårdsbutikker og Bondens Marked.

7.10.3. Fiske og fiskeindustri

Fiskerinæringen er en bærebjelke for sysselsetting og bosetting langs kysten. Fiskeriene representerer også en av de viktigste eksportnæringene i Norge. Bærekraftig ressursforvaltning er en nødvendig forutsetning for en lønnsom fiskerinæring. En bærekraftig fiskeriforvaltning forutsetter et uttak av ressursene som er i tråd med føre var-prinsippet. SV vil arbeide for en omstrukturering av fiskeflåten med sikte på å få en beskatning som gir størst mulig langtidsutbytte ved en økologisk forsvarlig forvaltning av fiskeressursene. SV vil derfor redusere trålfisket. Den kystnære flåten skal fiske en større andel av kvotene enn i dag.

SV vil arbeide for at fiskeflåten reduserer sine utslipp av klimagasser. Dette innebærer en omlegging fra havgående trålere til kystfartøy. I tillegg vil SV foreslå å fjerne drivstoffsubsidiene i fiskeflåten, og øke fiskerfradraget tilsvarende.

SV ønsker mer åpenhet rundt kvoteforhandlinger og kvotefastsettelse. SV vil jobbe for at regionale folkevalgte organer skal få økt innflytelse over utviklinga av fiskeriene, og vil prøve ut ulike modeller for regional fordeling og forvaltning.

Deltakerloven og råfiskeloven må styrkes som redskaper for bedre lønnsomhet i fiskerinæringen, og for å hindre sentralisering og privatisering av det økonomiske utbyttet. Det innebærer at SV vil skjerpe aktivitetskravet slik at en fisker bare kan eie et fåtall fartøyer. SV vil arbeide for å tilbakeføre fiskerettighetene til fellesskapet. I tillegg vil SV at staten fordeler strukturkvoter og gunstige finansielle ordninger, i særlig grad til ungdom som ønsker å etablere seg i næringen.

Økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet i fiskerinæringen må bekjempes, ikke minst fordi det bidrar til undergraving av regulerings- og forvaltningsregimet. Kystvakta må få tilstrekkelige økonomiske ressurser til å utnytte kapasiteten optimalt. Fiskeridirektoratets kontroller på land og til havs må også styrkes. I tillegg vil SV skjerpe innsatsen mot norsk deltagelse i ulovlig fiske selv om dette skjer med fartøy under andre lands flagg, eller der nordmenn deltar i omsetning eller transport av ulovlig fangst. SV vil arbeide for et internasjonalt forbud mot utkast av fisk.

SV vil fordele fiskeressursene mer rettferdig, ved å gi en større andel av kvoten til kystflåten. I tillegg bidrar kystflåten til en bedre forvaltning fordi den fanger større fisk, og har mindre innslag av småfisk. Kystflåten er også viktig for å sikre spredt bosetting langs kysten, ikke minst fordi den skaper flere årsverk per fiskeenhet.

For å bidra til spredt bosetting vil SV satse på små og mellomstore foredlingsbedrifter. Fokus på kvalitet, utnyttning av bi- og bioprodukt, utforskning av nisjeprodukt, utvikling av hjemmemarkedet, markedsføring og forbedra logistikk er vesentlige framtidsstrategier for fiskerinæringen.

7.10.4 Havbruk

Verdiskapingen i havbruket kan økes, blant annet ved å øke foredlingsgraden i Norge.

Oppdrett av laks og ørret har ført til press på andre fiskearter som brukes til fôr. Oppdrett må ikke ødelegge bestanden av andre arter. Tilgangen på fisk til fôr legger derfor en klar begrensning på veksten i oppdrett av slike arter. Det må bli et lavere forbruk av ville fiskeressurser i føret og strenge miljøkrav til alle råvarer. For å hindre oppblomstring og spredning av sykdommer vil SV arbeide for en strengere regulering av havbruksnæringen. Dette innebærer blant annet et forbud mot torskeoppdrett i Lofoten og tilgrensende havområder for å sikre lokale fiskebestander.

SV ønsker å tilrettelegge for landbasert oppdrettsnæring.

SV vil styrke den offentlig finansierte forsknings- og utviklingsinnsatsen retta mot havbruksnæringen, særlig innenfor miljøkonsekvenser, produktutvikling og markedsføring og oppdrett av nye arter. Miljøhensyn må få økt prioritet i forvaltningen av oppdrettsnæringen. SV vil legge til rette for reine «referansefjorder» av forskningshensyn.

Rømming er fortsatt et stort problem. SV vil arbeide for rømmingssikre anlegg. I tillegg vil SV stimulere til oppdrett basert på lokale, fornybare ressurser. SV mener det fortsatt må være produksjonsbegrensninger i havbruksnæringen.

Konsesjonstildeling må være et virkemiddel for å styrke bosetting og næringsutvikling i distriktene. Konsesjonene må ikke kunne omsettes fritt eller auksjoneres bort. Når virksomheten opphører, går konsesjonen tilbake til staten. SV vil innføre et midlertidig forbud (moratorium) mot å sette ut og produsere genmodifiserte arter i oppdrettsnæringen. Det skal også være forbud mot genmodifisert fôr. Næringen må redusere og legge om drifta, slik at dagens store miljøpåvirkninger ikke forekommer.

Norske selskaper er svært store aktører i oppdrettsnæringen i andre land. SV vil arbeide for at disse selskapene følger norske retningslinjer for miljø, sikkerhet og faglige rettigheter ved sine anlegg i utlandet. I tillegg vil SV at Norge innleder samarbeid med andre land som driver tilsvarende oppdrett. Formålet med samarbeidet skal være å få høyere standarder i arbeidslivet og når det gjelder helse, miljø og sikkerhet, blant annet for å hindre spredning av sykdommer.

Kapittel 8: Kultur og idrett

Kunst og kultur gjør samfunnet rikere på opplevelser, og gir menneskene mulighet til å utvikle sine egne, skapende evner. Kunsten har en egenverdi, men også store positive ringvirkninger. SV vil arbeide for at estetiske og skapende verdier i sterkere grad preger hele samfunnet.

SV vil føre en liberal kulturpolitikk. Vår støtte til flerkulturelle, solidaritetsfremmende og demokratiserende kulturtiltak skal aldri innebære at vi stenger for kunst og kultur som verdimesig eller ideologisk står oss fjernt.

Et hovedmål med kulturpolitikken må være å sikre alle tilgang til et mangfoldig kulturtilbud. SV vil bekjempe en utvikling der kommersialisering på kulturfeltet innsnevrer dette mangfoldet. Vi vil øke kulturbudsjettet til én prosent av statsbudsjettet, og føre Kulturloftet over i en ny og enda mer offensiv fase. I denne stortingsperioden vil SV særlig prioritere folkebibliotekene, kulturskolene og Den kulturelle skolesekken, og iverksette tiltak som forbedrer kunstnernes levekår.

8.1. Det store kulturloftet

Den rødgrønne regjeringa er i ferd med å gjennomføre en historisk satsing på kunst og kultur i Norge. Det store kulturloftet innebærer at kulturbudsjettets andel av statsbudsjettet vil økes til én prosent innen 2014 dersom SV, Ap og SV får ny tillit. Kulturloftet er et gjennomslag for SVs kulturpolitiske krav og prioriteringer gjennom mange år.

Kulturloftet har blant annet sørget for en ny kulturlov, viktige satsinger innenfor film og dans og en egen melding om kunstnernes levekår. SV skal i stortingsperioden være en garantist for å oppfylle Kulturloftet og for å forsvare verdien av en offensiv, mangfoldig og liberal kulturpolitikk.

8.2. Kunst og kultur for alle

Den nye kulturloven slår fast det offentliges ansvar for et godt kulturtilbud. SV ser retten til kulturell deltakelse som en grunnleggende rettighet. SV vil derfor påse at Kulturloven følges opp med konkrete tiltak, slik at alle innbyggere i Norge faktisk sikres adgang til kunst og kulturopplevelser gjennom fysisk tilrettelegging, rimelige priser og fleksible åpningstider, uavhengig av inntekt, bosted, funksjonsevne, alder eller etnisk bakgrunn. SV vil vurdere tiltak for økt bruk av CC-lisenser i kulturlivet, som gjør kunstverk tilgjengelige for alle.

Den kulturelle infrastrukturen er avgjørende for at alle kan delta i kulturlivet. SV vil arbeide for et løft for folkebibliotek, kulturskoler og lokale kulturbygg, og slik legge til rette for at kunst og kultur blir skapt over hele landet. Vi vil øke overføringene til kommunene for å styrke det lokale kulturlivet, men også arbeide for at statlige kulturmidler blir jevnere geografisk fordelt.

Det må være et mål at statlige institusjoner som Rikskonsertene og Riksteateret når større deler av distrikts-Norge. Videre må Nasjonalmuseets arbeid med landsdekkende formidling styrkes.

SV vil videreutvikle lokale og regionale kulturbygg og møtesteder. Samtidig vil vi skape større rom for kultur der folk er til daglig, som på skolen, i barnehagen, på arbeidsplassen, på sykehus, ved institusjoner og i fengsler.

SV er særlig opptatt av barn og unges rett til å oppleve og utøve kultur. Vårt mål er at alle barn som ønsker det skal få plass i kulturskolen, og at kulturskoletilbudet skal være mangfoldig, rimelig og holde høyt faglig nivå. I dag stenges mange barn ute fra kulturskolen på grunn av høye priser og lange ventelister. Utviklingen i kulturskoletilbudet viser at de øremerkede midlene ble fjernet for tidlig, og at dette har bidratt til sosial skjevrekuttering. SV mener derfor det må sikres statlige stimuleringsmidler for å utvikle et kulturskoletilbud med høy kvalitet til rimelige priser, og vil innføre en makspris i kulturskolen. SV vil styrke

samarbeidet mellom skolen, kulturskolen og andre kulturaktører.

SV vil styrke de estetiske fagene i skolen, og vektlegge estetisk kompetanse sterkere gjennom hele opplæringen. Vi vil utvide kulturformidlingen i Den kulturelle skolesekken til å gjelde alle barn og unge fra barnehage til videregående skole. Den kulturelle skolesekken må også inneholde et bredt tilbud av produksjoner på nynorsk. For å sikre kvaliteten i Den kulturelle skolesekken bør det utvikles arenaer for kulturproduksjoner for dette formålet. Vi ønsker å gjøre forsøksordningen med kulturkort for barn og unge til en permanent ordning for hele landet. SV ønsker også at studenter (alle under høyere utdanning) skal ha kulturkortet.

→ *Se også 6.2.2 «På vei mot en ny skoledag med et helhetlig kunnskapssyn»*

Folkebibliotekene er en av de mest brukte offentlige institusjonene, og er svært viktig for å styrke og opprettholde fortsatt sosial og kulturell utjevning. Bibliotekene retter seg mot alle grupper i samfunnet som det er viktig å inkludere i informasjons- og kunnskapssamfunnet. Biblioteket er møtested for alle, blant annet fordi det gir et mangfoldig tilbud til publikum som aktuell mediesamling, funksjonelle lokaler med plass for studier, oppdatert IKT-utstyr og kompetent personale. SV mener at folkebibliotekene bidrar til å fremme kunnskapsutvikling, kulturformidling, demokrati og ytringsfrihet. SV vil fortsatt arbeide for prinsippet om bibliotek i alle norske kommuner, og for at alle bibliotekstjenestene skal være gratis. Målet er å gjøre bibliotekene til oppdaterte møteplasser for kultur, kunnskap og informasjon for hele befolkningen. SV ser biblioteksbusser/båter som et viktig supplement til biblioteket.

SV vil styrke museenes muligheter til å fungere som arenaer for kulturopplevelser, kunnskapsformidling og nyorientering. Et nasjonalt nettverk av levende museer og samlinger er nødvendig for realiseringen av Den kulturelle skolesekken.

Den kulturelle spaserstokken skal sørge for at eldre over hele landet får et profesjonelt kulturtilbud, på de arenaer hvor eldre vanligvis ferdes. Dette tilbudet må gjelde alle kommuner.

Kirken er en viktig kulturbærer. SV vil arbeide for at viktige kirkebygg bevares, og legge til rette for at kirken kan være et åpent kulturrom.

→ *For mer om kirken, se 12.3 «Å fornye demokratiet»*

Kulturpolitikken må bedre reflektere at Norge er et flerkulturelt samfunn. Offentlige kulturinstitusjoner, arkiver, bibliotek og museer skal ha tilbud som avspeiler den flerkulturelle virkeligheten. SV vil skape møteplasser mellom majoritets- og minoritetskulturer, og øke støtten til aktører på det flerkulturelle feltet. Vi ønsker å bedre rekrutteringen av kunstnere med minoritetsbakgrunn til blant annet de nasjonale kulturinstitusjonene, og er positive til kvoteringsordninger for å nå dette målet.

SV vil styrke samisk kultur ved å bedre Sametingets muligheter til å drive en aktiv kulturpolitikk, og ved å støtte tiltak og institusjoner som formidler samisk kultur.

→ *For mer om minoritetskultur og samisk kultur, se kapittel 10 «Likestilling og likeverd»*

8.3. Mer og bedre kunst - bedre levekår for kunstnerne

Uten kunstnere blir det ingen kunst. SV vil gjøre det mulig for flere kunstnere å leve av sitt kunstneriske arbeid, både gjennom en generell styrking av kulturbudsjettet og gjennom målrettede tiltak som offentlige innkjøp og utsmykninger, stipender og andre støtteordninger.

I tråd med resultatene fra levekårsundersøkelsen bør det gis stipender som gjør det mulig for kunstnerne å konsentrere seg om sitt kunstneriske arbeid. Garantiinntekten må opprettholdes.

SV vil arbeide for økt likestilling i kulturlivet. Kulturlivet må ta likestillingsutfordringene på alvor og sørge for at kvinner får samme muligheter som menn til å utvikle seg som kunstnere. Levekårsundersøkelsen viser at lønnsforskjellen mellom mannlige og kvinnelige kunstnere er større enn lønnsforskjellene i resten av arbeidslivet, selv om likelønn er et mål også i kulturlivet. SV mener at kjønnkvotering kan være et virkemiddel for økt likestilling i kulturlivet. Likestillingsarbeidet må også bekjempe etnisk diskriminering og aldersdiskriminering i kulturlivet.

SV vil styrke musikklivet – folkemusikk, klassisk musikk og rytmisk musikk. Etter et viktig løft for festivalene mener SV fokuset nå i større grad bør rettes mot helårsarrangørene og deres daglige drift. SV mener den nye, samordnede tilskuddsstrukturen til rytmisk musikk vil være en styrke for feltet, men vil foreslå at de fire hovedtilskuddsordningene suppleres med et «mikrofond» hvor mindre arrangører kan søke om midler. Mikrofondet bør administreres av musikkorganisasjonene etter modell fra Frifond-ordningen. SV mener innkjøpsordningen for norske fonogrammer bør utvides.

Digitalisering av åndsverk er viktig for å sikre verkene tilgjengelighet, og for å bevare verkene for ettertiden. SV vil øke bevilgningene til digitalisering av åndsverk på kulturfeltet. SV vil utrede muligheten for å gjøre ikke-kommersiell fildeling av musikk utført av privatpersoner lovlig i kombinasjon med en lisensavgiftsløsning for betaling til rettighetshaverne. På sikt bør også andre medietyper utredes. Slik fildeling må likevel ikke skje i strid med åndsverkslovens bestemmelser.

Filmpolitikken skal ha som mål å sikre et mangfold av filmuttrykk med høy kunstnerisk kvalitet. Økt produksjonsstøtte er nødvendig for å nå målene satt i filmmeldinga, og støtten bør dreies mot å sterkere premiere kunstnerisk dristige prosjekter framfor bare prosjekter med stort markedspotensiale. Den gode satsinga på spillefilm må videreføres til dokumentarfilm, animasjonsfilm, videokunst og kortfilm. SV vil gå inn for en tydelig regionalisering av filmpolitikken.

Scenekunstpolitikken omfatter både viktige, bærende institusjoner, og den stadig sterkere frie, profesjonelle scenekunsten. SV vil i perioden spesielt prioritere å gi frie grupper økt støtte og mer forutsigbare rammer, og arbeide for at regionteatrene turnerer i alle fylker. SV vil arbeide for en helhetlig offentlig politikk for dansekunst som kan ivareta hele sjangerbredden innenfor dans.

SV vil legge til rette for mer mangfold i billedkunst og kunsthåndverk, og ønsker en sterkere innsats for kunst, arkitektur og design i det offentlige rom. SV vil arbeide for at billedkunstnere sikres langt bedre vilkår enn i dag gjennom stipendordninger, tilgang på atelier- og utstillingsplass og offentlige oppdrag. Utstillingsvederlaget bør utvides slik at det i større grad dekker kunstnernes faktiske utgifter.

Arkitektur og design er viktige kulturuttrykk med stor sosial betydning. SV vil arbeide for at god arkitektur og design spiller en større rolle i utformingen av vårt felles fysiske miljø. Ikke minst gjelder dette utviklingen av bærekraftige og universelt utformede løsninger, og i bevaringen av kulturminner.

Kunst- og kulturytringer følger ikke nasjonale grenser. Stadig flere får sin kunstutdanning i utlandet og noen kunstnere fra utlandet kommer også til Norge. Kunstnerne bruker sine internasjonale nettverk i produksjon og gjennomføring av prosjekter, og publikum får økt tilgang til kunst og ytringer fra hele verden. Snevre nasjonale

forskrifter hindrer ofte tilskuddsgivere i Norge å støtte utstillinger eller prosjekter med en internasjonal dimensjon. SV vil derfor utvide mandatet til bevilgende myndigheter slik at det er mulig å integrere en internasjonal dimensjon og tilpasse tilskuddsordningene en ny virkelighet.

Norge har et stort potensiale for kulturbasert næringsutvikling. SV vil arbeide for en sterkere satsing på næringer basert på kultur og opplevelser.

8.4. Språkpolitikk

Å beherske språk og tekst, skriftlig og muntlig, blir stadig viktigere i arbeidslivet og demokratiet. SV vil styrke norsk språk og litteratur blant annet gjennom å opprettholde fastprissystemet på bøker og ved å utvide antall titler i innkjøpsordningen for sakprosa til 150 titler per år. Innkjøpsordningene må videreutvikles slik at de bidrar til å gjøre folkebibliotekene attraktive. Tilskuddsordningen til norskspråklige lærebøker for høyere utdanning må utvides kraftig.

Likestilling mellom målformene nynorsk og bokmål er et viktig prinsipp, som må gjelde for alle områder i vårt moderne medie- og teknologisamfunn. SV vil arbeide for flere nynorsk-bøker for førskolebarn, og flere gode norske dataspill for barn med norsk språk og innhold. SV vil styrke nynorskopplæringen både som hoved- og sidemål. Læremidler, både bøker og dataprogram, skal finnes på begge målformer. Forlagene må sanksjoneres dersom nynorske læremidler kommer senere enn boksmålsversjonen. Nynorskpråklige studenter skal ha rett til å få eksamensoppgaver på nynorsk på alle utdanningsinstitusjoner. For å sikre sosial og kulturell integrering av minoritetsspråklige i nynorskområder må det utvikles flere og bedre læremidler på nynorsk for disse.

Et særlig viktig tiltak for videre styrking av nynorsk er et allment leksikon på nynorsk på internett. SV vil også, i tråd med mållova, styrke nynorskens stilling i det offentlige. SV slutter opp om arbeidet med en norsk språkbank.

SV vil jobbe for at de samiske skriftspråkene blir sikret en levedyktig utvikling. Også minoritetsspråkene i Norge må få høyere status i det offentlige rom.

→ *For mediepolitikken, se 12.4 «Den demokratiske samtalen»*

8.5. Kulturvern

SV vil i kommende periode satse sterkt på kulturminnevernet i tråd med de nasjonale målene som ble lansert i Kulturminnemeldinga og Riksantikvarens tilskuddsmidler må økes. SV ønsker en dreining i kulturvernpolitikken slik at den i større grad fanger opp og ivaretar et bredt samfunnshistorisk bilde, uavhengig av eierform. Et godt kulturvern er avhengig av bredt folkelig engasjement. SV vil derfor satse på gode informasjons- og formidlingstiltak, særlig mot de yngre. SV vil også styrke Norsk kulturminnefond slik at fondskapitalen kommer opp i en størrelse på 2,1 milliarder kroner i løpet av stortingsperioden. Kommunene må komme sterkere med i kulturminnearbeidet. For å få dette til, er vi avhengig av at flere kommuner får kommunedelplaner for kulturminner og kulturmiljøer. Det er også viktig å få til et regelverk som i sterkere grad gir kulturminnemyndighetene anledning til å gripe inn mot «spekulativt forfall».

→ *For kulturlandskapsvern, se 2.5 «Naturmangfoldet»*

8.6. Forvaltningen av kunst- og kulturpolitikken

Forvaltningen av kunst- og kulturpolitikken skal bygge på faglighet og prinsippet om «armlengdes avstand». Dette innebærer at Stortinget og departementet/regjeringen bestemmer rammene og de politiske prioriteringene, men ikke tar detaljavgjørelser som undergraver kunst- og kulturfaglige vurderinger i ulike tilskuddsorganer. Derfor må Norsk kulturråd styrkes som kunst- og kulturfaglig organ for forsøk og nyskapende utviklingsarbeid, og rådets

sammensetning og oppnevning må fortsatt sikres nødvendig bredde og uavhengighet. Prinsippet om at statlig finansierte institusjoner ikke skal kunne motta statlige prosjektmidler må mykes opp for blant annet å stimulere til økt samarbeid og nyskapende prosjekter.

8.7 Frivillighetspolitikk

En forutsetning for et levende og fungerende demokrati er en sterk frivillig sektor. Norge har en stolt tradisjon med et allsidig organisasjonsliv som har drevet frem en demokratisk og sosial utvikling. Ved å organisere seg i frivillige organisasjoner har hver og en av oss større mulighet til å få brukt vårt engasjement, påvirke beslutninger og til å skape noe sammen. SV vil styrke de frivillige organisasjonenes virksomheter, både økonomisk og ved delegering av makt. Vi vil arbeide for at de frivillighetspolitiske målene som er nedfelt i Stortingsmeldingen «Frivillighet for alle» skal realiseres.

8.8 Idrett og friluftsliv

Idrett og friluftsliv gir positive opplevelser, økt livsutfoldelse og en viktig helsegevinst både for den enkelte og for samfunnet. SV mener det er et offentlig ansvar å legge til rette for at mulighetene for å drive idrett og friluftsliv blir så gode som mulig. SV arbeider for at idretten skal fremme verdier som likeverd, toleranse, solidaritet og demokrati.

Det frivillige arbeidet innen idrett og friluftsliv representerer en betydelig dugnadsverdi. SV vil arbeide for at idrettslagenes og friluftslivsorganisasjonenes viktige arbeid styrkes og videreutvikles. I samarbeid med skoler, barnehager og SFO, fritidsklubber, helse- og omsorgsinstitusjoner, arbeidsplasser, NAV-kontorer eller asyl- og flyktningsmottak kan friluftslivet og idretten bidra til bedre folkehelse, forebygging og inkludering. SV vil legge til rette for at dette samarbeidet styrkes, og sikre at idretten og friluftslivsorganisasjonene kompenseres økonomisk for dette arbeidet.

God breddeidrett og god toppidrett er avhengige av hverandre. SV vil legge til rette for at både bredde- og mosjonsidrett, konkurransesport og eliteidrett får utvikle seg på egne vilkår og på utøvernes ulike premisser og ulike ambisjonsnivå. SV vil opprettholde landslinjene for idrett. Grunnlaget for et etisk, dopingfritt og faglig kvalifisert toppidrettsmiljø må sikres.

SV arbeider for en langsiktig og stabil finansiering av norsk idrett. Det må sikres gode offentlige idrettsanlegg i hele landet, som er tilgjengelige for brukerne gjennom ordinær idrettslagsvirksomhet. Konkurransen fra private treningsinstitutter og annen kommersiell idrettsvirksomhet må møtes med offentlige, ikke-kommersielle tilbud som er tilgjengelige for alle. Det er i dag et stort etterslep på utbygging og vedlikehold av norske idrettsanlegg. SV mener det må gis statlige tilleggsbevilgninger til nasjonale anlegg og svømmeanlegg for å redusere dette etterslepet.

SV vil sette fokus på lederutvikling og gode sosiale miljøer i klubbene, og arbeide for økt bredde i rekrutteringsarbeidet. Ikke minst er det viktig at idrettsmiljøene gjenspeiler det flerkulturelle samfunnet, siden idretten er en av de viktigste arenaene for integrering. Terskelen for å drive med idrettsaktiviteter bør være så lav som mulig. SV arbeider for å styrke det uorganiserte tilbudet, gjennom blant annet åpne flerbrukshaller, balløkker, isflater og lignende.

Norsk idrett har gjort en imponerende innsats for å inkludere personer med funksjonsnedsettelse i sine aktiviteter. SV vil arbeide for at dette inkluderingsarbeidet styrkes ytterligere. Alle nye eller renoverte anlegg må tilrettelegges for brukere med nedsatt funksjonsevne. Det må gis støtte til lag og foreninger som arbeider aktivt overfor denne brukergruppa. Samarbeidet med behandlingsinstitusjonene må styrkes.

→ *Se også 4.2 «Universell utforming og tilgjengelighet»*

Allemannsretten gir alle rett til hensynsfull ferdsel i norsk natur. SV vil hegne om og styrke denne retten i tråd med samfunnsutviklinga. Vi arbeider for en revisjon av Friluftslivsloven som blant annet gjør fri ferdsel i strandsonen til hovedregel, tar retten til sanking inn i loven, og gjør at skogplantefelt regnes som utmark. SV vil arbeide for en grunnlovsfesting av allemannsretten.

Plan- og bygningsloven må brukes aktivt for å sikre naturområder for friluftsliv, og attraktive nærfriluftsområder til boligområder, barnehager og skoler må ivaretas. SV vil derfor bygge ut nett av veier og stier for gående og syklende som binder sammen boligområder med ulike aktiviteter. SV vil samtidig prioritere midler til kjøp, tilrettelegging og drift av de mest verdifulle friluftslivsområdene. Særlig innsats må rettes mot grupper som ut fra kulturell bakgrunn, funksjonsnedsettelse og sosiale skjevheter i samfunnet ikke har fullgode friluftslivsmuligheter.

Grøntområder i og rundt byer må bevares og utvikles slik at de i størst mulig grad kan benyttes av innbyggerne. SV mener viktige bymarker skal vernes etter mønster for vern av Osloområdet.

→ *For mer om naturvern, se 2.5 «Naturmangfoldet»*

Kapittel 9: Feminisme, kjønnsmakt og motmakt

SV er et feministisk parti. SV legger derfor en forståelse av kjønnsmakt til grunn for politikken. Det norske samfunnet gjennomføres av det ujevne maktforholdet mellom menn og kvinner. Kvinner er underrepresentert i maktposisjoner, kvinner eier mindre og tjener mindre enn menn, og lønnsforskjellene øker. Fordi makten mellom kvinner og menn er ulikt fordelt, vil tilsynelatende kjønnsnøytral politikk slå ulikt ut for menn og kvinner og forsterke ulikhetene i makt, muligheter og ressurser. SV mener det er nødvendig å ta i bruk radikale virkemidler for å utfordre strukturene som opprettholder de skjeve maktforholdene mellom kjønnene.

Fortsatt er kvinner klart underrepresentert i folkevalgte organer. SV vil derfor fremme forslag om kjønnskvotering på partienes valglistene.

SV vil også arbeide for at spørsmål som angår kvinners hverdag får en større plass i politikken. SV vil at offentlige budsjetter skal kjønnsstestes for å sikre at de likestillingspolitiske målene nås.

9.1. Et likestilt arbeidsliv

Et likestilt arbeidsliv er en forutsetning for kvinnefrigjøring. I dag diskrimineres kvinner i arbeidslivet, ikke minst fordi kvinnedominerte yrker har gjennomgående lavere lønn enn sammenliknbare mannsdominerte yrker. SV krever at arbeid av lik verdi lønnes likt. SV vil derfor foreslå utvidede rammer for lønnsoppgjøret i offentlig sektor, en likelønnsrett, for å nå dette målet. SV vil likestille sammenlignbar skift og turnus. SV vil også arbeide for jevnere rekruttering for å utviske skillet mellom manns- og kvinnedominerte yrker.

Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn har også sammenheng med at langt flere kvinner arbeider deltid. SV vil lovfeste rett til heltid. Det er en menneskerett å ha en jobb man kan leve av.

→ Se også 5.5 «Likelønn»

SV støtter kvotering som virkemiddel i yrker og utdanninger hvor et kjønn er kraftig underrepresentert. SV vil også arbeide for at det ansettes flere kvinnelige ledere. SV vil arbeide for å erstatte dagens «offentlig tjenestemann» med «offentlig tjenesteyter».

Arbeidslivet må endres slik at det blir lettere for både kvinner og menn å forene yrkesarbeid og barneomsorg. Samtidig må omsorgen for barn fordeles likere mellom fedre og mødre. Dette vil endre samfunnets, og ikke minst arbeidsgivernes, aksept for kvinnelige og mannlige arbeidstakere med små barn. SV vil utvide dagens foreldrepermisjon til 52 uker med full lønnskompensasjon. Ni uker skal være forbeholdt mor som i dag, og av den øvrige permisjonstiden skal en tredel være forbeholdt mor og en tredel forbeholdt far. SV vil arbeide for at far opptjener selvstendige permisjonsrettigheter, og at all forskjellsbehandling av foreldre må fjernes. SV vil at far skal ha lovfestet rett til lønn i forbindelse med fødsel. SV vil øke engangsstøtten.

Kvinner har rett til ikke å bli diskriminert på bakgrunn av sitt kjønn. Dette må også gjelde for religiøse trossamfunn. Trossamfunn som benytter seg av unntaksadgangen i likestillingsloven og diskriminerer ved ansettelse, mister retten til statstilskudd.

Ordningen med kontantstøtte har bidratt til at flere kvinner er hjemmeværende, jobber deltid eller bruker dagpasser. I tillegg fører kontantstøtten til at enkelte barn som kunne ha særlig fordel av å gå i barnehage, holdes hjemme. SV ønsker derfor å avvikle kontantstøtten.

9.2. Helse og reproduktive rettigheter

Kvinner skal ha rett til å bestemme over sin egen kropp, og kampen for selvbestemt abort har derfor vært helt sentral i kampen for kvinnefrigjøring i Norge. SV vil arbeide for at retten til selvbestemt abort utvides til også å gjelde mellom 12. og 16. svangerskapsuke, slik at nemndene ikke lenger kan bestemme over kvinners kropp i denne perioden.

SV ønsker å avvikle abortregisteret.

SV vil styrke arbeidet mot uønsket graviditet og seksuelt overførbare sykdommer. Alle typer prevensjon, samt angrepiller, bør gjøres lett tilgjengelig, blant annet gjennom gratis utdeling til ungdom. Skolen og skolehelsetjenestens rolle i forhold til å forebygge uønsket graviditet og fremme sikker seksuell atferd må styrkes.

Bruken av assistert befruktning har økt i omfang de senere årene i norsk helsevesen. SV vil sikre lik rett til assistert befruktning for alle som trenger medisinsk assistanse for å få barn, inkludert single.

Det må bli enklere og rimeligere å adoptere.

Det forskes fortsatt for lite på tradisjonelle kvinnesykdommer og på hvordan kvinner rammes av sykdommer. I tillegg blir sykdommer og skader som kvinner pådrar seg i arbeidslivet sjelden definert som yrkesskader, og kvinner blir fratrukket viktige trykksrettigheter. SV vil derfor foreslå egne bevilgninger som er øremerket forskning på typiske kvinnesykdommer. I tillegg må listen over godkjente yrkessykdommer utvides, slik at også de skader kvinner pådrar seg i arbeidslivet blir inkludert.

Reklamens skjønnhetsideal skaper et skjønnhetspress som rammer barn og unge. Dette presset utnyttes av slanke- og skjønnhetsindustrien og utgjør et stadig økende samfunnsproblem. SV vil arbeide for å redusere dette presset, blant annet ved å begrense reklamen i det offentlige rom og foreslå merking av retusjerte bilder. Barnehager og skoler skal være reklamefrie soner.

For å bekjempe kvinnediskriminering vil SV arbeide for en strengere og mer konsekvent håndheving av markedsføringsreglene, og foreslå at markedsføringsloven endres slik at det blir enklere å stoppe kvinnediskriminerende reklame. I tillegg vil SV foreslå et generelt forbud mot markedsføring av kosmetisk kirurgi og slankemidler. Aldersgrensen for kosmetiske operasjoner bør heves til 20 år.

Spiseforstyrrelser er et økende problem blant ungdom. SV vil arbeide for at det opprettes gode behandlingstilbud i alle deler av landet, og at helsestasjonene utvikler tilbud til ungdom, blant annet ved å arbeide forebyggende i ungdomsmiljøene. I tillegg vil SV støtte foreninger som arbeider med spiseforstyrrelser.

9.3. Menns vold mot kvinner

Vold mot kvinner er et alvorlig samfunnsproblem. SV vil styrke det forebyggende arbeidet mot vold og seksuelle overgrep, og arbeide for at flere overgrep politianmeldes og etterforskes på en forsvarlig måte. SV vil sikre god bemanning og kompetanse ved krisesentrene. SV vil også arbeide for at ordningen med jentevakt for jenter mellom 12 og 25 blir et tilgjengelig tilbud over hele landet.

Mange kvinner er på flukt fra voldelige menn. Disse kvinnene lever i ufrihet samtidig som mannen går fri. SV har derfor foreslått en endring med såkalt omvendt voldsalarm. Dette gjelder i første omgang kontaktforbud.

SV vil vurdere å utvide ordningen til også å gjelde besøksforbud. SV vil gå inn for at hver kommune skal utarbeide en handlingsplan mot vold i nære relasjoner. SV vil også bedre skoleringen av alle aktuelle offentlige ansatte slik at de lettere kan avdekke vold i nære relasjoner.

SV vil opprette voldsmottak knyttet til akuttmottaket på sykehusene, bedre trygghetsalarmtjenesten for voldsutsatte kvinner og øke støtten til behandling av overgripere og voldsutøvere. Alternativ til vold må bli et reelt landsomfattende tilbud for voldsutøvende menn. SV mener at både krisesentrene og støttesentrene mot incest skal være fullfinansiert av staten gjennom øremerkede tilskudd. Krisesentrene må også i fremtiden forbeholdes kvinner og deres eventuelle barn. Hjelpetilbud for voldsutsatte menn må opprettes separat.

Det er anslått at bare én av tolv voldtekter blir anmeldt, og mindre enn hver tiende voldtekstanmeldelse ender med dom. Voldtekt er dermed en forbrytelse med lav risiko for å bli straffet, og der kvinners rettssikkerhet er alvorlig svekket. Voldtatte kvinner må få den hjelpen de trenger. Retten til bistandsadvokat er nå innført, men oppfølgingen av offeret i etterkant av overgrepet bør styrkes vesentlig. SV vil foreslå egne kompetansehevingstiltak for politijurister, statsadvokater og dommere. I tillegg må legevakt og akuttmottak ha kompetanse og utstyr til å sikre bevis.

→ Se også 4.3 «Kriminalpolitikk»

Seksuell trakassering må betraktes som et kollektivt, strukturelt og kulturelt problem, og ikke som et individuelt problem eller som et resultat av enkelte menns avvikende atferd. Undersøkelser viser at seksuell trakassering er et utbredt problem både i skolen og på arbeidsplassen. SV vil arbeide for en offensiv satsing mot seksuell trakassering, med økte bevilgninger til forskning, kartlegging og konkrete prosjekter, samt økt støtte til organisasjoner som jobber mot seksuell trakassering. Som et ledd i denne satsingen vil SV foreslå at det etableres et kompetansesenter for seksuell trakassering.

Vold i nære relasjoner omfatter ikke bare vold fra partner og tidligere partner, men også vold fra andre familiemedlemmer, herunder giftepress og tvangsekteskap og vold på grunnlag av seksuell orientering. De offentlige handlingsplanene mot vold i nære relasjoner må gjenspeile dette, og æresrelatert vold og tvangsekteskap må inngå i en helhetlig offentlig innsats mot vold i nære relasjoner.

→ For mer om kamp mot seksuell trakassering i skolen, se 6.2.6 «Felleskolen – lik rett til utdanning»

9.4. Porno, prostitusjon og menneskehandel

Porno- og prostitusjonsmarkedet er basert på fornedring og utnyttelse av mennesker, og er et marked med enorm lønnsomhet for kapitalkreftene som står bak. Poli- og påtalemyndigheten må aktivt håndheve lovverket som forbyr kjøp av seksuelle tjenester samt hallik- og bordellvirksomhet. SV vil fremme hjelpetiltak som gir kvinner muligheten til å komme seg ut av prostitusjon, og blant annet etablere et støttesenter for prostituerte og eks-prostituerte. Det må også etableres gode hjelpetiltak innen kriminalomsorgen og på asylmottak for kvinner i prostitusjon. SV vil også styrke det holdningsskapende arbeidet mot kjøp av sex, med fokus på skadevirkninger av prostitusjon. SV vil skjerpe pornolovgivningen.

SV mener det internasjonale arbeidet mot trafficking må styrkes. Det må legges økt press på land som tillater menneskehandel. Statens eierskap må benyttes aktivt for

å etablere etiske regler mot kjøp av seksuelle tjenester for ansatte i bedrifter hvor staten er eier eller deleier, slik staten har gjort for egne ansatte. De etiske retningslinjene i Statens Pensjonsfond Utland må klargjøres for å sikre at bedrifter staten investerer i tar aktive grep for å hindre at virksomheten bidrar til handel med kvinner og barn. Vi vil arbeide for at Norge utøver press på FNs medlemsland for å innføre «codes of conduct» for FN-soldater, slik at det slås ned på handel med kvinner og barn. SV vil innføre nulltoleranse for kjøp av seksuelle tjenester også for kommuneansatte, og arbeide for at private bedrifter gjør det samme. Muligheten for asyl for traffickingofre må forenkles og traffickingofrenes sikkerhet og rettssikkerhet må ivaretas.

9.5 Minoritetskvinnens rettigheter

Kvinner med minoritetsbakgrunn opplever ofte dobbel diskriminering. Både på grunn av hudfarge, etnisk bakgrunn, religion eller kultur – og fordi de er kvinner. SV arbeider for at kvinner med minoritetsbakgrunn blir fullt ut likestilt i samfunnet. Det innebærer at kvinnene blir økonomisk uavhengige, får full adgang til å delta i samfunnslivet og får makt over egen kropp og seksualitet. SV vil jobbe for at minoritetskvinner blir hørt i saker som angår dem.

Mange kvinner med minoritetsbakgrunn har store problemer med å få arbeid, samtidig som arbeid er nøkkelen til økt økonomisk uavhengighet, bedre språkforståelse og sterkere sosiale nettverk. SV vil arbeide for bedre arbeidsmarkedstiltak rettet mot kvinner med minoritetsbakgrunn, og vil styrke tiltak som gir minoritetskvinner lavterskeltilbud utenfor hjemmet.

Kjønnslemlestelse er et svært grovt og ulovlig overgrep. SV vil styrke arbeidet mot kjønnslemlestelse gjennom informasjonstiltak, en styrket skolehelsetjeneste, økt kompetanse i skoler og barnehager, og et bedre hjelpetilbud for dem som frykter eller har blitt utsatt for overgrep. SV vil foreslå påbud om offentlig påtale ved kjønnslemlestelse.

9.6 Lesbisk og homofil frigjøring

SV vil bekjempe all diskriminering, vold og trakassering på grunnlag av seksuell orientering og kjønnsuttrykk. Unntaksbestemmelser i lovverket må fjernes, som reservasjonsretten for assistert befruktning av lesbiske og begrensninger i muligheten for kirkelig vigsel.

SV mener samfunnet må sette inn langt større ressurser for at barn og unge kan få vokse opp i fordomsfrie miljøer der ingen føler seg truet, latterliggjort eller usynliggjort på grunnlag av sin seksuelle orientering. Innholdet i skolen må i større grad speile mangfoldet i samfunnet, blant annet gjennom samlivs- og seksualundervisningen. Samarbeidet mellom skolen og helsestasjonene må styrkes, og kompetansen og tilgangen på informasjon knyttet til seksuell orientering og kjønnsuttrykk må bli bedre.

Helsevesenet må styrke sin kompetanse på seksuell orientering og kjønnsuttrykk, slik at homofile og lesbiske lettere kan være åpne i sitt møte med helsevesenet. Denne kompetansen må også styrkes i de øvrige profesjonsutdanningene innen velferdsstaten. Helse- og omsorgsinstitusjoner (som pleie- og sykehjem) må ikke være heteronormative, men møte alle beboere med samme respekt og omsorg. Transpersoner må sikres mulighet for behandling.

SV vil avdekke og få slutt på diskrimineringen av lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i arbeidslivet. Det må gjennomføres mer inngående forskning for å forstå mekanismene bak slik diskriminering og for å få kartlagt omfanget av den. SV vil arbeide for at målrettede og relevante tiltak blir satt i gang i arbeidslivet.

SV vil arbeide for større aksept for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i etniske minoritetsmiljøer og religiøse miljøer, blant annet gjennom holdningsskapende arbeid. Kampen mot tvangsekteskap må også omfatte lesbiske og homofile som tvinges inn i heterofile ekteskap.

SV mener Norge må være en pådriver i det internasjonale arbeidet for å sikre rettighetene og bedre livsvilkårene for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner.

Kapittel 10: Likestilling og likeverd

Norge er et flerkulturelt samfunn. SV vil føre inkluderingspolitikk med særlig fokus på å sikre alle mennesker i Norge arbeid, utdanning og deltakelse i samfunnslivet. SV arbeider for et inkluderende samfunn der alle blir vurdert som enkeltindivider uansett tro, etnisitet eller kulturell bakgrunn.

- *For asyl- og flyktningepolitikken, se 11.13 «Et mer solidarisk Norge»*
- *For arbeidsinnvandring, se kapittel 5 «Et rettferdig og inkluderende arbeidsliv»*

10.1 Inkludering fra dag én

SV arbeider for at alle som kommer til Norge så raskt som mulig skal inkluderes i samfunnet. Målet med integreringspolitikken er at alle innbyggere skal sikres like rettigheter, plikter og muligheter i samfunnet.

En sterk velferdsstat bidrar til god integrering. Barnehageplass til alle, en god offentlig fellesskole, trygge helse- og omsorgstilbud, en sosial boligpolitikk og et mangfoldig kulturtilbud er viktige integreringstiltak. SV arbeider for at de offentlige institusjonene legger bedre til rette for personer med etnisk minoritetsbakgrunn, blant annet gjennom språk- og informasjonstiltak, en bredere ansettelsespolitikk og mer tilrettelagte tilbud. Det offentlige må også øke sin flerkulturelle kompetanse.

SV vil innføre aktivitets- og rapporteringsplikt mot etnisk diskriminering i arbeidslivet.

- *Se også 5.2 «Full sysselsetting»*

SV vil innføre kvotering av minoritetsspråklige arbeidssøkere ved ansettelser i offentlig sektor, og vil pålegge all offentlig virksomhet å ha rekrutteringsplaner for personer med minoritetsbakgrunn. Det må gjøres enklere å få godkjent utdanning og relevant arbeidserfaring fra utlandet. Det må etableres ordninger for å bidra til relevant arbeid for minoritetspersoner med høyere utdanning. SV støtter ikke skjult identitet ved jobbsøknader. Holdningsendringer, påleggelse av aktivitetsplikt og positiv diskriminering for å rette opp skjevhet i arbeidsmarkedet er veien å gå fremfor anonyme jobbsøknader. SV vil arbeide for bedre oppfølging fra introduksjonsprogrammene i overgang til arbeidsmarkedet. Det må tilrettelegges bedre for språkopplæring på arbeidsplassen, og innsatsen for voksenopplæring og etter- og videreutdanning for personer med minoritetsbakgrunn må styrkes. Problemet med diskriminering på arbeidsmarkedet forsterkes når arbeidsløsheten er høy. Kampen for full sysselsetting er derfor en viktig del av kampen for et rettferdig flerkulturelt samfunn. Også personer som befinner seg i Norge uten varig oppholdstillatelse bør gis mulighet til arbeid eller utdanning.

Situasjonen for flyktninger og asylsøkere på mottak må forbedres. Målet må være at tiden på mottaket i størst mulig grad er et første skritt på veien mot vellykket integrering. Det må gis tilbud om norskopplæring, psykiatrisk hjelp og ulike velferdstilbud, også barnehage. Introduksjonsprogrammet bør tilbys til alle som kommer til å bo i Norge, ikke bare flyktninger som i dag. Alle kommuner med asylmottak bør ha lokale integreringsprogram for å få flyktninger i utdanning eller arbeid så raskt som mulig. Staten må bidra med midler til dette arbeidet. SV mener det bør etableres en minimumsstandard for mottaksdrift, og vil bedre tilsynet med mottakene. Kvinner i asylmottak må sikres en trygg hverdag og beskyttelse mot vold. SV vil avvikle anbudsordningen og arbeide for en overgang til statlig eller ideell, ikke-kommersiell mottaksdrift.

Loven bør endres slik at kommunene har plikt til å bosette personer som har fått innvilget opphold i Norge, og at bosetting innen et visst tidsrom etter at opphold er gitt skal være en rettighet.

Barn bosatt i Norge har rett til opplæring. Det er forbudt å frata barn denne retten, for eksempel ved å ta barn ut av skolen uten skolemyndighetenes godkjenning. SV vil styrke arbeidet for å sikre alle barn en fullverdig utdanning.

Noen barn og ungdommer med minoritetsbakgrunn har problemer på skolen, blant annet fordi de ikke kan godt nok norsk. SV vil arbeide for at språkkompetansen økes gjennom tilrettelagt norskopplæring og morsmålsopplæring. Barnehagen er en viktig arena for å lære seg norsk. SV vil innføre gratis kjernetid på alle alderstrinn i barnehagen i områder der konsentrasjonen av språklige minoriteter er høy.

- *For mer om inkludering i skolen, se 6.2.6 «Fellesskolen – lik rett til utdanning»*

SV vil motarbeide diskriminering på boligmarkedet gjennom en streng håndheving av antidiskrimineringslovverket, informasjons- og holdningsarbeid og en sterkere statlig boligpolitikk.

I en stadig mer global virkelighet er det mer og mer vanlig å ha to hjemland. SV vil innføre muligheten til dobbelt statsborgerskap. SV vil gjennomgå visumreglene for å lette besøk av familie, eller av besøkende kunstnere og vitenskapsfolk. Alle som blir født i Norge skal ha krav på statsborgerskap.

Arbeidet for å bekjempe tvangsekteskap må opptrappes. Alle har rett til fritt å velge hvem de vil gifte seg med. Kampen mot tvangsekteskap må føres gjennom et bredt holdningsskapende arbeid i samarbeid med skole, helsestasjoner, familievernkontorer og andre instanser. Kompetansen på feltet må heves og hjelpetilbudet til ofre for tvangsekteskap må styrkes.

Familiegjenforening bør gis uten noen tilleggskrav i form av botid, arbeid, økonomi eller lignende. SV vil arbeide for at alle typer oppholdstillatelse skal gi rett til familiegjenforening.

- *For mer om mangfold i kulturlivet og integrering i idretten, se kapittel 8 «Kultur og idrett»*

10.2 Kamp mot rasisme og diskriminering

Svært mange med minoritetsbakgrunn har opplevd rasisme eller diskriminering i arbeidslivet, på boligmarkedet eller i nærmiljøet. SV vil styrke antidiskrimineringslovverket og håndhevingen av dette.

Trakassering, rasisme og vold rettet mot etniske og religiøse minoriteter må bekjempes aktivt, blant annet ved at politiet følger nøye med i utviklingen i de høyreekstreme miljøene. Det må arbeides for å forhindre rekruttering til nynazistiske miljøer, og bruken av straffeloven må skjerpes for å forhindre diskriminering, trakassering og vold.

En forutsetning for vellykket inkludering i et flerkulturelt samfunn er gjensidig tillit og respekt. Det må derfor være rom for forskjell i levemåter, religioner og kultur. Ulike klesdrakter og kleskoder kan være viktige uttrykk for kulturell, sosial eller religiøs tilhørighet. SV er mot å forby klesdrakter eller kleskoder som uttrykker kulturell, sosial eller religiøs tilhørighet. SV mener det skal ligge svært tungtveiende hensyn til grunn dersom det innføres begrensninger i retten til å bære slike.

SV vil arbeide for at norsk lovverk, inkludert formålsparagrafen i skole og barnehage, bedre skal gjenspeile det flerkulturelle samfunnet og behovet for toleranse og trosfrihet.

10.3 Samer og nasjonale minoriteter

Bestemmelsene i konvensjonen til Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) om urfolks rettigheter og FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter er folkerettslig forpliktende og gir, sammen med

FN-erklæringen om urfolk, det samiske folk et reelt utgangspunkt for å forme sitt eget samfunn. SV vil derfor arbeide for at det foretas en gjennomgang av lovverket med sikte på å regulere de samfunnsområder som ILO-konvensjon nr 169 omhandler.

Samene har, ut fra internasjonale konvensjoner og erklæringer og statens godkjenning, kollektiv rett til land og vann. Denne retten må utøves i samarbeid med den øvrige befolkningen som har tilhørighet til de samme områdene. SV vil arbeide for at samene sikres styring over og medbestemmelse i beslutninger som angår samiske næringer i de tradisjonelle samiske bosettingsområdene.

SV vil arbeide for å styrke og utvikle Finnmarks-eiendommen i sin eksisterende form.

Reindriften er en viktig bærer av samisk kultur og en viktig samisk næring. SV vil arbeide for at reindriften sikres rett til beiteområdene og at disse må vernes mot inngrep, samtidig som bruken av naturen i beiteområdene må skje på en måte som hindrer overbeite og varige skader på naturen. Finnmarkviddas tålegrense for antall dyr skal kartlegges i perioden.

Bevaring og videreutvikling av samisk kultur bidrar til å fremme samiske rettigheter og likeverd, og til et verdifullt kulturelt og sosialt mangfold i Norge. SV vil arbeide for å styrke samisk kultur ved å bidra til Sametingets mulighet til å drive en aktiv kulturpolitikk i samiske områder, og ved å støtte landsomfattende tiltak og institusjoner som formidler samisk kunst og kultur. Det er særlig viktig å sikre samisk kultur og språk også utenom de samiske kjerneområdene i Finnmark. SV vil arbeide for at sørsamene og lulesamene kan trygge og videreutvikle sine kulturtradisjoner.

SV vil arbeide for å styrke Sametingets rolle som folkevalgt forsamling for den delen av det samiske folk som er bosatt i Norge. Sametinget og samiske organisasjoner må ha en sentral rolle i samarbeidet med naboland som har en samisk befolkning. SV vil derfor foreslå samisk representasjon i nordiske og regionale samarbeidsorganer som Nordisk Råd og Barentsrådet.

Fem folkegrupper fikk i 1999 status som nasjonale minoriteter – jøder, kvener, rom, romani og skogfinner – alle med langvarig tilhold i landet vårt og med en særegen historie og kultur. SV mener norske myndigheter må føre en mer aktiv politikk for å sikre at de nasjonale minoritetene får muligheter til å verne om og videreutvikle egen kultur og språk. Deres historie og situasjon skal representeres i skolen og andre institusjoner som bærer kulturarv. Barn av romfolket må sikres skolegang.

Kapittel 11: Fred og solidaritet

SVs visjon er en rettferdig verden der alle mennesker får dekket sine grunnleggende behov i en økologisk bærekraftig modell, og der konflikter håndteres fredelig. Dette krever en kraftfull global miljøpolitikk, et sterkt FN og utjevning av de enorme forskjellene i levekår som preger dagens verden. Våre mål om fred og utvikling i verden avhenger i dag mer enn noe annet av kamp mot global oppvarming og den globale kapitalismens rovdrift på mennesker og miljø. SVs internasjonale politikk må derfor ses i lys av vår politikk for å stoppe klimaendringene, som er nærmere beskrevet i miljødelen av dette programmet.

11.1 En bedre organisert verden

Finanskrisen viser at SV har hatt rett i sin kritikk av det internasjonale økonomiske systemet. Internasjonal politikk og økonomi er preget av for lite regulering, for lite fokus på utvikling og for lite representasjon i et system hvor aktørene ikke stilles til ansvar for sine valg og handlinger.

SV arbeider for en rettferdig verdensorden der konflikter løses med fredelige midler og der alle land gis mulighet til å bestemme sin egen vei framover. Samtidig er det et akutt behov for et sterkt internasjonalt handlingsfellesskap, både på klimaområdet, i håndtering av internasjonale humanitære katastrofer som for eksempel i Kongo og i Palestina, og på andre områder. Som småstat er Norge avhengig av internasjonale spilleregler som forhindrer vilkårlig bruk av makt, og beskytter interessene til de svakeste. Små stater er også avhengige av at det finnes internasjonale organisasjoner som kan løse globale oppgaver.

Til grunn for SVs internasjonale politikk ligger målet om å forsvare og videreutvikle rettigheter for stater, folkegrupper og enkeltmennesker slik de er nedfelt i FN-pakten, Genèvekonvensjonene og FNs Menneskerettighetserklæring. Særlig for små land er det avgjørende at den sterkeste rett ikke får avløse internasjonale rettsregler basert på staters suverenitet. Når USA og andre stormakter påberoper seg retten til å gå til angrepskrig, såkalte «preventive kriger» eller «forkjøpskriger», undergraver det disse reglene. SV forsvarer FN-pakten og folkerettens forbud mot angrepskrig.

FN er verdens viktigste organisasjon for samarbeid, konfliktforebygging, konfliktdeмпing og fredsbygging. SV støtter arbeidet med å gjøre FN mer effektiv, slik at organisasjonen blir mer handlekraftig og ressursene utnyttes bedre. En forutsetning for at FN kan fungere er at medlemslandene oppfatter FN som demokratisk og konsekvent, og ikke som et verktøy for stormaktene.

SV mener Sikkerhetsrådets sammensetning må endres grunnleggende, slik at den bedre avspeiler verdens befolknings sammensetning. Målet må være at de fem stormaktenes vetorett oppheves. I tillegg ønsker SV å styrke samvirket mellom Sikkerhetsrådet og Generalforsamlingen, slik at Generalforsamlingens ansvar kan utvides.

Norge må arbeide for at alle FNs medlemsland oppfyller sine økonomiske forpliktelser. Samtidig bør FN gjøres mindre avhengig av medlemslandene ved å få adgang til å ha og forvalte egne inntekter. Valutaskatt og skatt på internasjonal transport og våpenhandel er mulige inntektskilder.

11.2 Demokrati og menneskerettigheter

Globaliseringen har svekket demokratiet i mange land fordi nasjonale politiske myndigheter har fått svekket sitt handlingsrom. Til gjengjeld har mange tidligere autoritære stater innført demokratiske styreform. I det siste har denne demokratiseringsprosessen stanset opp, og nye autoritære tendenser har vist seg i mange land. Dette ser vi både i stater som utfordrer Vesten og USAs dominans, og også innad i de vestlige landene og deres samarbeidspartnere under dekke av en såkalt krig mot terror. Angrep på demokratiske rettigheter kan ikke

aksepteres, uansett hvor de forekommer. SV vil jobbe for at Norge øker støtten til uavhengige valgobservatører.

SV vil at Norge skal arbeide aktivt for å styrke de faglige, sosiale og demokratiske rettighetene i så vel fattige som rike land, og gi politisk og økonomisk støtte til fagbevegelser, demokratibevegelser og sosiale bevegelser. Sterke, uavhengige folkelige organisasjoner i sivilsamfunnet er en forutsetning for et velfungerende demokrati. SV kan ikke akseptere at frykt for terror brukes til å undergrave grunnleggende rettigheter. Staten, kommuner og fylkeskommuner må i sin innkjøpspolitikk sikre seg at varer er produsert på en lovlig og etisk forsvarlig måte, og at produsenten ikke bryter folkeretten eller internasjonale arbeids- og menneskerettskonvensjoner. Offentlig sektor skal ikke investere i slike selskaper. Det aktive arbeidet for disse rettighetene skal også reflekteres i de økonomiske avtalene Norge inngår. Alle framtidige og reforhandlede økonomiske avtaler Norge inngår skal inneholde klare klausuler om faglige, sosiale og demokratiske rettigheter.

SV vil motarbeide all bruk av dødsstraff og alle former for fysisk avstraffelse.

→ Se også kapittel 12 «Mye mer demokrati»

11.3 Mer rettferdig fordeling

Den globale kapitalismen bidrar til at omkring tre milliarder lever i dyp fattigdom, de fleste av dem i Sør-Asia og Afrika. Viktige forutsetninger for å skape utvikling og bekjempe sult og fattigdom er en mer rettferdig fordeling av ressurser, grunnleggende endringer i nasjonale og globale maktforhold og økonomisk framgang innenfor en forsvarlig økologisk ramme.

Fattigdommen i deler av verden er nært knyttet til de fattige landenes plass i den globale fordelingen av makt og arbeid. Disse landene er utsatt for betydelig grad av styring utenfra, og mangler det politiske handlingsrommet som gjør vekst og bedre fordeling mulig. Et urettferdig handelssystem, stor gjeldsbyrde og en liberalistisk økonomisk politikk fremmet av IMF, Verdensbanken og vestlige bistandsgivere gjør handlingsrommet mindre. Interne problemer som korrupsjon, mangel på folkelig organisering og væpnede konflikter i mange land bidrar til det samme. Mange av verdens fattige bor i ressursrike land med en velstående økonomisk elite som ikke investerer sin kapital i det lokale næringslivet. I disse landene er en annen fordelingspolitikk avgjørende for å bekjempe fattigdom. Omfordeling er viktig både for å skape rettferdighet og for å tilføre kapital til lokal næringsutvikling.

SVs langsiktige mål er at IMF og Verdensbanken erstattes av demokratiske organisasjoner under FN-kontroll. Dagens institusjoner er udemokratiske, fordi de gir noen rike stater betydelig makt over andre land. De mangler dessuten åpenhet, og viktige beslutninger tas uten innsyn for offentligheten. Fortsatt er politikken deres altfor ofte preget av råd til gjeldstyngede land om kutt i offentlige utgifter, privatisering og åpning av markeder. SV vil derfor foreslå omfattende reform av disse institusjonene. SV går inn for en dreining av støtten fra Verdensbanken til FN-organisasjonene.

Det må bli slutt på at lån fra IMF og Verdensbanken kobles til krav om privatisering, kutt i offentlige tjenester eller liberalisering av økonomien. Norge må fortsette å holde tilbake bidrag når dette skjer. IMF og Verdensbanken må demokratiseres ved at de fattige landene får en større stemmeandel i institusjonene. Det må innføres full åpenhet i beslutningssystemene, slik at de ulike landenes stemmegivning blir synliggjort. Praksisen med at de to institusjonenes ledere utpekes av henholdsvis EU og USA må avvikes. IMF skal ikke ha noen rolle innen langsiktig utviklingsfinansiering. SV mener at dersom det kommer en forespørsel fra utviklingsbankene ALBA Bank

og Banco Sur om innskudd, bør Norge vurdere å imøtekomme disse på bekostning av innskudd i IMF og Verdensbanken.

Norge må fortsette å jobbe for at all illegitim gjeld slettes både i Norge og internasjonalt, og at det opprettes en internasjonal gjeldsdomstol fortrinnsvis i FN-regi som vurderer gjeld basert på kriterier om legitimitet og bærekraftighet. Norge bør også foreta en gjennomgang av norsk utlånspraksis, herunder Garanti-instituttet for eksportkreditt (GIEK) og norske statsobligasjoner. I tillegg bør Norge ta initiativ overfor likesinnede land til å utarbeide retningslinjer for ansvarlig utlån og fremme prinsippet om kreditoransvar også i de internasjonale finansinstitusjonene, med mål om et bindende regelverk for ansvarlig långiving internasjonalt.

Bistand kan være et viktig bidrag til utvikling, men bistanden må ikke kobles til krav som reduserer fattige lands handlingsrom. Norge må fortsette opptrappingen av bistanden. Bistanden må være klart fattigdoms- og kvinnetett, og kvaliteten må vurderes kritisk for å sikre varige resultater i samsvar med intensjonene.

SV vil at norsk bistand skal gå til utvikling på mottakernes egne premisser, og at bistand både skal bidra til å redusere fattigdom og styrke folks mulighet til å påvirke sin egen situasjon. Kvinners rettigheter og deltakelse må prioriteres. Bilaterale bistandssamarbeid bør rettes særlig inn mot land og regjeringer som har en god utviklings- og fordelingspolitikk, og som viser en klar holdning til korrupsjonsproblematikken. Et sterkt sivilt samfunn er, sammen med stabile og velfungerende statlige strukturer, forutsetninger for demokrati, og SV ønsker å bruke bistand til å styrke både statlige strukturer og det sivile samfunn i land i sør. Kvinneorganisasjoner, fagbevegelser og rettighetsbaserte sosiale bevegelser bør prioriteres innenfor sivilsamfunnsstyrking. Det bør også vurderes hvordan norsk bistand kan brukes til å støtte opp om utviklingsamarbeid mellom land i sør. Norske bevilgninger til utviklingsamarbeid bør trappes opp videre fra 1 prosent av bruttonasjonalinntekten.

Utdanning er et premiss for all annen utvikling. Fortsatt er 75 millioner barn uten et tilbud om grunnutdanning. Blant dem er det en betydelig overrepresentasjon av jenter. Investering i høyere utdanning, forskning og teknologisk utvikling på de fattige landenes egne premisser er en forutsetning for utvikling og fattigdomsbekjempelse. SV vil arbeide for at utdanningsretta bistand skal prioriteres høyt

Kvinner er i økende grad ofre for krigshandlinger, og seksuelle overgrep og tortur rammer mange kvinner også i forbindelse med krig og konflikt. SV vil jobbe for at FNs resolusjoner om kvinners rettigheter i og etter krig og konflikt, og om seksualisert vold som våpen i krig og konflikt, blir fulgt opp og implementert. Dette innebærer også at kvinner må og skal trekkes aktivt med i fredsprosesser.

SV vil at innsatsen for konfliktdeмпing og konfliktforebygging skal økes. I mange konflikter dør mennesker fordi nødhjelp ikke kommer fram raskt nok. SV vil bruke noe av rikdommen i oljefondet til et nødhjelpsfond. Et slikt fond vil være særlig viktig i katastrofesituasjoner som ikke får oppmerksomhet i media.

Helse og fordeling er knyttet nært sammen. Millioner av mennesker dør i dag av sykdommer det finnes kur for. Billige medisiner må stilles til disposisjon for befolkningen i fattige land. Norge bør bidra til utvikling av medisiner og vaksiner som kan tas i bruk uten patentvederlag i fattige land. Det må derfor forhindres at internasjonale avtaler om patentrettigheter stanser muligheten til å produsere slike medisiner i nærheten av områdene der de trengs. I tillegg må det tas et globalt løft for å vaksinere barn og unge mot alvorlige sykdommer. Norge må støtte og ta initiativ til globale vaksinasjonsprogrammer, samtidig som det arbeides for at disse i større grad enn i dag passes inn i

utviklingen av de enkelte lands helsevesen. SV vil arbeide for at en langt større del av medisinsk forskning skal brukes på de sykdommene som rammer mennesker i fattige land, som malaria og AIDS.

Over 500 000 kvinner dør årlig som følge av graviditet, abort og fødsel, og millioner av kvinner blir lemlestet for livet. Kvinners seksuelle og reproduktive rettigheter må styrkes, og det er viktig å støtte kvinneorganisasjoner og sosiale bevegelser verden over som jobber for kvinners rett til å bestemme over egen kropp, inkludert kvinners rett til selvbestemt abort.

11.4 En regulert verdensøkonomi

En verdensøkonomi uten demokratisk styring og reguleringer er ødeleggende for både vekst og fordeling i så vel fattige som rike land. SV jobber derfor for et mer rettferdig handelssystem og mot en uregulert spekulasjonsøkonomi.

Det er nødvendig å sette i verk kortsiktige ekstraordinære mottiltak mot den globale økonomiske krisen for å begrense skadevirkningene for samfunnet. Bergingsaksjoner for finansinstitusjoner er nødvendig for å hindre at finanssystemet kollapser. Aksjonene må innrettes slik at den statlige ryggdekningen ikke fremmer nye runder med risikofylt spekulasjon. Eierne av finansinstitusjonene bør dekke kostnader ved aksjonene i den grad dette er mulig. Når dette ikke er mulig, bør staten overta eierandeler i selskapene eller nasjonalisere.

Deregulering av økonomien har ført til at stater og folkevalgte verden over har lite kontroll. Enorme mengder kapital flyttes i dag uhindret over landegrensene. Dette skaper stor ustabilitet i mange lands økonomi, og gjør at folkevalgte myndigheter må ta uforholdsmessig store hensyn til kapitaleiernes interesser. Spekulasjon kan skape store finanskriser og ødelegge mange års arbeid for næringsutvikling og fattigdomsreduksjon. Det må derfor innføres begrensninger i den frie flyten av kapital. Enkeltstater må ha frihet til å innføre ulike former for kapitalkontroll.

Skatteparadiser fungerer som tilretteleggere for korrupsjon, og økt skattekonkurranse hindrer fattige land i å utvikle velferd for sin befolkning. Norge må jobbe internasjonalt for at ingen stater skal kunne fungere som skatteparadiser, for eksempel gjennom et globalt regelverk for offentlig innsyn i skatteparadis. Om nødvendig kan Norge betrakte alle betalinger til skatteparadis som uttak av inntekt. Dette skal gjelde alle betalinger fra, eller på vegne av, norske personer og selskaper og hel- eller deleide datterselskaper i utlandet.

Skal den økonomiske situasjonen stabiliseres, noe som er en forutsetning for at land skal kunne utvikle seg, kreves en sterkere regulering av økonomien. Skatt må brukes som et aktivt virkemiddel for å få den forutsigbare økonomien som trengs for å skape utvikling. På globalt nivå må Norge jobbe for å innføre en skatt på valutatransaksjoner.

Dagens internasjonale handelsregime er drevet fram av interessene til store konsern og rike, mektige land. SV går mot å ta fra fattige land styringsrett og virkemidler som har vært viktige for å utvikle vårt eget samfunn til et velferdssamfunn. SV vil støtte fattige lands tiltak for å bygge opp et variert nasjonalt næringsliv og for å fremme sine næringsinteresser på det globale markedet.

Handel kan være et viktig bidrag for å bekjempe fattigdom, men dette forutsetter at handelen skjer på vilkår som er til fordel også for de fattige statene og for den fattige delen av befolkningen. Fattige land må få bedre tilgang til industrilandes markeder. Dette kan oppnås uten en generell liberalisering ved at en utvider de handelspreferansene utviklingsland har i dag.

SV mener at utviklingsland må ha rett til å beskytte næringer de ønsker å bygge opp som del av en nasjonal

næringspolitikk, og at handelsreglene i WTO må gi tilstrekkelig politisk handlingsrom til å sikre dette. SV støtter kravet om at alle former for eksportsubsidier til landbruket fjernes raskest mulig. Norge må jobbe for at det gjeldende subsidieregimet legges om slik at overproduksjon og dumping ikke lenger premieres. Samtidig er det avgjørende at Norge åpner for økt import av landbruksvarer fra u-land og vrir norsk matimport bort fra EU over til land i sør. Handel med mat kan ikke sidestilles med handel med andre varer, og muligheten til å verne nasjonal produksjon med tollsatser må økes betraktelig, spesielt for utviklingsland.

Det foregår nå forhandlinger om å øke den internasjonale handelen med tjenester innen rammen av WTOs GATS-avtale. Norge må ikke stille krav til land i den tredje verden om å åpne seg for utenlandsk konkurranse på viktige tjenesteområder, og offentlige tjenester må ikke berøres av GATS. I de tilsvarende forhandlingene om TRIPS-avtalen må Norge gå inn for å hindre at store medisinkonsern får patentrettigheter som hindrer tilgangen til billige medisiner mot livstruende sykdommer (for eksempel hiv/aids, malaria og tuberkulose) i fattige land. I WTOs forhandlinger om industrivarer må Norge ikke la hensyn til norsk eksport av sjømat gå foran utviklingslands muligheter til å beskytte sin industri og sine havnæringer.

SV støtter kravet fra de fleste land i den tredje verden om at WTO ikke må utvides med nye avtaler om investeringer, konkurranseregler, offentlige innkjøp og tilrettelegging for økt handel. SV vil også gå imot at Norge og EFTA bruker bilaterale handelsavtaler til å innføre regler på disse områdene som er avvist i WTO. Kriterier om faglige, sosiale og demokratiske rettigheter må være avgjørende når det forhandles om nye avtaler. SV vil ha åpenhet rundt norske posisjoner i handelsforhandlinger, og mener WTO-forhandlingene må demokratiseres. Som et skritt i denne retningen går SV inn for at forhandlinger og avtaler om nye handelsregler overføres til FN-organer. Som et steg på veien bør Norge arbeide for å styrke rollen til FNs konferanse for handel og utvikling (UNCTAD).

SV arbeider for et speilvendt alternativ til WTO. Vårt alternativ bygger på følgende prinsipper: Ethvert land bør ha handlefrihet til å gripe inn med aktiv styring på markedene for varer, tjenester, kapital og arbeidskraft. Hensyn til konkurranse og nasjonal ikke-diskriminering må ikke gå foran viktige samfunnshensyn. Hvilke samfunnshensyn som har forrang – og hvordan de kan beskyttes – kan spesifiseres i internasjonale avtaler. Slike avtaler kan bygges opp skrittvis mellom grupper av stater, men målet er å gjøre dem globale. Norge bør benytte sin anledning som ikke-medlem av EU til å inngå samarbeid med Mercosur og ALBA.

Ethvert land bør selv kunne velge de virkemidlene som trengs for å sikre levedyktige lokalsamfunn og en allsidig og forsvarlig ressursutnyttning. De landene som ønsker det, må fritt kunne fastlegge betingelsene for utenlandske oppkjøp av bedrifter, naturressurser og eiendom. Ethvert land bør selv kunne forbedre sine miljøkrav, sitt forbrukervern og sitt vern om folks helse ut over det som følger av internasjonale avtaler.

Internasjonale avtaler er nødvendige i en verden der mennesker og samfunn knyttes stadig tettere sammen. Det trengs også avtaler der stater avgir suverenitet. Sentrale rettigheter for enkeltmennesker og samfunnsgrupper må beskyttes av folkerettslige avtaler. Viktige miljøhensyn kan bare trygges gjennom forpliktende internasjonale avtaler.

Det er avgjørende at slike avtaler ikke underordnes de handelsreglene som defineres av WTO, eller viker for vedtak i Verdensbanken og IMF. Der det er konflikt mellom WTO-regelverket og internasjonale miljøavtaler, skal miljøavtalene ha forrang. Det samme må gjelde i forhold til ILOs konvensjoner om rettigheter i arbeidslivet.

11.5 Norske investeringer i utlandet

SV vil at det skal stilles klare krav til norske bedrifter om å respektere ILOs kjernekonvensjoner, som blant annet sikrer organisasjonsfrihet og forbyr barne- og slavearbeid. Åpenhet og informasjon må sikres, slik at forbrukerne kan være med på å presse selskapene til en høy etisk standard i sin virksomhet.

Norge må være ledende i arbeidet for globale bindende standarder for næringslivets samfunnsansvar. Før disse er på plass er det behov for klare nasjonale retningslinjer og sanksjonstiltak knyttet til dem. Det bør i tillegg opprettes en ombudsordning som skal overvåke at norske selskaper ivaretar sitt samfunnsansvar, og som kan fungere som et informasjons- og rådgivningsorgan for selskapene. I tillegg må selskaper som opererer i Norge kunne stilles til ansvar for medvirkning til brudd på grunnleggende menneskerettigheter utført i andre land.

Statseide selskap må ha en særlig forpliktelse til å ikke utnytte dårlige arbeidsforhold i fattige land. Norske statseide selskap må derfor stå ansvarlig for arbeidsforholdene også hos underleverandører (solidaransvar).

Norge må arbeide for å forplikte både stater, selskaper og internasjonale organisasjoner til å kjempe mot korrupsjon, ikke minst i forbindelse med olje- og annen naturressursutvinning i fattige land. Norske selskapers deltakelse må følge de strengeste internasjonale regler i den sammenheng. Programmet «Olje for utvikling» i norsk utviklingssamarbeid må innrettes på å hjelpe utviklingsland til å utvikle en sosialt og økonomisk ansvarlig forvaltning av sine oljeressurser, ikke på å skaffe fordeler for norske selskaper.

De etiske retningslinjene for Statens pensjonsfond må brukes aktivt og utvikles videre. SV vil arbeide for at vår visjon om aktivt og solidarisk statlig eierskap også skal gjelde for pensjonsfondets investeringer i utlandet. Som en stor finansiell aktør bør Norge i større grad bruke sin makt til å styrke arbeidstakernes rettigheter og utvikling i sør. Fondet skal reagere mot selskaper som bryter ILOs kjernekonvensjoner. Retningslinjene må i framtiden også kunne brukes til å trekke investeringer ut av selskap som tilhører stater som er involvert i folkerettsbrudd eller brudd på menneskerettighetene. SV mener fondet må ta flere hensyn enn sikker avkastning i sine investeringer, og at det skal satse særlig på å tilføre kapital til utvikling av fornybare energikilder.

11.6 Solidaritet med undertrykte folk

Stormakters militære og økonomiske dominans er en av de viktigste grunnene til underutvikling og manglende sosial og økonomisk framgang i mange land. De største statene søker å oppnå kontroll over strategisk viktige ressurser og områder, i verste fall med krig som redskap. USA står i en særstilling som verdens dominerende makt med en politikk som har undergravd FNs autoritet og som har utfordret flere nasjoners selvvråderett under dekke av en såkalt krig mot terror.

For å sikre en fredelig utvikling er det avgjørende at krigføringen fra USA og landets allierte stanses i Irak og Afghanistan. Det militære nærværet må avvikes i en gradvis prosess der nasjonale demokratiske institusjoner tar kontroll på alle områder, med full råderett over egne ressurser – og uten fremmede militærbaser. SV vil arbeide for at Norge gir humanitær bistand til befolkningen i Irak og til irakiske flyktninger i nabolandene, samt fortsetter sitt humanitære arbeid i Afghanistan. Norge må fortsette sitt sivile utviklingssamarbeid med afghanske myndigheter og med det afghanske sivilsamfunnet. SV vil motsette seg ethvert norsk militært bidrag til den amerikanske krigføringen i Irak.

I Afghanistan har det skjedd en økende sammenblanding av ISAFs stabiliseringsoppdrag og krigføringen innenfor den amerikansk-ledede Operation Enduring Freedom. Det norske militære engasjementet i Afghanistan overbelaster hærens personell, og vanskeliggjør arbeidet med å kunne

stille norske styrker til disposisjon for FN-opdrag i andre land. Forutsetningene for å kunne bidra til en konstruktiv humanitær og sivil innsats i Afghanistan, med kontakt til alle befolkningsgrupper, vil bedres hvis Norge ikke samtidig deltar i det noen grupper oppfatter som fiendtlig krigføring. SV mener det norske militære engasjementet i ISAF-styrkene i Afghanistan må avvikles. Slik kan Norge konsentrere sin innsats på det sivile området og styrke mulighetene for en politisk løsning som gjør at FN overtar ansvaret for støtte til sikkerhet og stabilisering. SV er imot bidrag til ISAF i stortingsperioden.

SV støtter palestinernes kamp mot israelsk okkupasjon og påtvungent eksil, deres rett til en egen stat med Øst-Jerusalem som hovedstad og flyktingenes rett til å vende tilbake. SV vil legge press på Israel og være pådriver i kampen mot apartheidmuren på den okkuperte Vestbredden i henhold til uttalelsen til den internasjonale domstolen i Haag. Israel må forhandle med palestinernes valgte representanter, uansett parti. Manglende internasjonalt press på Israel er en vesentlig årsak til at Israel kan fortsette okkupasjonen. SV vil arbeide for internasjonale sanksjoner mot Israel, og mener det må vurderes både økonomiske sanksjoner og sanksjoner innen kultur, idrett og academia. Det er vesentlig at disse har støtte blant palestinerne. SV vil arbeide for en internasjonal våpenboikott og våpenembargo mot Israel så lenge staten fortsetter sine angrep på den palestinske sivilbefolkningen.

Kurdere i Irak har i flere år hatt et begrenset selvstyre, som utfordrer særlig Tyrkia og Iran sin iver etter å undertrykke kurdernes legitime krav om kulturelle og sivile rettigheter. SV støtter kurdernes krav om beskyttelse fra forfølgelse. SV ønsker at Norge skal legge press på landene med store kurdiske minoriteter slik at deres krav om innfrielse av kulturelle og sivile rettigheter blir innfridd. Dette gjelder i dag særlig Tyrkia, og dette landets overgrep mot kurdere i Tyrkia og Nord-Irak må ikke ties ihjel.

SV støtter Polisarios kamp for et fritt og uavhengig Vest-Sahara. Marokko må respektere avtalen om å arrangere en FN-overvåket folkeavstemning i Vest-Sahara, og akseptere resultatet av denne.

SV ser svært positivt på utviklingen i flere latin-amerikanske land, hvor progressive regjeringer har begynt omfordeling til fordel for de fattige, samtidig som de arbeider aktivt for å redusere USAs dominans i Latin-Amerika. Norge må støtte opp om disse landenes arbeid med å skape sosial endring, og fortsette bilaterale samarbeid og bistand med vekt på støtte til prosjekter rettet mot kvinner, urfolk, fagbevegelsen og sosiale bevegelser. Et tilnærmet enstemmig FN har gjentatte ganger fordømt den amerikanske blokaden av Cuba. SV støtter kravet om at blokaden oppheves, og vil ta initiativ til økt økonomisk samarbeid mellom Norge og Cuba. SV ønsker en aktiv politisk dialog med Cuba for å styrke demokratiet og for å støtte Cubas unike rolle blant utviklingsland som eksempel på offentlig helsetjeneste, utdanning og katastroforebygging.

Colombia er det landet i verden der flest fagforeningsaktivister blir forfulgt og drept, og landet har flere ganger blitt dømt for brudd på menneskerettighetene i den interamerikanske menneskerettighetsdomstolen. SV mener at Norge bør ha en aktiv rolle overfor kolombianske myndigheter for å bidra til å få en slutt på grove menneskerettighetsbrudd og til en fredelig løsning på den voldelige konflikten.

Burma har vært styrt av militærdiktatur i nesten 50 år, og det burmesiske folket er blitt et av verdens aller verst stilte hva angår levestandard og menneskerettigheter. SV støtter nobelprisvinner Aung San Suu Kyi og den demokratiske opposisjonens krav om gjeninnføring av demokrati og overholdelse av menneskerettigheter i Burma. Dette må forsøkes oppnådd både gjennom boikott, ved direkte press mot militærregimet som styrer Burma, og gjennom indirekte press via Kina og andre land som gir regimet i Burma våpen og politisk støtte til undertrykkelse av egen befolkning.

11.7 Styrket samarbeid i nordområdene

Nordområdepolitikk handler om sammensatte mål; det handler om ressursforvaltning, sikkerhetspolitikk og om suverenitet. Utledet av slike storpolitiske mål handler en politikk for Nordområdene også om sysselsetting og om bosetting. SV mener at det er en viktig sammenheng mellom det stadig økende strategiske fokuset på Nordområdene i internasjonal politikk, og det nasjonale behovet for samfunnsutvikling i den nordligste landsdelen. SV vil derfor ha en helhetlig strategi for å utnytte mulighetene i Nord-Norge basert på en bærekraftig utnyttning av de rike ressursene i nord.

Barentshavet har enorme marine ressurser og petroleumsressurser. Klimaendringene kan i årene som kommer grunnleggende forandre forutsetningene for økonomisk samkvem og utvinning av ressurser i nordområdene. Nordøstpassasjen vil bli åpen for skipsfart i stadig større deler av året, og Polhavet kan bli seilbart. Det kartlegges stadig større forekomster av olje og gass i arktiske strøk, samtidig som fisken i Barentshavet er en av verdens viktigste kilder til mat.

Dette vil føre til økt internasjonalt fokus på nordområdene i årene som kommer. Det vil også tydeliggjøre at ulike stormaktsaktører kan ha kryssende, sammenfallende eller motstridende interesser i våre nærområder. Norge må balansere mellom interessene til aktører som EU, Russland og USA. Norge har sterke nasjonale interesser i nordområdene, og må være offensive i forhold til utviklingen i nord. Det er derfor viktig at Kystvakta og Forsvaret styrker den permanente tilstedeværelsen i nordområdene. SV arbeider for en langt sterkere nasjonal nordområdesatsing.

SV vil utvikle og forsterke Norges samarbeid med Russland. Samarbeid er den beste garantien for et godt naboskap i nord. Samtidig skal dette ikke hindre Norge i å kritisere svekkelser av demokratiet i Russland eller aggressiv russisk utenrikspolitikk. Støtte til frie medier, organisasjoner og institusjoner som vil fremme demokrati, er derfor viktig.

SV ønsker en Barentshavsavtale med Russland for å lette samarbeidet på en rekke områder, og vil ha på plass et regelverk i Barentssamarbeidet. Langs en grense som markerer dramatiske levekårsforskjeller, er Barentssamarbeidet et velfungerende samarbeidsforum som er unikt i internasjonal sammenheng. Det utstrakte samarbeidet innen blant annet næringsliv, utdanning og forskning, miljø og helse og kultur og urfolk må videreutvikles.

SV vil styrke Norges bidrag til en langsiktig og forsvarlig håndtering av atomsikkerhetsspørsmålene i Russland. Norsk miljøbevegelse har spilt en viktig rolle i å rette søkelys mot problemene knyttet til både atomkraft, atomavfall og luftforurensing på Kola. SV vil støtte aktivt opp om miljøorganisasjonenes videre arbeid med dette.

→ Se også 2.2 «En klimavennlig energipolitikk»

11.8 Et sterkere fellesskap i Norden

Klimaendringene i nord og de raske forandringene i internasjonal økonomi og maktforhold skaper nye utfordringer for Norge som småstat med store naturressurser og ansvar for enorme havområder. Det krever nytenkning rundt Norges internasjonale samarbeid og sikkerhetspolitikk og en styrking av båndene til land vi har sterke interessefelleskap med. SV arbeider derfor for et tettere nordisk samarbeid og mer felles opptreden fra de nordiske land internasjonalt.

SV støtter tendensen til økt forsvarssamarbeid i Norden. Det er store gevinster, både sikkerhetspolitisk, kapasitetsmessig og økonomisk, i et tett nordisk samarbeid på dette området. SVs visjon er at samarbeidet om forsvarsmateriell og felles FN-styrker skal videreutvikles i retning av at Norden blir Norges viktigste sikkerhetspolitiske forankring.

SV vil også arbeide for økt økonomisk integrasjon i Norden, og vil oppmuntre til nordisk samarbeid om industriutvikling, ny teknologi og energi. Også innen utdanning og forskning må samarbeidet styrkes. Overvåking i nordområdene er også en oppgave som vil være tjent med et tettere nordisk samarbeid.

Nordisk Råd kan bli en god ramme for utviklingen av dette forsterkede nordiske samarbeidet. Men da må Nordisk Råd reformeres slik at dets politiske viktighet og relevans styrkes vesentlig.

11.9 Samarbeidet i Europa

SV ønsker et tett samarbeid mellom Norge og de andre landene i Europa. SV stiller seg imidlertid kritisk til den konsentrasjonen av makt og svekkingen av folkestyret i medlemslandene som den nåværende utviklingen i EU innebærer. SV ønsker norsk deltakelse i et mellomstatlig samarbeid, ikke en overnasjonal union som fører makten over viktige deler av samfunnsutviklingen ut av folkevalgte organer. SV sier derfor nei til norsk medlemskap i EU.

Norsk medlemskap i EU vil innebære større avstand mellom folket og beslutningstakerne på en rekke områder og svekke folkestyret i Norge. EUs lovverk og praksis bygger dessuten på en markedsliberalisme som står i motsetning til den framtiden venstresiden i Europa kjemper for. Svekkede muligheter for styring av økonomien, og undergraving av fagbevegelsens samfunnsrett, kjennetegner EUs økonomiske modell.

Den økonomiske og monetære union er en viktig forskjell mellom EU i 1994 og i dag. Medlemskap i ØMU vil bety at Norge mister muligheten til å føre en pengepolitikk som tar hensyn til norsk sysselsetting og næringsliv. Norsk økonomi utvikler seg ofte i utakt med de tyngste økonomiene i euroområdet, og Norge må derfor verne om retten til en egen pengepolitikk.

EØS-avtalen undergraver folkestyret ved å gjøre Norge til passiv mottaker av lovverk fra EU. Avtalen medfører en unødvendig detaljregulering av en rekke samfunnsområder i Norge, og undergraver viktige virkemidler i nærings-, arbeidslivs- og distriktpolitikk. Ulempene ved avtalen er betydelig større enn fordelene. SV arbeider derfor for at Norge innleder forhandlinger med EU om en mindre omfattende handels- og samarbeidsavtale, og at EØS-avtalen sies opp i forbindelse med dette. For å få kunnskap om og debatt om EØS-avtalens betydning for Norge, mener SV at avtalen må evalueres på et forskningsbasert grunnlag. SV mener det må oppnevnes et offentlig utvalg som lager en utredning (NOU) som grunnlag for en stortingsmelding om EØS-avtalen i kommende stortingsperiode. Så lenge EØS-avtalen består må reservasjonsretten tas aktivt i bruk av norske myndigheter. Særlig viktig er det å hindre at EU-domstolens mange kjennelser om avregulering av arbeidsmarkedet får effekt i Norge. SV vil ikke liberalisere grunnleggende velferdstjenester. Norge må derfor motarbeide slik liberalisering av postvesen og helsetjenester og nedlegge veto mot slike direktiver hvis nødvendig. SV går mot at EUs datalagringsdirektiv implementeres i Norge.

SV er sterk tilhenger av at Norge deltar i ulike former for europeisk samarbeid som øker samkvem og samarbeid innen blant annet utdanning, forskning, miljøvern og sosial utvikling. SV vil støtte forsterket norsk deltakelse i slike programmer, i og utenfor EU-samarbeidet. SV legger dessuten vekt på arbeidet i Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa, OSSE, og i Europarådet. Som den eneste alleuropeiske sikkerhetsorganisasjon må OSSE styrkes.

SV ønsker ikke at Norge bidrar til EUs nordiske kampgruppe.

11.10 Et forsvar for fred og sikkerhet

SV mener Norge bør ha et moderne, effektivt og defensivt forsvar. Utgangspunktet for forsvaret skal være våre nasjonale sikkerhetsoppgaver innenfor et tett nordisk samarbeid. Forsvarets ressurser er begrensede, og må konsentreres om å beskytte norske ressurser og interesser og å hevde norsk suverenitet i vår del av nordområdene. Dessuten må forsvaret støtte opp om den interessen Norge som småstat har av et styrket FN.

SV vil derfor arbeide for en omlegging av norsk forsvarspolitik. Kapasiteten til å forsvare Norge og forvalte de norske havområdene må legges til grunn for prioriteringene, ikke utvikling av nisjekapasiteter for NATO og offensiv slagkraft. Forsvaret har i dag ikke planer og dimensjonering som passer de utfordringer som vil komme i årene framover, med nordområdenes økende strategiske og økonomiske betydning. Det haster med å vende forsvarets fokus bort fra ekspedisjonsforsvar og over til et oppdatert nasjonalt forsvar i tett samarbeid med de øvrige nordiske land.

Beredskap langs kysten må prioriteres høyere enn i dag, og forsvarets rolle i forhold til miljøovervåking og maritimt redningsarbeid styrkes. I denne forbindelse er det særlig viktig å styrke Kystvakta. Forsvaret må dimensjoneres slik at Norge hele tiden har en tydelig tilstedeværelse i nordområdene. Det betyr at antall utenlandsoppdrag må begrenses av hensynet til Hærens virksomhet hjemme, og at Luftforsvaret må ha god kapasitet til å overvåke havområdene.

Forsvarspolitikken må ses i sammenheng med en mer helhetlig samfunnsikkerhetspolitikk. Norge må styrke innsatsen for sivilt beredskap og internasjonal konfliktforebygging. De viktigste truslene mot vår sikkerhet kan ikke bekjempes med militære midler. I lys av de nye utfordringene i nord må samarbeidet mellom ulike etater gjennomgås og forbedres slik at ulike deler av forsvaret, samt politi, tollvesen, SFT, Kystverk og Kystvakt, innrettes mot et samarbeid som er tilstrekkelig forberedt på de sikkerhetsmessige endringene som er på vei.

Det er avgjørende for norske interesser at småstater sikres av et fungerende internasjonalt lovverk for konflikthåndtering. Det er derfor en viktig del av norsk sikkerhetspolitikk å støtte opp om FNs kapasitet og autoritet i konfliktsituasjoner. Norge har altfor lenge nedprioritert FNs fredsbevarende operasjoner til fordel for oppdrag i regi av NATO. Dette undergraver langsiktige norske interesser, samt internasjonalt fredsarbeid. SV vil derfor ikke støtte bruk av norske militære styrker i NATOs out of area-operasjoner. Norsk deltakelse i internasjonale operasjoner skal dessuten bare skje etter åpen behandling i Stortinget og på grunnlag av utvetydige FN-vedtak i samsvar med folkeretten.

Staten og forsvaret har et særlig ansvar for å følge opp de som har tjenestegjort i internasjonale operasjoner, og sørge for at fysisk og psykisk skadede veteraner får et godt økonomisk og helsemessig tilbud.

SV vil opprettholde den allmenne verneplikten. Et profesjonelt forsvar basert på vervede soldater vil svekke forsvarets folkelige forankring og legitimitet. Verneplikten kan imidlertid ikke opprettholdes hvis den bare skal gjelde et lite mindretall av hvert årskull. SV vil derfor innføre en kortere samfunnstjeneste hvor den vernepliktige kan velge mellom å tjenestegjøre i Forsvaret eller i en fornyet sivil tjeneste rettet inn mot viktige samfunnsoppgaver. I forbindelse med dette vil SV utrede en ordning med sivile fredsstyrker. Når en slik verneplikt innføres må den gjelde både kvinner og menn.

11.11 En ny alliansepolitikk for Norge

NATO er i dag i økende grad irrelevant for norsk sikkerhet. Alliansen favner om land med en rekke motstridende interesser, og har vist seg ute av stand til å opptre samlet i viktige krisesituasjoner. NATOs operasjoner utenfor eget område gjør organisasjonen til et redskap for stormaktsinteresser, og undergraver FNs mulighet til å bygge ut en egen militær kapasitet. Norge kan derfor ikke fortsette å basere sin sikkerhetspolitikk på at NATO skal være garantist for norsk sikkerhet.

SV er også sterkt kritisk til andre sider ved NATO. Alliansen har fortsatt førstebruk av atomvåpen som del av sin strategi, og forbeholder seg retten til å bruke militærmakt utenfor sitt eget område, også uten FN-mandat. NATO-medlemskapet øker derfor faren for at Norge blir dratt med i angrepskriger i strid med folkeretten. Slik krigsdeltakelse trekker Norge dypere inn i stormaktspolitikken og vil svekke norsk evne til å spille en aktiv rolle i internasjonalt fredsdiplomati.

NATO-medlemskapet setter Norge i et spesielt avhengighetsforhold til USA, og gjør det vanskeligere å utvikle en norsk politikk uavhengig av USAs interesser. USA er en imperialistisk stormakt som setter egne strategiske og økonomiske behov foran hensynet til fred og utvikling mange steder i verden. Aggressiv utenrikspolitikk fra USA er en av årsakene til flere av verdens mest betente konflikter. USA nekter også å underlegge seg internasjonale avtaler, for eksempel om rustningskontroll og krigsforbryterdomstol. Norge er derfor tjent med å gjøre seg mer uavhengig av USA.

NATO-medlemskapet forplikter også Norge til å utvikle vårt forsvar i tråd med behovene til NATOs internasjonale operasjoner. Slik svekkes norsk evne til å møte utfordringene i våre nærområder. SV mener Norge må søke en annen sikkerhetspolitisk forankring enn NATO og derfor forlate organisasjonen. Det er avgjørende at vi finner løsninger som knytter oss til land vi deler sikkerhetsutfordringer med. En ny alliansepolitikk for Norge innebærer først og fremst å bevege seg i retning av et nordisk forsvars- og sikkerhetspolitisk fellesskap og å styrke norsk innsats i FN.

11.12 Nedrustning og våpeneksport

Norge må spille en aktiv rolle som pådriver i det internasjonale arbeidet mot spredning av atomvåpen og for at atomvåpenstatene oppfyller sine nedrustningsforpliktelser i henhold til ikkespredningsavtalen. Norge må ta en ledende rolle i arbeidet for en konvensjon som forbyr bruk av atomvåpen.

SV er motstander av NATOs planer om å bygge et rakettskjold i Øst-Europa. Rakettskjoldet vil føre til økt spenning og opprustning i Europa, og må derfor skrinlegges. Norge må ikke bidra til at rakettskjoldet virkeliggjøres.

Biologiske og kjemiske masseødeleggelsesvåpen er en stor trussel. SV vil derfor arbeide for at konvensjonene om slike våpen følges opp, at det etableres nye forbud mot slike våpen og at det skapes et internasjonalt press mot stater som måtte ha eller utvikle dem.

Håndvåpen og lette våpen er det største sikkerhetsproblemet for flest mennesker i verden. Det haster med å få bedre regelverk for å forhindre spredning av lette våpen til land med mye vold. SV vil at Norge skal innta en lederrolle for å få etablert en internasjonalt legalt bindende avtale som regulerer all handel med konvensjonelle våpen.

Skal Norge ha en forsvars- og sikkerhetspolitikk uavhengig av stormakter, trenger vi en viss grad av egen våpenproduksjon. SV vil imidlertid at denne produksjonen skal rettes inn mot våpen som passer inn i den defensive innretningen som norsk forsvarspolitik må ha. SV vil

arbeide for full åpenhet om norsk våpeneksport, og for at regelverket for våpeneksport håndheves langt strengere. SV vil arbeide for at det opprettes et eksportkontrollråd, og at Stortinget involveres nærmere i godkjenning av våpeneksportlisenser.

Det må kreves sluttbrukerklæring fra alle land Norge selger våpen til for å forhindre uønsket bruk eller reeksport til land Norge ikke ønsker å selge våpen til. Disse kravene må også gjelde ved salg til NATO-land. Staten må bruke sine eierandeler i norsk våpenindustri til å sørge for at salg av våpen og ammunisjon skjer etter like gode regler som de norske, også når det selges fra et norskeid konserns fabrikk i andre land.

Norge må innføre sporingsmekanismer på våpen og ammunisjon. Våpen og ammunisjon som produseres i Norge, må merkes med produsent, førstekjøper og produksjonsparti, og Norge må jobbe for en tilsvarende internasjonal merkingspraksis.

11.13 Et mer solidarisk Norge

SV vil at Norge skal føre en human flyktningpolitikk basert på klare prinsipper og kriterier. Norsk asylpolitikk er i dag for streng, og medfører at mennesker med behov for beskyttelse avvises.

De aller fleste av verdens flyktninger er på flukt i eget land, og er ikke omfattet av de internasjonale avtalene om flyktningsrettigheter. Det internasjonale samfunnet må sikre tilgang til humanitær hjelp, og Norge må arbeide for at FNs retningslinjer for vern av internt fordrevne blir etterlevd. Svært mange flykter til naboland, og noen få flyktninger havner i de rike landene. SV vil at Norge bidrar mer til å løse disse utfordringene både ved å ta imot flere i Norge og ved å arbeide for et sterkere internasjonalt samarbeid. De landene som tar imot flest flyktninger, er fattige naboland. SV vil ta initiativ til at det etableres fond i FN-regi som kan bidra til å finansiere tiltak for beskyttelse av disse flyktningene.

Å søke asyl er en menneskerett. SV vil verne om retten til asyl, og sikre folk som flykter til Norge en rettferdig behandling av søknad om asyl. Et minstemål er at anbefalingene fra FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR) følges. Norske myndigheter har ansvar for å bevise at det er trygt å sende asylsøkere med endelig avslag tilbake til hjemlandet. SV støtter rask tilbakesending av de som får avslag. SV støtter også tiltak som kan begrense at mennesker uten krav på beskyttelse kommer til Norge for å søke asyl. Men SV godtar ikke at slike tiltak svekker muligheten for beskyttelse av flyktninger som kvalifiserer til det. Innstramningene i norsk asylpolitikk fra høsten 2008, som SV gikk imot, må derfor reverseres. Situasjonen for og rettighetene til ureturnerbare asylsøkere må forbedres. Så lenge den sikkerhetsmessige situasjonen fortsetter å forverres må Norge stanse tvangsutsendelser av afghanske asylsøkere.

SV vil at det skal fastsettes en maksimal tidsgrense, etter hvilken asylsøkere uten endelig vedtak, eller som ikke kan returneres, får en ny behandling av sin søknad. Ved ny vurdering skal ventetiden tillegges avgjørende vekt i retning av opphold. Barns oppholdstid skal særlig vektlegges.

SV vil jobbe for raskere bosetting av flyktninger som har fått oppholdstillatelse i kommune. SV vil aktivt støtte utlendingsmyndighetenes anmodning om bosetting av flyktninger til respektive kommuner. SV vil jobbe for en forbedret familiegjenforeningspolitikk slik at familier raskere kan leve sammen i Norge.

SV ønsker å sikre kvinners rett til å få innvilget asyl med bakgrunn i kjønnsbasert forfølgelse i hjemlandet. Det er viktig at kvinner som søker asyl blir møtt av myndighetspersoner med nødvendig kompetanse, blant annet om seksualiserte overgrep, for å sikre at deres rettigheter blir ivarettatt.

SV mener Norge bør ta imot et høyt antall flyktninger. Antallet kvoteflyktninger Norge mottar hvert år via UNHCR må økes fra dagens nivå. Dette må ses i sammenheng med det øvrige antallet asylsøkere som får opphold slik at vi sikrer at alle får rask bosetting i kommunene. EUs samarbeid om asyl-, flyktning- og visumpolitikk fører til en vilkårlig behandling av asylsøkere. SV vil at Norge skal tre ut av dette samarbeidet.

For å unngå at land føler seg tvunget til innstramminger i flyktningpolitikken og rettssikkerheten til mennesker på flukt, må Norge arbeide for en internasjonal flyktningdomstol.

SV vil styrke asylsøkeres rettssikkerhet. Dagens system er for lukket, for lite etterprøvbart og for lite forutsigbart. Utlendingsnemnda bør derfor erstattes av et system med særdomstol som i Sverige. Slik vil asylsøkere få mulighet til å prosedere sine saker, og vanlige rettsprinsipper vil legges til grunn for behandlingen. I en slik omlegging må regjeringen likevel beholde sin adgang til å styre utlendingsfeltet gjennom forskrifter slik at feltet ikke avpolitiseres.

→ *For mer om inkludering,
se kapittel 10 «Likestilling og likeverd*

Kapittel 12: Mye mer demokrati

Grunnlaget for en rettferdig fordeling av goder og byrder i samfunnet vårt er en rettferdig fordeling av makt. Vanlige mennesker har fortsatt svært begrenset makt over sitt eget samfunn og sitt eget arbeid i Norge. Derfor vil SV utvide, fordype og fornye demokratiet. Kjernen i en sosialistisk politikk er kampen for mer demokrati.

12.1 Å utvide demokratiet

Målet er et folkestyre med større rekkevidde enn i dag. Demokratiet må utvides til de delene av samfunnet som i dag preges av at makten er konsentrert hos noen få. Særlig gjelder dette økonomien.

Offentlig eierskap skal sikre demokratisk styring og folkevalgt kontroll over nøkkelfunksjoner i samfunnet vårt. Et sterkt og aktivt offentlig eierskap har dessuten vist seg å være en effektiv måte å forvalte viktige nasjonale ressurser og verdier på. SV vil derfor gå imot all privatisering av statlig eiendom. I stedet vil SV øke det offentlige eierskapet, og arbeide for at tidligere privatiserte og delprivatiserte selskap føres tilbake til offentlig eie. Særlig ønsker SV å øke fellesskapets makt over viktig infrastruktur, nøkkelindustri, naturressurser og innen finanssektoren. På samme måte er det avgjørende for SV at samfunnets velferdstjenester og utdanningssystem er et offentlig ansvar, og under tydelig folkevalgt styring. Det statlige eierskapet må også bli mer aktivt. Eierskapsstrategien for hvert enkelt selskap staten har eierandeler i skal forankres i Stortinget.

SV ønsker en ny sosialistisk finanspolitikk. Det offentlige eierskapet og kontrollen over finansinstitusjonene må økes slik at investeringer og ressurser kanalisert gjennom finanssektoren brukes til samfunnsnyttige formål, fremfor å være gjenstand for spekulasjon og mål om kortsiktig profitt.

SV vil utvikle en tredje sektor i norsk økonomi og næringsliv, basert på samvirke og bedrifter eiet av de ansatte. At de ansatte selv eier sin egen arbeidsplass vil bety mer makt over egen hverdag for lønnstakerne. Demokrati på arbeidsplassen vil også stimulere til å finne mer effektive løsninger, og være en form for eierskap som er mer opptatt av trygge arbeidsplasser enn å øke børsverdien. SV vil ha en ny selskapsform for slike demokratiske bedrifter som er eid og styrt av de ansatte i felleskap. SV vil også legge til rette for flere samvirkebedrifter. Staten må legge til rette for utviklingen av en slik ny og mer demokratisk privat sektor gjennom tiltak som kan gi slike bedrifter tryggere rammevilkår. Staten bør for eksempel legge til rette for at det opprettes samvirkebaserte finansinstitusjoner som kan sørge for kapitaltilgang til en slik sektor, og at såkornfondene eller andre statlige fond får mandat til å bidra med kapital også til ansatteide bedrifter.

Eiernes mulighet til å flytte eller legge ned lønnsomme arbeidsplasser er et demokratisk problem. SV vil gi ansatte forkjøpsrett til egne arbeidsplasser, i samarbeid med myndighetene, når eierne vil flytte bedrifter ut av landet. Hvis bedriften likevel flyttes ut av landet, skal de ansatte ha krav på etterlønn. SV vil arbeide for en ny og sterkere ervervslov som kan hindre utflytting og spekulative oppkjøp.

Også i kapitalistiske bedrifter kan mye gjøres for å gjøre arbeidslivet mer demokratisk. SV vil foreslå at ansatte kan kreve styrerepresentasjon i bedrifter med mer enn ti ansatte. For å øke de ansattes innflytelse i selskapene vil SV i første omgang foreslå at deres andel av stemmene på selskapers generalforsamling økes til 40 prosent. En annen måte å flytte mer makt til arbeidstakerne er ved å stimulere til økt ansatteierskap i eksisterende bedrifter.

Mange bedrifter utbetaler store aksjeutbytter, og gir lederne store opsjoner og bonuser. Arbeidstakerne vil i mange tilfeller ha et annet perspektiv og være mer opptatt av å bevare arbeidsplasser og verdiskaping i bedriften. SV vil derfor arbeide for at de ansatte får mulighet til å bestemme over deler av overskuddet i bedriftene.

12.2 Å fordype demokratiet

SV vil arbeide for å styrke politikkenes makt over markedskreftene, styrke de folkelige bevegelsene, flytte beslutninger nærmere innbyggerne og gjennom det styrke tilliten til og innflytelsen av politisk arbeid. Dette kan skje gjennom å styrke nærmiljøarbeid, bydels- og bygdeutvalg eller andre former for deltakende demokrati. Å flytte beslutninger og ressurser til nærmiljøet vil styrke lokalt engasjement og ta i bruk lokal kunnskap og engasjement.

Staten bør støtte kommuner som ønsker å overføre makt direkte til kommunens innbyggere slik at de kan ha mulighet til å påvirke lokalsamfunnets prioriteringer. I tillegg til å legge til rette for å oppfylle kommunelovens bestemmelser om innbyggerinitiativ, kan dette for eksempel være aktivt bruk av folkeavstemninger, åpne spørretimer, utvidet høringspraksis og andre demokratifremmende ordninger.

SV går inn for reformer som vil skape et mer deltakende demokrati i Norge. Selv om vårt politiske system bygger på representative organer, er det mange politiske beslutninger som kan tas direkte av folk selv. Dette kan skje gjennom økt bruk av folkeavstemninger eller gjennom andre former for deltakende demokrati, for eksempel gjennom deltakende budsjettering i forbindelse med kommunebudsjettene. SV vil også at befolkningen skal få direkte forslagsrett i de folkevalgte organene på nasjonalt nivå.

Folkestyre må bety noe mer enn retten til å velge hvem som skal styre. Folkestyre må også bety at de folkevalgte kan stilles til ansvar utenom valgene. SV vil foreslå en ordning hvor velgerne gis rett til å kreve nytt valg av Storting hvis minst 25 prosent av velgerne skriver under på et slikt krav. Lignende ordninger bør innføres for fylkesting og kommunestyre.

En viktig del av styrkingen av demokratiet er å sørge for at alle deler av befolkningen har mulighet til deltakelse og representasjon. Kvinner er fortsatt underrepresentert i de folkevalgte organene. Ungdoms mulighet for innflytelse må styrkes. En rekke plikter og rettigheter som er politisk bestemt gjelder fra 16 års alder. Det er derfor naturlig å senke stemmerettsalderen til 16 år.

→ *For kjønnskvalifisering i politikken, se kapittel 9 «Feminisme, kjønnsrett og motmakt»*

Det må bli enklere å avgi stemme, blant annet ved at videregående skoler og høyere utdanningssteder i større grad brukes som stemmesteder.

SV ønsker at beslutninger skal tas så nær dem det angår som mulig. Kommunen er den viktigste lokaldemokratiske arena. Den viktigste forutsetningen for et mer levende lokaldemokrati er derfor en fortsatt styrking av kommunenes økonomi gjennom økte overføringer fra staten. Det er bedre økonomi som kan gi det lokale folkestyret handlingsrommet som trengs for å utvikle seg.

SV arbeider for en desentralisering av makt i Norge. Makt må overføres, både fra statlig politisk nivå og fra forvaltning, til regionalt og lokalt politisk nivå, forutsatt at den faglige kompetansen ivaretas. Færre av de statlige overføringene til kommunene bør være øremerket, selv om øremerking i en del tilfeller er nødvendig for å sikre likeverdige betingelser for folk over hele landet. SV går mot at kommuner skal slås sammen med tvang fra statlig hold; beslutninger om kommunesammenslåing må fattes lokalt.

SV går inn for å opprettholde tre forvaltningsnivå. De tre forvaltningsnivåene må samhandle sterkere enn de gjør i dag, blant annet ved bruk av gjensidig forpliktende partnerskapsavtaler.

SV vil motarbeide en utvikling hvor politiske organer mister ansvar til fordel for byråkratiet og markedet. SV vil derfor ha færre direktorater og mer direkte politisk styring.

12.3 Å fornye demokratiet

SV vil at Grunnloven fornyes og oppdateres. Den må skrives i moderne norsk språkdrakt for å gjøre den så tilgjengelig som mulig for befolkningen. Grunnloven må mer eksplisitt enn i dag beskytte menneskerettighetene og sentrale politiske rettigheter som forenings-, forsamlings- og demonstrasjonsfriheten samt streikeretten.

Monarkiet er en foreldet statsform. I et demokrati kan ikke viktige samfunnsposisjoner gå i arv. SV vil derfor avskaffe monarkiet og innføre republikk som styringsform i Norge. En norsk republikk bør bygge på den styringsformen vi har i dag, og trenger ikke medføre noen ny presidentrolle.

Også ordningen med statskirke er foreldet. SV vil derfor gå inn for et fullstendig skille mellom stat og kirke. Norge er i dag et samfunn med stort religiøst mangfold. I tillegg er det en betydelig del av befolkningen som ikke bekjenner seg til noen religion. Staten må derfor være nøytral i trosspørsmål. Det er derfor heller ikke akseptabelt at folkeregisteret har fungert som medlemsregister for Den norske kirke. Kirken må gjennomføre en rundspørring av alle sine medlemmer for å få klargjort hvem som ønsker å stå som medlemmer.

12.4 Den demokratiske samtalen

En fri samfunnsdebatt er demokratiets livsnerve. Ytringsfriheten må derfor forsvares og utvides. I dag legger kommersialiseringen av det offentlige rom begrensninger på den frie samfunnsdebatten. Pengesterke grupperinger kan kjøpe seg plass i offentligheten gjennom reklame og eierskap i mediebransjen. SV vil bekjempe en slik utvikling.

SV arbeider for et spredt eierskap i mediene. Medieeierskapsloven har ikke i tilstrekkelig grad hindret konsentrasjon av eiermakt i mediene, og det trengs derfor en helhetlig gjennomgang av mediepolicen. Pressestøtten bør økes for å stimulere til en allsidig avisflora. Den skal brukes for å ivareta bredde og mangfold, både politisk og språklig. Pressestøtte må også kunne brukes til å styrke alternativer på internett, og slik bidra til utjevning når det gjelder muligheten til å nå ut med informasjon. Det må også bli mulig å støtte etablering av nye aviser. Produksjonstilskuddet skal ivareta små lokalaviser og nr 2-avisene i byene. Dette tilskuddet har lenge sunket i realverdi, og må økes betydelig om mangfoldet i mediene skal opprettholdes. NRK må videreutvikles som allmennkringkaster.

Åpenhet i offentlig sektor er avgjørende for demokratiet. Ansattes og tillitsvalgtes rett til å uttale seg til offentligheten må beskyttes. Det bør også så langt mulig være innsyn i hvem som forsøker å påvirke beslutningstakere. SV mener derfor at det må innføres et lobbyregister for Stortinget og regjeringen, hvor lobbyisters møtevirksomhet med politikere registreres.

SV vil verne om enkeltmenneskets rett til privatliv og til politisk organisering uten innsyn fra myndighetene. Enkelte lovendringer, samt trekk ved den teknologiske utviklingen, har de seneste årene gjort overvåking av borgerne enklere og mer utbredt. SV vil stoppe denne tendensen og legge stor vekt på Datatilsynets anbefalinger i denne type saker. SV vil ha strenge restriksjoner når det gjelder adgang til datalagring av opplysninger om innbyggernes kommunikasjon og bevegelser, samt når det gjelder adgang til kameraovervåking og avlytting.

Norge må ikke bli et teknologisk delt samfunn med et skille mellom de som har tilgang på informasjon og teknologi, og de som ikke har det. SV ønsker derfor økt bruk av åpne standarder, og vil legge til rette for dette i offentlig forvaltning.

12.5 Forbrukermakt

Den enkelte forbruker er ofte maktesløs mot selskapenes informasjonsovertak og store muligheter for markedspåvirkning. Arbeidet med å styrke forbrukernes rett til informasjon og mulighet for å klage på dårlige produkter og tjenester må derfor fortsette.

Altfor store ressurser i vårt samfunn forsvinner i markedsføring. Den store reklamemengden betyr at penger er avgjørende for tilgang til offentligheten og offentlige rom. SV arbeider for en vesentlig reduksjon i reklamepresset i Norge. Reklameboards i byene bør forbys. Mengden reklame i posten kan reduseres drastisk gjennom å innføre et prinsipp om at bare de som sier aktivt ja skal motta uadressert reklame i posten. Telefonsalg skal på samme måte bare kunne gjennomføres overfor kunder som har sagt aktivt ja til dette. SV vil ha et restriktivt regelverk når det gjelder fjernsynsreklame, med et fortsatt forbud mot politisk reklame på TV.

12.6 Demokratisk mobilisering

Folkelig mobilisering og engasjement er en forutsetning for demokratisk og radikal forandring. SV vil derfor spille på lag med folkelige bevegelser i vårt arbeid for å skape en mer rettferdig verden og for å forandre Norge.

Norge har en stolt tradisjon med et allsidig organisasjonsliv som har drevet fram en demokratisk og sosial utvikling. Ved å organisere oss i frivillige organisasjoner har hver og en av oss større mulighet til å påvirke beslutninger og å skape noe sammen. SV vil styrke de frivillige organisasjonenes arbeid gjennom å sørge for stabile og forutsigbare rammebetingelser og gjennom å skape et nært samarbeid mellom organisasjonene og det offentlige. Det er i denne forbindelse også viktig at staten tar ansvar for å stimulere til økt fagorganisering.

De folkevalgte organene må ha høy legitimitet. Det er derfor viktig å videreføre skillet mellom Stortingsvalg og lokal- og fylkestingsvalg slik at det blir lettere å etablere lokale dagsordener. Det bør iverksettes forsøk hvor fylker og kommunene i disse fylkene kan avholde valg på forskjellige tidspunkt for å styrke den lokale dagsorden.

12.7 Mindre marked, mer frihet

I Norge har konkurranse og markedstenkning blitt innført på en rekke samfunnsområder de siste to tiårene. Markedssamfunnet skaper også en maktforskyvning. I stedet for at makt over utformingen av samfunnet ligger i politiske organer, blir den plassert i institusjoner hver enkelt har liten mulighet til å påvirke. I markedet står individet alene, ofte mot aktører med mye større ressurser og langt mer innsyn. I mange tilfeller blir resultatet derfor dyrere og mindre effektive tjenester. Den samme utviklingen har også ført med seg en byråkratisering og rettsliggjøring som har mange negative konsekvenser. SV vil erstatte tenkningen fra New Public Management med en samhandlingsmodell som bygger på samarbeid og helhet, framfor konkurranse og markedsteoretiske prinsipper.

Det er tid for igjen å satse på å løse flere oppgaver i felleskap. Det gir den enkelte mer frihet, fordi det gir større påvirkningsmuligheter, og fordi det ikke tvinger folk inn i en kunderolle i stadig flere deler av tilværelsen. SV går inn for at det settes ned en kommisjon for å gjennomgå resultatene av den deregulerings- og konkurranseutsettingspolitikken som tidligere har vært gjennomført i Norge, med sikte på å foreslå reversering av de reformene som har vært til skade.

Egne notater

Lined writing area consisting of two columns of horizontal lines.

SOSIALISTISK VENSTREPARTI

Akersgata 35, 0158 Oslo – Tlf: 21 93 33 00
post@sv.no – www.sv.no